№ 1-2 (10-11) פרייז 1 זל.

דאָפּעלט-נומער יובּילעאום אויסגאַבּע.

בית יעקב

ארטאדאקסישער פאמיליען = זשורנאל

פאַר יהדית, ליטעראַטור און חנוך=הבנות פראַגען.

ערשיינט איין מאָהל אין חודש.

ב״ה, לאדז, תשרי-מרחשון, תרפ״ה.	צווייטער יאָהרגאַנג.	ROK II-gi.	Łódź, Paźdz.-Listopad 1924.

אַבּאָנעמענט-פּרייז 10 זלאָטעס אַ יאָהר. — אין אויסלאַנד 3 דאָלאַר אַ יאָהר.

רעדאַגירט דורך: אַ. ג. פרידענזאָן.

אינהאלט:

צום צווייטען יאָהרגאַנג פון „בית יעקב" זשורנאַל — די רעדאקציע; געדענקט אָן די יודישע פרוי — הרב ד"ר י. י. ווײַנבּערג; ישראל'ס טעכטער—פּאָעזיע; וועגען שייטלען — הרב דר' שלמה עהרמאַן; די תורה וועגען דער פרוי — פ. ז. גליקסמאַן; דער שבת און די פרוי — שרה שענירער; נע ונד—ש. ראטשטיין; יום כפור—(שיר) א. ז. פרידמאַן; דער רמבּ"ם ז"ל — ד. י. ו.; „ווען גאָט איז מיין פאַסטוך" — (שיר) הרה"צ ר' חיים זאָנענפעלד שליט"א—י. פ.; פערבּלאָנדזשעט—ש. ש.; אַפאָריזמען—ר' ידעי' הפניני; דער געבּילדעטער „פּאַנאַטיקער"—ש. י. מאַמעס און טעכטער—חנה גאָלדע דיסקינד; דער קבר פון אונזער מוטער רחל—י. צ—ן; לעזער שטימען: די ריכטיגע לעזונג — הרב נ. ה. בלײַוויס; אַ וויכטיגע פראַגע. „בית יעקב" אויפגאַבּען — אַ מיטגלידערין; קינדער גאָרטען: דער זקן און זיין לידעלע—ש. ראָטה; רעטענישעז; די בית יעקב בּעוועגונג.
בּילדער: בּילד פון רמבּ"ם ז"ל; בּילד פון הרה"צ ר" חיים זאָנענפעלד שליט"א; בּילד פון הרב ד'ר ש. בּרויער; בּילד פון דער אָרט. טעכטער שולע אין ירושלים; בּילד פון דער „בית יעקב" שולע אין קראקא.

פּוילישע אָבּטיילונג „WSCHÓD"

בית יעקב

ארטאדאקסישער פאמיליען-זשורנאל

ערשיינט איין מאָל אין חודש. ב"ה לאָדז, תשרי-חשון, תרפ"ה

צום 2טען יאָהרגאַנג פון „בית יעקב" זשורנאַל

בית יעקב — לכו ונלכה באור ד'!

יעדער אײַנציגער זאָל לעזען!

ח. האכענבערג
פעלץ-ווערקשטאַט

די בעסטע און ערשטקלאַסיגסטע אויסאַרבייטונגען פון

דאַמען-מענטעל און הערן-פעלצען

ווי אויך

אַלערליי רעפּעראַטורען און רעיעלסטע בעשטעלונגען-אויספיהרונג

ביליגער ווי איבעראַל !!!

ביי

ח. האכענבערג, לאָדז, קאַמיענאַ 2

(רוג ווסכאָדניאַ.)

בעמערקונג: איך נעם אָן צו פאַרבען פערשידענע פעלץ-וואַרען.

מזל טוב

צו דער פערלאָבונג פון פרל. י. ברוין מיט ה' מ. ג. ניימאַן

ווינשט מזל טוב שרה שנירער.

„פאָלקסגעזונט"

צווייטער יאָהרגאַנג.

ארויסגעגעבן פון „אָזע" און „טאָז" אונטער דער רעדאקציע פון ד"ר צמח שאבאד.

יעטוועדער יודישע פאמיליע מוז אבאָנירען דעם
איינציגען היגיענישמעדיצינישען זשורנאל אין יודיש.

פרייז: 1 יאָהר — 6 זל., א האלב יאָהר — 3 זל., א פירטעל יאָהר — 2 זל.

אדרעס:

„FOLKSGEZUNT", WILNO, M.-Pohulanka 18.

אָרטאָדאָקסיש הודש-בלאַט

„דאָס יודישע וואָרט"

אָרגאַן פון „אגודת ישראל" אין פוילישׁ-שלעזיען.

ערשיינט אונטער דער רעדאַקציע פון מ. לאַנגער

אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראציע:

Markus Langer, Bielsko, Tempelstrasse 6.

בריף-קאַסטען.

מ. י. שוואַרצמאַן, סטרזיזוב. — אייער פערלאַנג ווערט ערפילט אויף ווי פיל עס לאָזט זיך; לעזט די אַרטיקלען וואָס זענען שוין וועגען דעם ענין געווען אין דער אָרטאָדאָקסישער פרעסע בפרט אין „בית יעקב" זשורנאַל, אין דער יודישער ווי אין דער פוילישער ביילאַגע.

ישראלי — דאָס איז נישט קיין פּאָעזיע.

ה. ל. א—ך. — נישט דרוק-פעהיג.

ה. צ. ל., וויערושאָוו — מיר וועלען גערן דרוקען דאָס אַרטיקעל וואָס איהר וועט אויפ'ס ניי איינשיקען.

ברזלי, וואַרשא. — אין אייער שרייבען ווייזט זיך טאַלאַנט. שיקט אַנדער מאַטעריאַל.

מ. ב. ר., יאנאוו. — לעת עתה נאָך נישט דרוק-פעהיג. איבונג איז נויטיג.

די ביליגסטע קוועלע

פאַר זעמטליכע סאָרטען, מאָרגען-, גימנאַסטישע- און קינדער-שיך. זעמטליכע סאָרטען קאַלאשען ווי: שוועדישע, טרעאוגאָלניק, פּראָוואָדניק ווי קאַלאָשאָווע באַטען פילץ לעדער-באָטען

די בעסטע קוואַליטעט !!! ערשטקלאַסיגסטע אויסאַרבייטונג !!!

„RENOMA"

LÓDŹ, Piotrkowska 7

מזל טוב!

צו דער פערלאָבונג פון דער שילערין פרל. פערל פראָהמאַן פון היער מיט ה' חיים בוים אויס אַמסטוב ווינשען מיר איין הערצליכען מז"ט, די האָכצייט זאָלען זיי פייערן אין טראַדיציאָנעלען גייסט אויף די בערג פון ציון וירושלים.

לעהרערין און שילערינס

פון דער „בית יעקב" שולע אין זאַוויערטשע.

א גראַנדיעזע פרעמיע

פאַר די האַלב-יעהרליכע אַבאָנענטען פון „בית יעקב" זשורנאַל, וואָס צאָהלען איין 5 זלאָטעס פריהעראויס פאַר 6 נומערן.

בקרוב ערשיינט אַגרויסער „אָרטאָדאָקסישער אַלבום" מיט ביאָגראַפיעס און בילדער פון די אָנגעזעהענסטע אָרט. פּערזענליכקייטען אין דער גאַנצער וועלט. עס וועלען אויך אַריינקומען בילדער און ביאָגראַפיעס פון די אָרט. סענאַטאָרען און דעפּוטאַטען, אַגודה-פּאָרזיצער דעלעגאַטען אויף דער כנסי' גדולה, ראַטמענער, דאָזאָרעס, פערוואַלטונגס-מיטגלידער, גרופּען און איינצעלנע.

דער אַלבום וועט ענטהאַלטען ביז איינינע הונדערט בילדער.

דער פרייז וועט זיין
6 זלאָטעס 1 עקזעמפּלאַר.

די האַלב-יעהרליכע אַבאָנענטען וואָס צאָהלען פריהער איין צו 5 זלאָטעס בעקומען אַ הוץ 6 נומערן „בית יעקב" רעגולער יעדען חודש אויך אַלס מתנה דעם „אַלבאָם" צוצאָהלענדיג בלויז 1 זלאָטע פאַר פּאָרטאָ און עקספּעדיציע הוצאות.

די וואָס ווילען זייערע ביאָגראַפיעס און בילדער זאָלען זיך געפונען אין אַלבאָם דאַרפען אונז איינשיקען וואָס גיכער גוטע פּאָטאָגראַפיעס און די ביאָגראַפיעס געשריבען אויף ריין פּאַפּיר.

בעמערקונג: ווער עס שיקט איין 5 זלאָטעס בעקומט דירעקט אַ קבלה פון דער אַדמיניסטראַציע.

וועגען אַלע ענינים פון אַלבאָם זיך צו ווענדען אויף דער אדרעס:

Redakcja Ortodoksyszer Album, ŁÓDŹ, Aleksandrowska 28.

נחום אבלים.

הרינו מנחם בזה את ידידי הנכבד ראש הקהלה בלודז ר' העניך בערגער למות עליו אחותו ע"ה

יצחק פטאשניק

מנהל חדר תורה ודרך ארץ בלודז.

נישט געדרוקטע מאַנוסקריפּטען ווערען פון דער רעדאַקציע נישט צוריקגעשיקט. — זיך ווענדען פערזענליך אין רעדאַקציע קאָן מען יעדען דינסטאָג און דאָנערשטאָג פון 3—5 נאָכמ. — אַלערליי רעדאַקציע אין אַדמיניסטראַציע אַנגעלעגענהייטען ווערען אויך ערלעדיגט אין אונזער פיליע: „בית יעקב" שולע, נאָוואָמיעסקאַ 22, פון 6 ביז 8 אָוועגד.

אַדרעס פון רעדאַקציע און אַדמיניסטראַציע: Red. „BAJS JAKOW", Łódź, Aleksandrowska 28.

בית יעקב

ארטאדאקסישער פאמיליען-זשורנאל

ערשיינט איין מאָל אין חודש. ב"ה לאָדז, תשרי-מרחשון, תרפ"ה

צום 2-טען יאהרגאנג פון „בית יעקב" זשורנאל

מיר קומען צו אונזערע לעזער, פריינד און סימפאַטיקער מיט אַ בשורה טובה און פרעהליכע ידיעה: די אָנגעזעהענסטע, בעסטע אָרטאָדאָקסישע שריפטשטעלער און ליטעראַטען פון אַלע לענדער. האָבען מבטיח געווען זייער מיטאַרבייט און בעטייליגונג אינ'ם „בית יעקב" זשורנאַל.

דאָס דאָזיגע, גיט אונז די האָפנונג און די מעגליכקייט אין דער צוקונפט אונזער זשורנאַל צו פערפאָלקאָמען, בערייכערען און פערגרעסערען; ערשט דאַמאָלס וועט אויף די שפאַלטען פון אונזער זשורנאַל ווערען זיך דרוקען מאַמרים פון אָנגעזעהענע אָרטאָד. פערזענליכקייטען, גדולים בתורה און די שאַפונגען פון די פעהיגסטע אָרטאָד. שרייבער אין דער גאַנצער וועלט וועט דער „בית יעקב" זשורנאַל שטייגען צו זיין מדרגה, פון ליטעראַריש חשיבות און זיין די איינציגע אמת'ע טריבונע. פון וועלכע עס וועט אין דעם עכאָ פון דער יודישער פרויען-וועלט, טיף אָפקלינגען דער אַלטער יודישער היסטאָרישער רוף

בית יעקב – לכו ונלכה באור ד'!

זייער מיטאַרבייט האָבען צוגעזאָגט פאָלגענדע: הרב ד"ר עזרא מונק (בערלין), הרב אברהם יצחק לאַמשטיין, (פעלצאָוויזנע), הרב משה חיים לוי (שאץ), הרב שמואל דוד לאַסקי (ראַדאָגאָשטש), ד"ר נתן בירנבוים, ד"ר שלמה עהרמאַן (פראַנקפורט), ד"ר שמואל דייטשלענדער (וויען), ד"ר יואל פאָלאַק (וויען), ד"ר שלמה בירנבוים (האַמבורג), ד"ר ל. ניעמצאָוויטש (ביאַליסטאָק), ד"ר בנציון פעסלער (קאָלאָמעאַ), היים ישראל אייז (ציריך), אַ. ז. פרידמאַן, אַ. מ. ראַגאָווי, וו. לייכטער, י. ל. אָרלעאַן, י. הלוי, ש. ראָטשטיין, י. רייכמאַן, ש. וויינריב, אַ. גפן, ל. ענטע, נ. ריינמוּשקאַט, מ. שוואַרצמאַן, מ. קעניג, י. ארי' און יעקב צבי. פרויען: שרה שענירער, שיינדל מייער, ל. קאַדישזאָהן, בינא השעלעס א. אַ. אַ חוץ דעם וועלען אַריינקומען אין „בית יעקב" אַרטיקלען פון הרה"צ ד"ר שמשון רפאל הירש זצ"ל, הרב ד"ר נפתלי הערץ עהרמאַן ז"ל, הרב ד"ר מ. לעהמאַן ז"ל.

מיר נעהמען אָלזאָ אויף זיך – ווי ביז יעצט – אויך להבא אָבער, אם ירצה השם מיט מעהר ענטשלאָסענע ענערגיע, אייפער און ווילען צו זיין מיט אונזער זשורנאַל, אַ וועג-ווייזער פאַר דער יודישער פרוי און טאָכטער, ברענגען זי נעהנטער צום יודענטום און יודישקייט; איהר געפיהל און דאָס געוויסען זאָל ערוואַכען אויף צו ערפילען די יודישע פליכטען און טראַדיציעס, ווי בכלל בעלעבען איהר יודישען גייסט און נשמה; בעניינען איהר צוגעבונדענקייט צו ג–ט כדי זי זאָל פיהרען אַ לעבען אינ'ם ריינעם יודישען זין.

מיר וועלען פון צייט צו צייט פערעפענטליכען אָפהאַנדלונגען איבער דער יודישער עטיק און מאָראַל, ערקלערונגען איבער יודישע דינים און מצוות, געדאַנקען פון אונזערע הייליגע ספרים – פערל פון דער תלמודישער און מוסר'שער ליטעראַטור. דאָס אַלעס וועט אַנטפלעקען פאַר דער יודישער פרויען-מאַסע – פאַר דער עלטערער, בפרט פאַר דער יונגערער גענעראַציע – די גייסטרייכע און ברכה-פולע אוצרות פון דער אמת'ר יודישער לעהרער און קולטור. אונזערע איבערגעגעבענע און צום יודישקייט טריי געבליבענע טעכטער, וועלען מיר בעקענען מיט אונזערע קדושים – די אמת'ע העלדען און העלדינס. וואָס זייערע נעמען זענען מיט בלוט און פייער איינגעקריצט אין אונזער טויזענד-יעהריגער מערטירער געשיכטע; דאָס וועט זיי קרעפטיגען און מוטיגען אינ'ם קאַמף געגען דעם ווילדען הפקרות און נאַרישען פריצות, וואָס אַ סך פרויען טהון בלינד פערגעטערען.. דאָס בעוואוסטזיין וועט זיי דינען אַלס כלי-זיין צום קאַמף געגען די שענדער פון אונזער ג–ט און זיין תורה.

אין ליטעראַרישער הינזיכט ווי אין זיין חצוניות'דיגער טעכנישער און עסטעטישער אויספיהרונג וועט אונזער זשורנאַל אויף ווייטער, ווי ביז יעצט, זיין געניג מאָדערן-אייראָפעאיש און עסטעטיש געשמאַקפאָל.

זייענדיג פריי פון אַפיקרסות, פאָרנאָגראַפיע און נבול פה, מיט וואָס עס זענען אָנגעשטאָפט כמעט אַלע יודישע און נישט-יודישע צייט-שריפטען, וועלכע זענען מחרף ומגדף אַלץ וואָס יודען איז הייליג און טייער און ווירקען בכלל שוידערליך דעמאָראַליזירענד אויפ'ן לעזער - וואָס מיר טהון אויף דאָס שענדליכסטע פעראורטיילען – וועט אונזער זשורנאַל זיין געניג ליטעראַריש רייך און האָבען אַ אייראָפעאישען געשמאַק. מיר פיהרען אויך איין אינטערעסאַנטע רובריקען צוו. אַנד. איבער „היגיענע און מעדיצין, הויז-ווירטשאַפט א. ד. גל.

עקשנות'דיג און מיט שטאָלץ, וועט ווייטער מאָהנען און פאָדערן דער „בית יעקב" זשורנאַל די לעזונג פון „חנוך הבנית" אינ'ם רעליגיעזען גייסט ביי דער אָרטאָדאָקסישער געזעלשאַפט און זי נישט לאָזען צו רוה ביז די שוין עקזיסטירענדע שולען פאַר מיידלעך, וועלען שטעהן אויף דער רעליגיעזער און פעדאַגאָגישער הויך און עס וועט זיין געזיכערט זייער מאַטעריעלער קיום, ווי אויך דאָס ווייטערע גרינדען פון אָרטאָד. טעכטער-שולען ווי עס געפינט זיך זאָגאַר דער קלענסטער יודישער קבוץ.

פאַר די קינדער פון די טעכטער-שולען גיבען מיר אויך צו אַ ספעציעלע ביילאַגע א. נ.:

„דער קינדער-גאָרטען"

וואָס וועט אין אַ לייכטע יודישע שפּראַך די קינדער אין די שולען פיל נוצען ברענגען און פלאַנצען אין זייער קינדערישער נשמה ליבע צום יודענטום און יודישקייט. מיר וועלען זיך בעמיהען צו מאַכען די קינדער-ביילאַגע אינטערעסאַנט און אַנציהענד מיט שענע מעשה'לעך, בילדער א. אַ. וו.

די פּוילישע ביילאַגע ווערט אויך פערגרעסערט בכמות ואיכות.

מיר וועלען אַלעס טון וואָס עס וועט נאָר מעגליך זיין צו מאַכען אויס דעם „בית יעקב" זשורנאַל אַן אמת'ן אָנגענעהמען, אינטערעסאַנטען און לעבעדיגען עכט-יודישען פאַמיליען-זשורנאַל; מעהר וואָס עס שטעהט אין די שורות שטעהט צווישען די שורות...

אונזערע פריינד און סימפאַטיקער האָבען דאָס וואָרט!..

די רעדאַקציע.

הרב ד"ר י. י. וויינבערג.
בערלין.

געדענקט אַז דער יודישער פרוי!

(אַ ווענדונג צו דער ליטווישער אָרטאָדאָקסיע)

קיין איינציגע פארטיי האָט נישט אַזוי איגנאָרירט די פרוי ווי די יודישע אָרטאָדאָקסיע אין די מזרח-לענדער. עס איז אונבעגרייפליך — אָבער אמת, אַז ביי אונז שאַצט מען נאָך ווענינ אָפּ די ראָלע, וואָס די יודישע פרוי שפּילט אין לעבען.

כאָטש זי איז שטענדיג געווען און איז נאָך היינט בעשרענקט אין די ד' אמות פון פאַמיליען-לעבען, האָט זי אַ מעכטיגען איינפלוס אויף דעם געזעלשאַפטליכען לעבען. - מ'קען זאָגען אַז דער ערפאָלג אָדער נישט-ערפאָלג פון אַ געזעלשאַפטליכער בעוועגונג הענגט פיל אָפּ פון די סימפּאַטיען וועלכע די פרוי ווייזט איהר אַרויס. די פרוי דאַרף זיך נישט צו שטעלען אויף אַ בימה אַ אַגיטאַציאָנס-דרשה צו האַלטען. זי ווירקט שטיל און בעשיידען; זי מונטערט דעם מאַן דורך אַ שטילע צאַרטע ברכה, זי בעגייסטערט די קינדער דורך אַ היסען מוטערליכען קוש; זי שאַפט שטימונג.

מיט רעכט זאָגען אונזערע חז"ל אַז דער זכות פון יודישע פרויען האָט בעפרייט דאָס פאָלק פון מצרים. זי האָט אין איהר טריי יודיש האַרץ געטראָגען די אוצרות פון דער יודישער טראַדיציע, יודישע פרומקייט און יודישע האָפנונג. ווי באַלזאַם-טראָפּענס האָט זי געגאָסען פון איהרע אוצרות אויף די פערוועהטאָגטע, פערחושכ'טע און מיואש'דיגע געמיטער פון די פערהאָרעוועטע גלות-מענער.

כל-זמן די יודישע פרוי איז אונז געווען טריי, כל זמן זי האָט געפיהלט איהר היסטאָרישע ראָלע אַלס טרעגערין פון דער נאַציאָנאַלער הייליגער טראַדיציע. האָט זי בעשיצט דאָס יודישע פאָלק און עס פערהיט פון אונטערגאַנג און שמד. אין מצרים, אין בבל און אין אדום האָט אונז די פרוי גערעטעוועט פון די אַלערליי אונטערגאַנגס-געפאַהרען; נאָר ווען מיר האָבען די פרוי פערלוירען האָבען מיר די אייגענע זיכערהייט פערלוירען.

אין דייטשלאַנד איז די אַסימילאַציע געקומען דורך די יודישע פרוי, זי האָט געוואָרפען אַנ'אומ'חן אויפ'ן יודישען הויז און די מענער האָבען אָנגעהויבען זיך אָבצושאָקלען פון זייער יודישקייט. אין דער גרויסער אַסימילאַציאָנס-בעוועגונג אין דייטשלאַנד איז די פרוי געווען די פיהרערין. ווען דער גרויסער פראַנקפורטער רב רבי שמשון רפאל הירש זצ"ל האָט געוואָלט ראַטעווען דאָס שיעור פערלוירענע יודישקייט, האָט ער נעזוכט אין תחלת צו געווינען די יודישע פרוי. נאָר דורכדעם פערשטעהט מען דעם סוד פון זיינע גרויסע אויפטהוען, ער האָט געהאַט אַ גרויסען העלפער אין זיין רעטונגס-אַרבייט — די יודישע פרוי האָט איהם געהאָלפען! ר' שמשון רפאל הירש'ס תלמידות האָבען מתקן געווען דאָס וואָס מענדעלזאָהנס טעכטער האָבען פערדאָרבען. די לעצטע האָבען דאָס יודישע הויז חרוב געמאַכט און די ערשטע האָבען עס ווידער אויפגעבויט. זיי האָבען אויפגעבויט דאָס יודישע לעבען אין דייטשלאַנד און זיי דערהאַלטען און בעשיצען עס דאָרט. מיר דוכט זיך, אַז די שענסטע איבערלעבונג פאַר אַ יוד אין דייטשלאַנד איז אַ פרייטאָג-צונאַכטס אין דער פראַנקפורטער פרומער שוהל. אָבער נאָך שענער און ווירדיגער איז צו זעהען ווי די יונגע פראַנקפורטער טעכטער פערזאַמלען זיך גלייך נאָך דעם דאַווענען אום צו לערנען אַ פרשה חומש מיט רש"י. ווער עס האָט איינמאָהל געזעהן מיט וועלכער פרומער התלהבות די פראַנקפורטער מיידלעך לערנען זייער חומש מיט רש"י, און ווי שווער זיי שיידען זיך מיט זייער רבין, וואָס לויפט אַ היים צו קידוש, דער בעגרייפט דעם אונבויגזאַמען און פעסטען כאַראַקטער פון די פראַנקפורטער עקשנים, וואָס דער שפּאָט און די שנאה פון אַ גאַנצער וועלט, גיט זיי נישט אַפילו קיין ריהר און זיי מעגען זיין שטאָלץ: אַזעלכע בעוואוסטזיניגע פרומע פרויען האָט נישט קיין פאָלק אויף דער וועלט און אַזעלכע פרומע טעכטער פערמאָגט נישט קיין איינציגע יודישע שטאָדט.

דאָס ליטווישע יודענטום איז שטענדיג געווען די פעסטונג פון יודישער פרומקייט און דער קוואַל פון דער יודישער תורה. ליטע איז בעשערט געווען צו שפּילען אַ ראָלע אין דער יודישער געשיכטע. די ליטוויש-יודישע פרויען האָבען ערפילט אַ בעזונדער שליחות אין גורל פון ליטווישען יודענטום. זיי פערדאַנקט ליטע איהרע גאונים און איהרע צדיקים.

אין דער זון וואָס האָט אַרויסגעשטראַהלט פון אַ ווילנער גאון און ר' ישראל סאַלאַנטער גלאַנצען די נעמען פון זייערע נשים צדקניות. קיין לאַנד אין דער יודישער וועלט איז נישט אַזוי רייך מיט אַזעלכע שענע גאַלעריען פון פרויען-בילדער ווי ליטאָ. דורך די גאַנצע געשיכטע פון ליטווישען יודענטום ציהט זיך אַ לאַנגע רייהע פון זעלטענע יודישע פרויען. כמעט יעדער גרויסער ליטווישער מחבר בעשטעטיגט אין דער הקדמה פון זיין ספר אַז אייגענטליך האָט זיין פרוי דעם גרעסטען חלק אין זיין ספר - און איצט?

וועה איז אונז צו רעדען דען מיר ז'ערצעהלען אונזער גרעסטע חרפה און מיר דעקען אויף אונזער שמערצליכע וואונד, אָבער שווייגען טאָרען מיר אויך נישט. מיר ווייסען אַז אונזערע פרויען זענען שולדיג און אונזער גרויסער ירידה, זיי פיהרען אונז צום באַנקראָט. זינט אונזערע פרויען האָבען זיך פון אונז אָבגעווענט, זינט זיי זענען געוואָרען אָפּגעקיהלט צו יודישקייט, האָט זיך אונזער גרויס פעסטונג וואָס מ'רופט ליטוויש יודענטום אָנגעהויבען ברעקלען און די שמירה פון די אָנגעטרויטע אוצרות איז געקומען אין געפאַהר.

פרומע יודען! ווענדעט זיך צו דער יודישער פרוי און וועקט אין איהר האַרץ רחמנות אויף איהר גרויסער פערגאַנגענהייט אין יודישען לעבען. דערצעהלט איהר פון דער גרויסער סכנה וואָס הענגט איבער'ן קאָפּ פון יודישען פאָלק; דערמאָנט זי אַז אין אַ צייט פון סכנה האָבען זיך שטענדיג בעוויזען אויף דער אַרענע גרויסע פרויען-געשטאַלטען, אַ מרים און אַ דבורה; אַז יודישע גוטע ווייבער זענען שטענדיג געווען די לייכטענדע שטערן פאַר אונזערע גרעסטע יודישע גבורים און קדושים אין היסטאָרישע קריזיס-צייטען, אַפּעלירט צו איהר געוויסען: ווילען זיי ווייטער שטיל און גלייכגילטיג צו זעהן אונזער נאַציאָנאַלע חרפה, ווי אונזערע לייכטזיניגע יונגעלייט צעוואַרפען אויף די בלאָטעס פון די גויעשע גאַסען פון אַלע גלות-ערטער די שענסטע

יודישע ציהרונג-חפצים, וואָס זענען צוויי טויזענד יאָהר אָבגעהיטען און דערהאַלטען געוואָרען אַ דאַנק דער גבורה און געטריישאַפט פון דער יודישער מוטער און טאָכטער! ווייסען זיי אַז מיט יעדער יודישער מצוה זענען פערבינדען די שענסטע לעבענס-ערינערונגען, פון דער היסטאָרישער יודישער פרוי און יעדער יודישער מנהג איז אַ אָנדענקונג פון די לאַנגע נעכט וואָס זי האָט פאַר אונז דורכגעוויינט און פון די שעהנע זוניגע ימים טובים, מיט וועלכע זי האָט אונז בעגליקט אויף דעם לאַנגען לאַנגען גלות-וועג?!

ליטווישע יודען! מיר זענען אין דעם טראַגישען מאָמענט פון אונזער געשיכטע.

די גאַנצע וועלט קוקט צו מיט נייגעריגער שפּאַנונג דעם קאַמף פון אַלטען רעטזעלהאַפטען פאָלק פאַר זיין אַלטע רעטזעלהאַפטע ירושה. די בעסטע איידעלע מענשען פון אַלע פעלקער בעגלייטען מיט רעספּעקטפולע בליקען די פערצווייפעלטע נסיונות פון די יודישע גרייז-גרויע ווערטער פון דער היסטאָרישער ירושה. אַ פאָלק וואָס האָט מיט אַ ביישפּיללאָזען הפקרות, זיין קליין שיפעל געשלעפּט דורך דעם ווייטען טרערען-ים, פון אַ טויזענד-יעהריגער מערטירער-געשיכטע און עס מיט זיינע אַלטע ציטערדיגע הענד צוגעשלעפּט נאָהנט צום אויסגעווינטען און אויסגעלעכצעטען ברעג — מוז מיט זיינע שוואַכע אויגען זעהן ווי זיינע יונגסטע זיהן פערלאָזען איהם עטליכע מינוטען פאַר דעם דערגרייכטען ציל; מוז דערלעבען ווי נייע פיאָנערען פון דער יודישער ערלעזונג זאָגען זיך אָפּ צו ערלעזען זייערע אייגענע טאָטע-מאַמע זייערע רבי'ס און פיהרער און אין זייערע משוגענעם רויש פון די אויפשטראַהלענדע בעפרייאונגס-זון ווילען זיי, די יונגסטע אָבער קרעפטיגסטע מאַטראָזען, מיט אַ ווילדען איילינען שפּרונג דערטרינקען דאָס קליינע טויזענד-יעהריגע רייזע-שיפעל ביים סאַמע צוגעפיהרטען ברעג...

ליטווישע יודען, וואַרפט אַוועק אייערע צאַנקערייען און רייסענישען איבער ועד הקהלות און ועד הלאומים; לאָזט די בלענדענישען אונזערע פערבלענדעטע נאַציאָנאַלע העלדען; ראַטעוועט בעסער דאָס יודישע הויז! געווינט די איבערגעבענהייט און די טריישאַפט פון אונזערע אייגענע פרויען און טעכטער. זיי וועלען אונז דערהאַלטען דעם שבת און זיי וועלען אונז שיצען די ישיבות אויך אָהן די הסכמה פון פרעמדע און יודישע מיניסטאָרען. ליטווישע יודען, פערגעסט נישט אַז מיר וועלען זיין דער שטאַרקסטער טייל אין יודישען פאָלק ווען די יודישע פרוי וועט מיט אונז מיטגעהען. מיט דער פרוי זענען מיר בעוואָרענט פון יעדער געפאַהר, מעג זי קומען פון גויעשע אַנטיסעמיטען אָדער פון יודישע רשעים-בוגדים. אַ יודישע אסתר איז בייגעקומען דעם בייזען המן און אונזערע סטניאָרינען אַבּרבנאל און דאנא גראַציע מענדעס האָבען אונז אַרויסגעראַטעוועט פון די ערגסטע שפּאַנישע אינקוויזיציעס. אין די געפעהרליכסטע צייטען האָט אונז געראַטעוועט דער פערבאָרגענער העלדענטום פון דער יודישער פרוי.

דעריבער, ליטווישע יודען, ביי אַלע אייערע פראַגען און ביי אַלע אייערע זאָרגען פערגעסט נישט די יודישע פרוי.

ישראל'ס טעכטער

I

דעם פאָלק ישראל'ס געטריַיע טעכטער,
זענען מיר און וועלען בלייבען,
ס'וועט קיין שפּאָט, קיין בייז געלעכטער,
אונז קיינמאָל נישט פערטרייבען,
אונז קיינמאָל נישט פערפיהרען
מיר זענען יודיש — און שטאָלצירען!

II

זיין קולטור הויך, דערהויבען,
זיין געשיכטע — אַך וואונדערבאַר,
זיין בלומען-שפּראַך, זיין ריינעם גלויבען,
זיין בעזיגען יעדע געפאַהר.
זיינע נביאים, חכמים, געלעהרטע
זיינע פיהרער די גרויסע, געעהרטע.

III

זיין סודות'דיגע, אייביגע קראַפט
זיינע האָפנונגען און אַמביציעס —
פון וועלכע פעלקער זענען פערגאַפט —
זיינע הייליגטימער און טראַדיציעס.
דאָס אַלעס איז אונז הייליג, טייער
דאָס אַלעס גיט אונז: מוט, פייער...

IV

פון אונזערע מוטער'ס, די געשטאַלטען
זאָלען פאַר אונז סימבאָלען זיין.
זייער פאָהן הויך צו האַלטען
זייערע שפּורען נאָך צו גיין
זייערע מעשים ווייטער צו וועבען,
אַזוי ווי זיי צו ווירקען, צו לעבען..

V

אַזוי ווי זיי צו זיין געטריי
אונזער פאָלק, אונזער תורה,
און ווי זיי צו זיין דאַביי
גליקליך, שטאָלץ, אָהן בושה, מורא.
אַזוי ווי זיי צו קענען ליידען
און ווי זיי — שטיל, בעשיידען..

VI

גענוג שוין פרעמדעס פערגעטערס,
די כחות פאַר זיי גענוג געשפּענדעט,
גענוג שוין אייגענס צעשמעטערס,
גענוג שוין, אָה גענוג, געשענדעט.
גענוג שוין געווען מאָדע-שקלאַפען
גענוג נאָכגעטאַנצט ווי אַפען.

VII

גענוג צו פרעמד'ס געהענדעט די אויגען,
גענוג שוין אַנדערע נאָכגעמאַכט,
גענוג פון פרעמדע ברוסטען געזויגען
אל יוערען ליכטיג! — גענוג אָה, נאַכט!
לאָמיר אייגענע רויזען קלויבען
פון אייגענעם גאָרטען זיסע טרויבען...

VIII

דעם פאָלק ישראל'ס געטריַיע טעכטער
זענען מיר און וועלען בלייבען. —
ס'וועט קיין שפּאָט, קיין בייז געלעכטער,
אונז קיינמאָל נישט פערטרייבען.
אונז קיינמאָל נישט פערשטויסען
פון „ישראל" דעם פאָלק דעם גרויסען.

וועגען שייטלען

(אַ בריף צו אַ יודישע כלה)

פון ד"ר שלמה עהרמאַן, פראַנקפורט אַ. מ.

זעהר חשוב'ע פריילין!

צווישען די פערשידענע טעמאַ'ס, וועלכע מיר האָבען בעריהרט ביי אונזער לעצטען צוזאַמענטרעף און נישט ביז'ן סוף אַהומגערעדט, האָט זיך אויך געפינען דער ספּעציפישער חוב פון דער יודישער פרוי, צו האָבען פערדעקט דעם קאָפּ. זייט דעמאָלס, זענען זי געוואָרען אַ גליקליכע כלה, און אין נאָך אַ פּאָר וואָכען, עבענען זי שוין איהנ'ס האַנד צו שטרעקען דעם אויסגעוועהלטען, אויף אַנ'אייביג קדושין-רייפעל.

כ'מיין, אַז צוליב די דאָזיגע אומשטענדען, וועט איהן זיין מעהר לרצון, אויב כ'וועל מיין השקפה איבער די בעריהרטע שייטעל-שאלה, וועגען וואָס זי האָבען מיך דעמאָלס אָנגעפרעגט, נישט איבערלאָזען ביז אַ צווייטען מאָל, - און כ'טו עס טאַקי.

דאָס אויג איז מקפּטיש, דאָס אויער - זאַנגוואַניש. אַ סך פון דעם וואָס ס'פליסט לייכט איבער די ליפּען, ווערט דורך די פעדער אונפערשטענדליך גראָד אָבער דאָס, ביי וועלכען מיר רעזען זיך אין דעם ערשטען אופן, און ס'שטעהט פאַר אונז שוואַרץ אויף ווייס - האָט אינ'ם שוואַרצען טינט-באָד פערלוירען זעהר אַ סך פון דער אָנזעהעוודיגער אינערליכער איבערצייגונג, וואָס בעגלייט שטענדיג פריינדליך די אַרויסגעזאָגטע ווערטער.

„לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל, אלא על תורה שבעל פה" - נור דורך תורה שבעל פה, האָט ג-ט כורת ברית געוועזען מיט ישראל.

מיין אַנשויאונג? - וועט איהן פרעגען מיין, ערשטווינטער בליק נישט בענוצענדיג די ליפען — וואָס געהט איהן אָן מיין השקפה בנוגע „דעם"? פאַרוואָס פרעגען זי מיך נישט, וועגען מיין השקפה בנוגע דעם אַקסיאָמאַטישען איינ-מאָל-איינס, בנוגע עהרליכקייט, זיטליכקייט און נאָך דעסגלייכען עהנליכע ענינים?"

וואָס נוגע דעם מקור'דיגען חשיבות פון איינ-מאָל-איינס אין עהרליכקייט, איז, דאַכט זיך, נישטאָ קיין ספּעציעלע יעדענפאַלס קיין פערשידענע אַנשויאונגען, לכל הפחות צווישען אונז ביידע, ס'קען דאַריבער נישט זיין דערוועגען קיין שאלה. ווען כ'מאַכט אָבער אָבהענגיג דאָס ערפילען פון אַ חוב און די אַנערקענונג פון אַנ'אמת, אין אַ צווייטע פערזאָן, טוט מען דעם ענין גלייכצייטיג צונעהמען זיין גרינדליכען אַבסאָלוטע חשיבות און דעם עצם ענין אַלס ספק אונטערוואַרפען דעם פאַרבעהאַלט פון אַ מעגליכער ענטשיידונג, און אַזוי אַרום דאָס אָהן-שום צווייפעל'דיגע התחיבות, דאָס אייביגע גילטיגקייט, ענינים, מיט וועלכע ג-ט'ס תורה טוט זיך באַלד אויס'ן, ערשטען בליק אַזוי בולט שאַרף אונטערשיידען פון מענשליכע תקנות, אין אַנ'אייגענטליכער קריטיק. -

וואָס'ערע טיפען און שכל-פולען אמת, האָט ר' יוחנן בן זכאי און זיין ברכה פאַר די תלמידים פאַר'ן טויט: „יהי עליכם מורא שמים, כמורא בשר ודם" - איהר זאָלט אַזוי מורא האָבען פאַר ג-ט, ווי פאַר מענשען. ווי גוט וואָלט געוועזען דער פועל יוצא דורכ'ן פערווירקליכען און מקיים זיין די תורה אינ'ם קרייז פון די יונגע קינדער, אויב איהרע דינים און תקנות וואָלטען געהאַט צו רעכענען כאָטש בלויז אויף אַזאַ געוויסענהאַפט-ערנסטע ערפילונג, ווי ס'ווערט ערפילט אַ ליאָדע פּאָליציייאישע פעראָרדנונג!

זי האָבען שוין ווען-עס-איז געהערט, דאָס אויב פּאָליציי גיט אַרויס אַ פשוט'ע פעראָרדנונג, נישט צו געהען אויף דעם און דעם שטיקעל טראָטואַר - זאָל ווער-עס-איז מאַכען עס אָבהענגיג אין דער דעה פון אַ צווייטע פערזאָן? — און מיר זאָל מאַכען אָפהענגיג דאָס ערפילען צו אָפּוואַרפען די בעפעהלען פונ'ם אייביגען ג-ט, אין אונזערע מיינונגען, דעות, השקפות, פרינציפען, איינזעהען און נאָך דעם גלייכען מענשליכע געגענגעזעצטע אויפטוען, שכל'דיגע, ווי געגען-שכל'דיגע?!

ס'איז מיר גאַנץ גוט קלאָר, אַז מיט איהנ'ס שאלה, האָבען זי נישט געמיינט נאָך אַזוי שלעכט; אַז ג-ט'ס תורה בכלל און דער ענין, וועגען וועלכען כ'שרייב יעצט, גילט פאַר איהן פונקט אַזוי הייליג, ווי פאַר מיר פון אַ מענש נישט-אָבהענגיגען לעבענס-פליכט, בעת זי האָבען מיך געפרעגט, האָבען זי, ווי ס'איז אַ מנהג ביי פריינט - נישט געוואויגען די ווערטער און בענוצט זיך מיט אַנ'אויסדרוק, וואָס האָט יעדענפאַלס נישט געהאַט די דיעה, וועלכע מ'טוט איהם ס'רוב צושרייבען. כ'האָב מיך - מעהר אינער מיין ווילען, ווי איהנ'ט - אָבגעשטעלט אויף דער דאָזיגער אויסערליכקייט, ווייל כ'האָב מיר איבערגעטראַכט, וואָס'ערע נישט-פערשטעהען און נישט-וויסען אונזערע ג-טליכע געזעצען, מוז אַרומהילען אונזער גאַנצע סביבה, ווען פיהלענדע און דענקונגס-פעהיגע פרויען, איהנ'ס גלייכען, קענען זיך בענוצען און אַרויסברענגען אויסדרוקען, וואָס זענען אַ פחיתת הכבוד פאַר אונזערע הייליגסטע געפיהלען, ווי נישט-בעמערקט, אָהן-כונה זיי זענען געוואָרע אַרויסגעזאָגט!

געווגוג, שוין איבער גענוג, מיט דער דאָזיגער חיצוניות'דיגער פאָרם, וועלכע געהערט צו די ענינים, וואָס לאָזען זיך בעסער ערלעדיגען מפה-לאוזן, ווי שריפטליך. זעם לעזער ווייזט זיך אויס די דיסקוסיע דערוועגען אַ פשוט'ער וואָרט-שטאָך און הוילע פאָרם, - אַז ס'איז באמת נישט אַזוי, נור ס'האַנדעלט זיך וועגען גייסטיגען פערשטעהען און געדאַנק, וועלכע די דאָזיגע ווערטער-פאָרם טהוט פער'מסר'ן, איז דער הערער גיכער מרגיש פונ'ם געזאָגטען, ווי דער לעזער פונ'ם געשריבענעם. וועגען דאָזיגען ענין פאַר זיך, וועלען מיר זיך אויך לייכטער אויסשמועסען, ווי אויסשרייבען, —

זי האָבען מיך געבעטען אַ פאָרשטעלונג, ערקלערונג און בעגרינדונג פונ'ם חוב פון דער יודישער פרוי, האָבען פערדעקט דעם קאָפּ. אָבער דאָס, וואָס זי ווילען, האָבען זי שוין אפשר אין אַזאַ פאָלקאָמען אופן, אַז קיין שום רמז פון די ווערטער פון דער תורה און די אויס דעם זיך אַרויסצווייגענדיגע ליטעראַטור און נאָך אפילו מיינע יעצטיגע ערגענצונגען איז אַלץ דאָס, וואָס איז איהן נאָהנט, צוקלאָרסטען.

כ'מיין איהנ'ס חשובע מוטער, וואָס לייכט ביי זיך אין דער היים און אין יעדער סביבה מיט'ן דאָזיגען ציהרונג פון יודישקייט, אַז אַלע מיני ראיות און בעווייזען, וועלען אויסקומען לגבי איהר אַ בלויזער שאָטען.

אין אמת'ן תוך אַריין איז און בלייבט די בעגרינדונג פון יעדער איינצעלנער בעוועגונג אין אונזערע לעבענ'ס-פליכטען, די מסורה פון אונזערע אבות, דער משל און ביישפיל פון פאָטער און מוטער.

נישט בחנם שטעהט דער „כבד את אביך ואת אמך" אין דער ערשטער העלפט „עשרת הדברות", וואָס איז נוגע די חובות בין אָדם למקום, און נישט אין דער צווייטער העלפט - בין אָדם לחברו. אַז ס'איז פאַרהאַן אַ ג-ט, וואָס ווייזט זיך אַזוי בעשיינפערליך אין אונזער פאָלק'ס-געשיכטע, דעם הייליגקייט פון זיין נאָמען און דעם סימבאָל, וואָס ער האָט אינ'ם שבת איינגענרינדעט - דאָס בעוואוסטזיין וועגען אָט דעה אַלעם, פערדאַנקען מיר אונזערע עלטערען, דעם פאַר-לעצטען רינגעלע אין דער קייט, וואָס ציהט זיך ביז'ן הר סיני, טויזענטער יאָהרען, דאָס אָהן פאָרבעהאַלטיגע פערטרויען מיט וועלכען מיר האָבען איבערגענימען פון זייערע הענד אונזער רוחניות'דיגע ירושה. אויף דער פערעהרונג, מיט וועלכע מיר קוקען זיך אום אויף זיי - רוהט די וואָהרהאַפטיגקייט פון אונזערע לעבענס-חובות, וואָס מיר האָבען צו פערדאַנקען זייער בעלעהרונג און די מסורה. נישט בחנם איז דאָס ערשטע פון אונזער גייסטיגען אוצר, וואָס מיר לערנען אונזערע קינדער, „שמע בני מוסר אביך, ואל תטוש תורת אמך".

אויף דעם יעצט אַרומגערעדטען ענין זעהען זי פערווירקליכט אין איהנ'ס מוטער, מיט אַלע זיינע הויז-בעגליקענדע פאָלגען. פאַר איהן און פאַר'ן הויז, וואָס זי וועלען גרינדען אין ישראל, דאַרף דער דאָזיגער משל פון איהנ'ס מוטער זיין אַ בינדענד געזעץ, אָבגעזעהען פון זיין קאַדיפיצירטע בפרוש'קייט.

(פאָרטזעצונג קומט).

ס. ז. גליקסמאַן

די תורה וועגען דער פרוי

I.

מען קען נישט פערלייקענען, אַז דער וועלט-בעשעפער האָט דעם מאַן פאָרגעצויגען געגען דער פרוי, איהם בעשאָנקען מיט געוויסע אייגנעשאַפטען, וואָס האָבען איהם געמאַכט פאַר אַ פיהרער, אַ טאָנגעבער און זאָגאַר פאַר אַ הערשער אין דער וועלט. דער בורא עולם האָט נעמליך דעם מאַן פיזיש שטאַרקער בעשאַפען, זיין קערפער פעסטער געבויט און דויערהאַפטער צו שווערע אַרבייט געמאַכט; איהם אויך פון געוויסע אָבשוועכענדע און צייטרויבענדע בעשעפטיגונגען בעפרייט, נעמליך פונ'ם קינדער געווינען און פונ'ם בעלעסטיגענדען יאָך, די זויגענדע קינדער דורך דער ברוסט צו ערנעהרען. דעריבער האָט די יודישע תורה אויך דעם ווערט פונ'ם מאַן טייערער געשאַצט, ווי פון דער פרוי. פון 5 ביז 20 יאָהר אַלט איז געשאַצט דער ווערט פון אַ זכר 20 שקלים און פון אַ נקבה 10 שקלים; פון 20 ביז 60 יאָהר אַלט - דער ווערט פון אַ זכר 50 שקלים און דער ווערט פון אַ נקבה 30 שקלים. (ויקרא כ"ז).

אַלס סימבאָל פון די שטאַרקערע אייגענשאַפט פונ'ם מאַן און פון זיין פיהרענדע ראָלע, דערצעהלט די תורה, אַז דער איבערשטער האָט געזאָגט צו חוה פאַר אַ קללה: „והוא ימשול בך", ד. ה. אַז ער וועט זיין דעה שטאַרקערער, דער הערשענדער. און אַזוי ווי ס'איז אין דער גרויסער וועלט, אַזוי איז אויך אין יעדערענס קליינעם וועלטעל, נעמליך, אין זיין אייגען הויז. דער דאָזיגער צושטאַנד איז פון אייביג אָן אויף דער וועלט און, ווי ס'זעהט אויס, וועט אַזוי אייביג בלייבען, וואָרום די נאַטור לאָזט זיך נישט ענדערען.

אָבער נישט איבער דעם פאָרצוג פונ'ם מאַנ'ס קראַפט און פרייהייט האָט די תורה איהם מעהר כבוד צוגעשריבען, ווי דער פרוי. פערצייטישע פרימיטיווע פעלקער האָבען הויפטזעכליך געשעצט דעם כח און די גבורה פונ'ם מענש צו האַלטען מלחמה. די פרוי, וואָס איז נאַטירליך שוואַכער און נישט קריעגס-פעהיג, איז אין זייערע אויגען בעטראַכט געוואָרען פאַר אַ מענש פון אַ שפל'דיגערע מדריגה, וואָס איז נאָר צו דעם בעשאַפען, הויזליכע אַרבייט, צו פערריכטען און צום פאָרטפלאַנצען פונ'ם מענשענגעשלעכט. דערפאַר בלויז, איז נאָך זייער מיינונג דאָס דאָזיגע בעשעפעניש נישט ווערט קיין גרויסען כבוד. ביי יענע אונקולטורעלע פעלקער איז די פרוי געהאַלטען געוואָרען פאַר אַ קויפליך ערוואָרבענעם אייגענטום פונ'ם מאַן. ער האָט זי אויך דעריבער געקענט פאַר יעדע נישטיגע סבה אַרויסטרייבען פון זיין הויז. גאַנץ אַנדערש איז אָבער דערין געווען די דעה פון אונזער תורה. וואָס אָנבעלאַנגט מענשען-עהו'ע, האָט זי צווישען מאַן און פרוי קיין אונטערשיעד נישט געמאַכט.

מיר קענען, צום ביישפיל, די מיינונג פון דער תורה זעהען, ביי דעם כהן-גדול שטעהט אין פסוק: „לאביו ולאמו לא יטמא" דאָ איז געשריבען דער פאָטער פריהער ווי די מוטער; ביי דעם כהן הדיוט ווידער שטעהט: „לאמו ולאביו", אַלזאָ די מוטער פריהער, אויך ביי דעם כבוד וואָס קומט די עלטערען האָט די תורה פריהער געשריבען דעם פאָטער: „כבד את אביך ואת אמך". און ביי די מורא, וואָס מען ברויכט פאַר זיי צו האָבען, איז דאָרט פריהער די מוטער געשריבען: „איש אמו ואביו תיראו". דאָס איז צו בעווייזען, אַז פאָטער און מוטער דאַרפען גלייך אָהן אונטערשיעד געשעצט און געפורכטעט ווערען.

די גמרא זאָגט דאָס זעלבע אויסדריקליך (קידושין ל"ה): השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (וואָס אָנבעלאַנגט די שטראָפען פאַר עבירות, האָט די תורה גלייכגעשטעלט די פרוי צום מאַן). ס'שטעהט אַזוי אין פסוק: איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם (אַ מאַן אָדער אַ פרוי וועט טהון פון די מענשליכע זינד) וכי יגח שור את איש או אשה (ווען אַנ'אָקס וועט שטויסען אַ מאַן אָדער אַ פרוי), או בן יגח או בת יגח (אַ זוהן אָדער אַ טאָכטער וועט ער שטויסען). נישט נידריגער איז אַלזאָ דער ראַנג פון אַ נקבה קעגען אַ זכר. ס'איז כמעט איבריג צו דערמאָהנען, אַז די גאַנצע תורה, כאָטש זי איז געשריבען מיט אַ לשון-זכר, למשל, „אדם כי יהיה בעור בשרו", „אדם כי ימות באהל", איז אין וואָרט „אדם" אויך אַ נקבה בכלל.

זעהר ריכטיג בעווייזט דער מחבר פון „סניגור", אַז די תורה הקדושה האָט בעטראַכט די פרוי פאַר די אייגענטימערין פון איהר הויז, פאַר די גברת הבית, פונקט ווי דעם מאַן: די תורה זאָגט, למשל, „לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך" (שמות כ׳), והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך לעבדך ואמתך לשכירך ולתושבך" (ויקרא כ"ה), „ושמחת לפני ה׳ אלהיך אתה ובנך ובתך וכו׳" (דברים ט"ו). אין די דאָזיגע פסוקים שטעהט נישט בעזונדער גערעכענט די פרוי, ס׳קען דאָך נישט זיין, אַז די פרוי זאָל חס ושלום נאָך זיין נידריגער ווי די שפחה, און די בהמה, ס׳מוז אַלזאָ זיין, אַז די תורה האָט בּאַלד אויך געמיינט די פרוי. זיי ביידע געהער די הערשאַפט פונ׳ם הויז, נעמליך דער מאַן און די פרוי, ברויכען דערפאַר צו זאָרגען, אַז זייערע קינדער און זייערע אונטערגעגעבענע דיענערשאַפט זאָלען האַלטען די געבאָטענע שבת- און יו"ט-רוהה און זאָלען אויך אין די טעג פרייד און פערגעניגען געניסען.

דער דאָזיגער געדאַנק, וואָס ריהרט אָן די עהרע פון די פרוי, איז אויך בולט צו זעהען. אינ׳ם פערבאָט פון די תורה, אַז אים ערשטען יאָהר נאָך דער חתונה איז נעמליך – אַ פונדאַמענט פאַר דעם זיטליכען פאַמיליענלעבען פונ׳ם מענש אויף זיין גאַנץ לעבען. דעריבער האָט די תורה נישט געוואָלט, אַז אין דעם יאָהר זאָל קומען אַ צושיידונג צווישען די צוויי אויף אייביג צוזאַמענגעשלאָסענע און פערבינדליכע פערזאָנען. דאָס זיטליכע און שעהנע פאַמיליענלעבען, זעהט אויס, שטעהט ביי די יודישע תורה העכער פונ׳ם מיליטערדיענסט, וואָס ווערט ביי אַלע פעלקער פאַר די העכסטע פליכט פונ׳ם מענש אָנגענומען. באמת, קען זיך דאָס יודישע פאָלק מיט זיין שעהנעם און צניעות׳דיגען פאַמיליענלעבען פון אייביג אָהן ריהמען. יעדענפאַלס איז דערפון צו זעהען, אַז די תורה האָט נישט נידריגער געשטעלט דעם כבוד פון די פרוי קעגען דעם מאַן.

שרה שענירער.

דער שבת און די פרוי

ווען הימעל און ערד, און אַלעס אויף זיי, זענען דורך דעם ג-טליכען ווארט בעשאַפען געוואָרען, האָבען זיך אַלע בעשעפענישען צום דיענסט פון בורא געשטעלט. אויך דער מענש, די קרוין פון דער גאַנצער בריאה איז דורך דעם בעשעפער צום לעבען, צום ווירקען גערופען געוואָרען. אָבער זיין דיענסט האָט געמוזט זיין נישט געצוואונגען נאָר פון טיפער איבערצייגונג, און פריי פון אייגענעם ווילען מיט די בעשאַפענע ערד לויט דעם ג-טליכען געזעץ פערוואַלטען.

און כדי דער מענש זאָל נישט פערגעסען אין זיין בעשעפער, אין דעם ווירקליכען אייגענטימער, וועלכער האָט איהם די ערד צום פערוואַלטען איבערגעגעבען; כדי דער מענש זאָל זיך נישט אלס אַליין-הערשער פון דער גרויסער וועלט ערקלערען, און זי לויט זיינע אייגענע געזעצען פיהרען; כדי דער מענש זאָל ביים בעהערשען אַזאַ גרויסע וועלט נישט בלאָנדזשען: מיט איין וואָרט, כדי דעם מענש תמיד צו דערמאָהנען, אַז זיין בעירוף איז צו זיין אַן „עבד ה׳" א דינער פון ג-ט, איז די גאַנצע בריאה דורך דעם בעשעפער מיט דעם זיבעטען טאָג, מיט דעם הייליגען טאָג, מיט דעם הייליגען שבת געקרוינט געוואָרען, און אָט דער טאָג איז פאַר דעם מענשען צו אַ הייליגטום און צו אַ ברכה בעשטימט געוואָרען. צו אַ הייליגטום: דער טאָג זאָל איהם דערמאָהנען אַז השי"ת האָט איהם נור צו זיין דינסט בעשאַפען. צו אַ ברכה: דער טאָג זאָל קרעפטיגען זיין גוף און זיין נשמה, און איהם ווירדיג מאַכען זיין הייליגען בערוף צו טראָגען.

שבת איז דער טאָג, אין וועלכען דער בעשעפער האָט זיך פון זיין אַרבייט צו דער אונזיכטבאַרער לייטונג צוריקגעצויגען און די וועלט צום פערוואַלטער איבערגעגעבען. שבת איז אַלזאָ אַ דענקמאל פון ג-טס הערשאַפט און מענשליכען בערוף.

ששת ימים, זעקס טאָג זאָלסט דו דיינע ווערק טהון, אָבער דעם זיבעטען טאָג איז שבת, אַ רוהה-טאָג צו דיין בעשעפער; אין איהם זאָלסטו גאָר קיין אַרבייט נישט אויספיהרען.

די וועלט-בעהערשונג דורכ׳ן מענש ווייזט זיך אַרויס אין דעם, וואָס ער אַרבייט מיט אַלע בעשעפענישען, און נוצט זיי אויס צו זיין אייגען געבראויך, צום עסען, קליידען, א. אַ. וו. דעריבער זאָלסט דו נור זעקס טאָג אין דער וואָך אַרבייטען, די וועלט בעהערשען. אָבער דעם זיבעטען טאָג טאָרסטו קיין אַרבייט נישט טהון, און דאַמיט בעווייזט דו, אַז נישט דיין איז דער טאָג, אַז נישט דיין זענען די אַלע בעשעפענישען, וועלכע דו בענוצט די גאַנצע וואָך אַזוי פריי. גיב אין דעם טאָג די וועלט דעם בעשעפער צוריק, און בעווייז, אַז די האָסט זי נור אַרויסגעבאָרגט פון זיין האַנד. דעריבער איז יעדע קלענסטע מלאכה וואָס דו טוסט אים שבת אַ פערניינונג פון דעם אַלעם, אַ פערלייקענונג פונ׳ם בערוף פון מענש – ישראל.

שבת איז אַן „אות", אַ צייכען פאַר אַלע צייטען, אַז דער אלמעכטיגער איז בעשעפער און הערשער פון דער וועלט, און דער מענש מיט זיין גאַנץ פערמעגען איז נור צו זיין דינסט בעשטימט געוואָרען. שבת איז „מועד", אַ טאָג אַרויסגעהויבען פון אַלע טעג אין דער וואָך. שבת איז „קדש", צייט-הייליגטום, וועלכעס הויבט ווידער אויף דעם מענש צו ג-ט, אויב ער האָט אין דעם דורך דער וואָך פערגעסען. שבת איז „ברית", אַ בונד, אַ אָבמאַך צווישען ג-ט און מענש. דער מענש וואָס בילדעט זיך איין, אַז די וועלט איז זיין, אַז ער קאָן טהון, וואָס איהם געפעלט, דער האָט דאָס לאַנד מיט השי"ת צעריסען. שבת איז צולעצט אַ „ברכה", וועלכע גיט ליכט אונזער גייסט, וואַרימקייט פאַר אונזער געמיט, כח, די אַלע גרויסע און הייליגע פליכטען צו ערפילען. פונקט אַזוי ווי דער שבת איז מקבל פון דער גאַנצער וואָך, ווי ס׳שטייט: „מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת" ווער ס׳גהייט זיך אָן ערב שבת דער עסט אום שבת, אַזוי איז שבת אויך דער גרויסער משפיע, אַזוי ווי מיר זאָגען אין שבת׳דיגען זהר: „כל ברכאָן דלעילא ותתא ביומאָ שביעאה תלין", יעדער ברכה וואָס קומט פון אויבען הענגט אָב אין דעם זיבעטען טאָג. שבת האָט אין זיך די גרויסע ברכה וואָס גיט אונז גייסטיגע און קערפערליכע כחות אויף אַ גאַנצע וואָך.

*

עהנליכעס זעהען מיר ביי דער יודישער פרוי. זי נעהמט טאַקע נור דאָס, וואָס איהר מאַן ברענגט איהר אַ היים און גיט איהר צום אויפהאַלטען פון הויז, אָבער זי איז, פונקט אַזוי ווי דער שבת, די ברכה פונ׳ם הויז: זי, נאָר זי קאָן די קינדער אַזוי ערציהען, אַז זיי זאָלען מיט׳ן גאַנצען כח, מיט יעדער

מחשבה השי"ת דינען. זי, נור זי קאָן יעדען טאָג איהרע טעכטער און זוהן מיט׳ן תורה-פלאַם אַדורכגליהען, אַז קיין שום פרעמדער איינפלוס זאָל זיי פון עכטען יודישען וועג נישט קאָנען אַראָבפיהרען.

אָבער דעם כח צו אַזאַ בעגייסטערונג קאָן זי נאָר פון געניטען שבת-היטען ציהען, ווייל שבת איז דאָס האַרץ פון ישראל.

ליידער זעהען מיר אָבער היינט אַ סך טרויריגע פאַקטען. ווייל יודישע מאַמעס לאָזען זייערע טעכטער שבת אין שולע געהען. עס טרעפט זאָגאַר אַז טעכטער פון גאַנץ יודישע הייזער געהען שבת אַרבייטען אין די ביוראָ׳ס.

אָ, איהר יודישע מאַמעס! איהר היטערינס און טראָגערינס פון אייער ג-טליכען בערוף, וואָס עס ענטהאַלטען אין די ווערטער „כה תאמר לבית יעקב", ווי קענט איהר דאָס האַרץ פון ישראל צערייסען? ווי קענט איהר וועגען אייער טאָכטער׳ס פערדינטע פאַר גראָשען פערראומהייליגען דעם שבת, לייגען אייער האַנד אויף דעם ג-טליכען אייגענטום, און זאָגען: „דאָס איז מיין!"

און איהר יודישע טעכטער! צו האָט איהר אייך בעקלערט אַז מיט דעם וואָס איהר געהט פערדינען אים שבת פערלייקענט איהר אינגאַנצען אייער בערוף און בעווייזט אַז דער מענש האָט נור חיה׳שע צילען: בעזיץ און גענוס?... אָבער וואָס דער נאָמען ישראל בעדייט ווייסט איהר גאָרנישט!

איהר טעכטער ישראל׳ס! איהר האָט געזאָלט עדות זיין פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז דער בערוף פון מענש איז ג-ט צו דינען, צו ווילט איהר אָט דעם טייערסטען שמוק פון ציון, פאַר וועלכען אייערע אבות זענען אויף די שייטער-הויפען געגאַנגען, פערטוישען פאַר דאָס שמוציגע געלד? צו מיינט איהר דען, אַז דאָס אום שבת פערדינטע געלד וועט אייך ווין צו אַ ברכה, קאָן דען פון אַ ברכה אַ קללה אַרויסקומען? יאָ, איהר וועט זאָגען, מען מוז האָבען פרנסה, אָבער צו פערשטעהט איהר דען נישט, אַז דאָס לעבען אָהן אַנ׳אידעאַל האָט קיין ווערט נישט? צו פערשטעהט איהר דען נישט, אַז דער וועלט-בעשעפער, וואָס הייסט אום שבת רוהען האָט געזאָרגט פרנסה פאַר אַלע?

און זעהט, ווי השי"ת האָט גוט געקענט דעם שוואַכען מענש, ווען ער האָט באַלד דעם ערשטען פרייטאָג די דאָפּעלטע חלקים מן אַראָפּגעשיקט, כדי די שוואַכע זאָלען נישט דאַרפען זאָרגען, פון וואַנען נעמט מען אויף שבת.

שבת! ברודער און שוועסטער! איהם היטען געטרוי, און געזונד בלייבט דאָס האַרץ פון ישראל!

„איין שבת ווען אַ גאַנצע קהלה וועט אָבהיטען, און משיח וועט קומען".

הרב ד"ר שלמה ברויער שליט"א

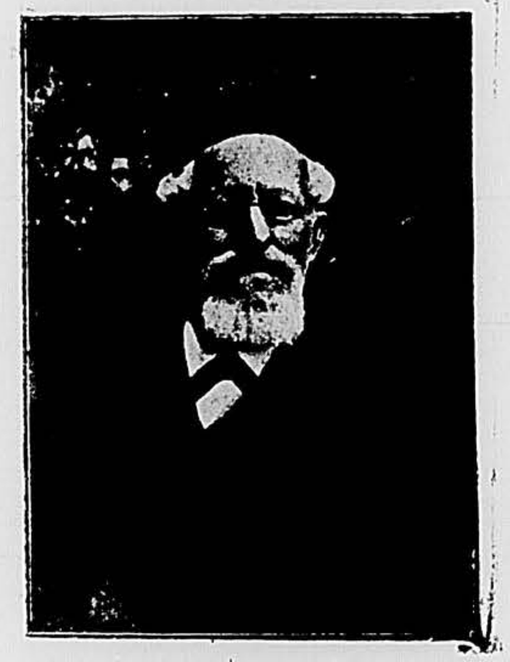

(פראַנקפורטער רב)
איידעם פון הרה"צ ד"ר שמשון רפאל הירש זצ"ל.

א. ז. פרידמאַן.

יום כפור.

ווער זענען דאָרט יענע פיגורען, געשטאַלטען
אין ווייסע מלבושים: קיטלען, טליתים,
צו זענען עס מענשען פון עבר, פון אַלטען
אָדער גאָר שאָטענס... אפשר גאָר מתים...?

הכנעה׳דיג, מיט אימה, אין דרייען געבויגען
שיון באַלד אַ מעת-לעת שטעהן זיי דאָרט.
פערלאָשען, און טיילמאָל בעשטראַהלט די אויגען
די ליפען נור שעפטשען, ווער זעגען זיי פאָרט?

אָהן עסען, אָהן טרינקען, בלייך פערשמאַכט.
די פנימ׳ער געקנייטשט, תמיד פערטראַכט,
שטיל-טיפע זיפצען הערען זיך קוים...
– ס׳איז אפשר גאָר אַ חלום. אַ טרוים?

ניין ס׳איז ווירקליך מענשען פון היינט
וואָס רייסען זיך תמיד און שטרעבען
צום לעבען – זייער ביטערער פיינד,
וואָס נעהמט נור, און וויל גאָר נישט נעבען...

ס׳איז מענשען! – אָבער ווי שאָטענס
פליהען זיי, שוועבען, מיט שטענדיגען ציטער:
אָט ווערט פינסטער פון די שטנ׳ס
מ׳מוז זיך בעהאַלטען, אָט קומט אַ געוויטער...

ס׳איז נישט קיין חלום, ס׳איז קיין מתים,
ס׳זענען מענשען וואָס לעבען אויף דר׳ערד
אַ לעבען אָבער פון צרות, תעניתים...
איבער׳ן קאָפּ, אויפ׳ן האַלז, די שווערד...

און אויב געבויגען, געקנייטשט איז ס׳פנים,
די אויגען פערלאָשען, טריב נישט קלאָהר,
זענען עס נור די צייכען, סימנים,
וואָס ס׳האָט אויסגעקריצט דאָס אַלטע יאָהר.

און דו ווייסט עס נישט פערשטעהן מסתמא,
אַז אין דעם טאָג, אָט זיי געפינען,
טרייסט, האָפנונג, מוט און נשמה...
מיט וועלכע זיי דעם עתיד שפינען...

הרה"צ ר' חיים זאָנענפעלד שליט"א.

(ביאָגראַפישע נאָטיץ)

ווער איז דער דאָזיגער גרייז-גראָהער, פון די עלטער איינגעבויגענער, עקשנותדיגער קעמפער?

פון זיין לעבען, איז ביז לעצטענס קיינעם פון זיינע אָנהענגער גאָרנישט געווען בעקאַנט. ערשט אין דער לעצטער צייט זענען זיי עפיס געוואויר געוואָרען פון זיין איינציגען ברודער – ר' שמואל זאָנענפעלד, אין אוהעסקאַ-אָסטראָה, טשעכאָסלאָוואַקיי, וועלכעס מיר גיבען דאָ איבער:

ר' חיים איז געבוירען געוואָרען אין יאָהר התר"ט (1848) אין ווערבא, ביי אַ זעהר אָנגעזעהענע פרומע פאַמיליע. זיין זיידע איז געווען דער מיט זיין תורה און צדקות בעריהמטער אין סוו. יור ביי פרעסבורג, וואו ר'איז אויך נקבר געוואָרען – ר' שמואל יערגען ז"ל, געלעבט אין איין צייט מיט'ן חתם סופר זצ"ל. אויך זיין זוהן ר' אברהם שלמה – ר' חיים'ס פאָטער – איז געווען אַ בעוואוסטער תלמיד הכם. ר'איז געשטאָרבען יונגערהייט און נקבר געוואָרען אין ווערבא.

ר' אברהם שלמה, האָט איבערגעלאָזען נאָך זיך אין גרויס דחקות אַן אַלמנה מיט דריי עלענדע יונגע יתומים: דער עלטסטער שמואל, 11 יאָהר אַלט, חיים – 5 יאָהר און אַ מעדעלע 3 יאָהר. די אַלמנה האָט דריי יאָהר שפּעטער חתונה געהאַט קיין סעניץ. אַזוי-אַרום, איז דער קליינער חיים אָנגעקומען נאָך סעניץ אַלט זייענדיג אַכט יאָהר, וואו זיין מוטער האָט געפיהרט אַ שווער לעבען בעת זיין עלטערער ברודער שמואל, האָט זיך שוין אַליין גע-מוזט זוכען זיין ברויט. זיין דאָזיגער ברודער, איז דערנאָך גע-ווען אָנגעשטעלט אין פערשידענע בראָנפען-בראָנערייען, און הייגט לעבט ער אין אוה, וואו ר'איז זעהר געשעצט.

אין סעניץ, איז דער יונגער חיים געוואָרען פון אַלעמען זעהר בעוואונדערט. דער אַלטער סעניצער שוהל-משמש, פלעגט נאָך יאָהרען שפעטער דערציילען, אַז טאָג-טעגליך, ווען ר'איז געקומען אויפשליסען די שוהל, האָט ער שוין דאָרטען געטראָפען, וואַרטען דעם יונגען חיים אָנגעטון אין זיין קליין טלית'ל. חיים האָט געזאָלט לערנען אין סעניצער קינדער-חדר – ר'האָט אָבער שוין געהאַט איבערשטיגען הן אין למדות, הן אין יראת שמים די דאָרטיגע חברים – און אפשר די מלמדים... איז ער אַריין אין דער ישיבה פון'ם דעמאָלסדיגען סעניצער רב הרה"ג לעפלער, וואו ר'האָט באַלד איבעריאָגט זיינע חברים.

אין עלפטען צו צוועלפטען יאָהר, האָט ער איינמאָל אויס-... די אָבוועזענהייט פון זיין מוטער, און פּלוצלינג אַנטלאָפען ... נאָך אַ פּאָר חברים נאָך ווערבא, זיין געבורט'ס שטאָדט, ווי ... האָט געפיהרט אַ ישיבה דער בעוואוסטער רבי חיים הירש ...אַנהיימער ז"ל. אויך דאָ איז'ר געוואָרען ביי אַלעמען זעהר ...עליבט, צוליב זיינע אויסערגעוועהנליכע פעהיגקייטען און צו דער בר-מצוה, האָט איהם דער רב מכבד געווען מיט'ן טיטעל „חבר". ביי ר' חיים הירש ווערטהיימער, האָט'ר געלערנט ...ביז'ן 15-טען יאָהר, און דאַן געפאָהרען נאָך פרעסבורג, לערנען אין דער ישיבה פונ'ם „כתב סופר" זצ"ל.

אינ'ם „כתב סופר'ס" ישיבה איז'ר געוואָרען פון די בעסטע תלמידים און זעהר בעליבט ביי זיין רבי'ן און זיינע הונדערטער תלמידים. אין זיין סביבה, וועלכע איז וואָס אַמאָל אַלץ גרעסער געוואָרען, איז כסדר דערצעהלט געוואָרען, וועגען איהם מעשיות, וואָס האָבען זיך געגרעניצט מיט לעגענדאַרישקייטען. ער איז געווען זעהר אָרים, געליטען הונגער און נויט – פונדעסטוועגען האָט ער געלערנט יומם ולילה און געפיהרט אַ לעבען פון אַ צדיק – אָבגעגעבען אין גאַנצען צו עבודת הבורא. זיינס אַ גביר'ישער ישיבה-חבר, דער שפּעטערער שאַטמאַרער רב רבי יהודא גרינוואַלד זצ"ל, האָט זיך פעראינטערעסירט מיט חיים'ס לעבען און זיך פעסט צו איהם צוגעבונדען.

אינ'ם 18-טען יאָהר, האָט איהם דער „כתב סופר" מכבד געווען מיט'ן „מורנו"-טיטול. באַלד דערנאָך, האָט ער חתונה געהאַט מיט די טאָכטער פונ'ם ווייט-בעקאַנטען צדיק – חזן פון קאָרבערסדאָרף זאַלצער און זיך אַהינגעצויגען צום שווער, כדי זיך צו ווידמען אויסשליסליך דעם למוד התורה.

אין צוויי יאָהר שפּעטער, איז דער קאָרבערסדאָרפער רב ר' אברהם צוועבנער, געפאָהרען נאָך ירושלים. ר' חיים האָט דאַן בעשלאָסען גאָכצוטון זיין ביישפיל, פון וועלכען מ'האָט איהם באין-אופן נישט געקענט אָבּרעדען. מיט גרויס מיה און מאַטער-ניש האָט ער זיך דערשלעפּט נאָך ירושלים אָהן פרוטה אין טאַש, ווייל די שווערע נסיעה און נאָכמעהר די עקספּעדיציע פון זיינע רייכע ספרים-זאַמלונג האָבען פערשלונגען זיין גאַנץ פער-מעגען.

אין ארץ ישראל איז ער פון דעמאָלס אָן דער ביישפיל פון אונאייגענוצען און טרייער דינער פון ג-ט און זיין תורה.

ר' חיים זאָנענפעלד האָט אַ שווער-ביטערען לעבענ'ס-גורל אַדורכגעמאַכט, אָבער זיין נישט געמינערטע פעסטע אמונה, האָט איהם געגעבען מוט און כח אַלע זיינע שווערע צרות שטאָלץ איבערצוטראָגען און – נאָכמעהר – צו בעקעמפען.

* *

איין מענש איז פערהאַן אין ארץ ישראל, וואָס קען זאָגען: „ידי לא שפכו את הדם הזה!" אויף דעם חורבן פונ'ם פרומען יודענטום און דער ציוניסטישער אורזופּאַטאָריש-בעצווינגערישער ממשלה איבער'ן רעליגיעזען יודישען כלל, – און קעמפט נאָך ווייטער, אָהן אויפהער געגען דעם, און דאָס איז:

רבי חיים שליט"א זאָנענפעלד!

זאָל ער זוכה-זיין צו זעהען די גאולה שלימה, ביי אַ פריש-געזונד לעבען און נישט-ערמידעטע אָנפיהרער-כחות!

י. פ.

נעונד

ש. ראָטשטיין.

(נאָטיצען פון מיין טאָג-ביכעל.)

דער אייזערנער טייוועל האָט זיך אָבגעריסען פון דער שטייג און פליהט מיט אַ געוואַלדיגער שנעלקייט איבער שטאָהלענע רעלסען, אַנטלויפט פון שטאָדט פון דאָרף; פון פעלד פון וואַלד; פון טייך און לויפט ווי אַ וואַהנזיניג'ר, לויפט ווי געטריבען דורך אַ גרויסער סכנה, אין דער ווייטער מרחקים'דיגער וועלט אַריין.

גרויס איז דער קאַמף צווישען דער אור-אַלטער נאַטור און דער פּראָדוקט פון מענשליכען מח – פון דער מאָדערנער טעכניק וואָס וויל, טראָץ דעם שוואַרקען ווידערשטאַנד, דאָך זיך אַרורכ-רייסען דורך איהר און פערשווערען איהר בע'חנ'טען פרימיטיוועָן מאַיעסטעט, גרויס איז דער קאַמף, איהר קאָנט איהם בעאָבאַכטען דורכ'ן גרויסען טומעל, וואָס זיי מאַכען ביידע, אי דער אייזערנער פערד, אי די מעכטיגע נאַטור – די לופט. אַ טומעל פון וואָס איהר קאָנט אַזש טויב ווערען אויף די אויערען...

אין וואַגאָן פירטער קלאַס, איז די ענגשאַפט זעהר גרויס. מענשען-גופים אָנגעפּראָפּט איבער די ברעגעס. די פריהערדיגע צוזאַמענשטויס פון וואָס עס זענען ענטשטאַנען קליינע סכסוכים זענען שוין פערשאָטונזען. ווילד-פרעמדע מענשען בעפריינדען זיך שנעל און עס בילדעט אַ סאָרט פריינד, וואָס טראָגען דעם טער-מין: רייזע-פריינד, און לאַכט נישט! אָפט-מאָל ווערט מען אַזוי אינטים מיט אָט די פאָ'איבערגעהענדע פריינד, וועלכע מען פער-געסט אפילו זייער נאָמען זיך צו דערוויסען, אַז מען פערטרויט זיך פאַר זיי דאָס סאַמע פערבאָרגענסטע...

דער מענשען-אַסאָרטימענט איז אַ פערשידענפאַרביגער. אַלטע פרויען און קליינע קינדער, בעיאָהרטע יודען און יונגע מיידלעך, ווייסרוסישע פויערטעס און זייערע טראַדיציאָנעלע פוי-ערים טראַכטען. ווערטער פליסען פון מויל צו מויל, אַ מיש-מאַש פון דיאַלעקטען און פאָנעטיקעס. אָבער דער גרויסער חוב פון פערשאָלטענעם עמיגראַנטען-צוג בילדעט דער אייביגער וואַנדערער – דער יוד. אָט וואַרפט זיך אין די אויגען אַ גרופּע בעיאָהרטע יודען, אין שפּאַגעל נייע-קאַפּעלישען פון מאָדנע קאָ-לירען, וועלכע האָבען זיך צויפגעפּרעסט אין אַ ווינקעל און זיך פערטיפט אין אַ הייסען שמועס, מכה דער נסיעה אויפ'ן ים; מכה די צרות וואָס זיי זענען אויסגעשטאַנען ביז זיי האָבען איינ-געשטיגען אין צוג, און וואָס עס שטעהט זיי נאָך פאַר איבערצו-קומען. אַ קליינשטעטישער יוד אין די זעכציגער, אַ שוחט, רעדט מיט היץ, מכה דאָס יודישקייט, וואָס איז דאָרט אַזוי שוואַכליך אין דער נייער מדינה, און די קאַמפען, וואָס עס וועט איהם אויסקומען צו פיהרען, זיך אַלס יוד צו דערהאַלטען. דערביי פעררירכט ער אַלע מינוט דעם קאַפּעלוש אויפ'ן קאָפּ, און קוקט זיך אום, צו מען לאַכט נישט אויס זיין פּנים'דיגען לבוש...

קליינע יודישע קינדערלעך מיט פער'חושכ'טע פּנים'ער אויף וועלכע עס איז אויסגעדרוקט דער גאַנצער צער הגלות, אין ציכטיגע שנעע-ווייסע בגדים'לעך, אום גושא חן צו זיין ביי די „מלאכים הממונים על הנקיון"... אָבער דער יודישער דלות שיינט אַרויס פון די זויבערע אָנטועכץ און רופט אַרויס אַ האַרצ-רייסענדען זיפץ פון יעדען פיהלענדען האַרץ – – –

מנחה צייט.

די אונטערגעהענדע זון, שיקט אַריין איהרע גאָלדענע שטראַהלען אינ'ם לויפענדען צוג. יודען דאַווענען מנחה מיט גרויס כונה און השתפכות-הנפש. דער קליין-שטעדטעלשער שוחט שטעהט מיט פערחלומטע בליקען ביים אָפענעם פענסטערל, גאַפט אויף די דורכפיהרענדע לאַנדשאַפטען און אַ טרעהר נאָך אַ טרעהר פאַלט אַראָב פון זיינע טיפע אויגען אויף די שטויביגע ערד. אַ פּנים, זיך שווער צו שיידען אויף אייביג פון דער היימישער סביבה, וואו מען איז געבוירען און געצויגען, כאָטש מען פיהלט דאָ דעם האַרטען אייזערנעם קולאַק איבער זיך. פאַרט האָט מען דאָ איבערגעלאָזט אויך גוטע יאָהרען. נישט בלויז אבלות און ביטערע ליידען, נאָר אויך שמחות און פריידען, און יעצט, אַלעס פערשווינדעט אין איין מינוט, אַלץ דערווייטערט זיך מיט'ן אויגענבליק ווייטער און ווייטער. נישטאָ מעהר דאָס שטעדטעל מיט'ן האַלב-חרוב'ן שהט-הייזעל, וואו ער האָט כשר פלייש פאַר יודען צוגעגרייט, עוסק געווען במלאכת הקודש אַ שפּאָר ביסעל יאָהרען. נישטאָ מעהר דאָס בית מדרש מיט דער שענער „שטאָט" אויף דער מזרח-וואַנד האָרט נעבען רב; נישטאָ אויך מעהר דער אַלטער בית הקברות מיט די ליבע קברים, מיט די שטאָלצע מיוחסדיגע מצבות און קינסטלעריש מליצה'דיגע אויפ-שריפטען. אַלץ פערשווינדען, פערשווינדען, פערשווינדען – – –

די בין השמשות-שטימונג אינם עמיגראַנטען-וואַגאָן איז אַזאַ שטיקענדע, שיער נישט דערשטיקט צו ווערען. עס שטימען די מיילער, ס'שווייגען די רייד, ווייל עס צושפּילט זיך די פאַנטאַזיע. און זי, די פאַנטאַזיע פליהט ווי אַ ראַדיאָ, אָט איז זי שוין אין דאַנציג אין עמיגראַנטען-הויז, ביים פאָרט, אָט זיצט זי שוין אין שיף, און אָט אויפן טרעהרען-אינזעל און באַלד שוין אין אַמעריטשקע. קושט זיך מיט חייקלען, מיט מערקען, מיט משפּחה און נישט-משפחה; יחוס'ט זיך מיט וועמען איהר ווילט און ווילט נישט; מיט'ן בעדערס זוהן און שוהל-קלאַפּערט טאָכטער; טרעפט זיך מיט לגמרי אונבעקאַנטע פּנימ'ער, וועלכע דאַרפען זיין גאָר נאָהנטע, קנעפּיל שפּקנעפּיל לויט די פאָטאָגראַפיעס וואָס האָבען קיינמאָל קיין פערגלייכעניש נישט געהאַט. און וואָס נאָך איז אימשטאַנד צו מאָהלען אַ פאַנטאַזיע פון אַן עמיגראַנט אינ'ם עמיגראַנטען-צוג, וואָס פיהרט ענדליך צום אַזוי לאַנג-געגאַרטען ציעל...

אַ בעזונדערע אויפמערקזאַמקייט ציהט צו זיך די מוטער, מיט איהר 17-יעהריגע טאָכטער. ביידע זיצען זיי פערדוקט אין אַ ווינקעל, פערטיפט שוין שענע שעה'ען אין אַ טיפען שמועס. קיין וואונדער נישט: אַ מאַמע בעגלייט איהר יונגסטע טאָכטער ביז צום פּאָרט, – אַ מאַמע שיידט זיך פון איהר היים-טעלעבטער טאָכטער אויף אייביג: עס עפענט זיך אַ מוטערליך האַרץ, וואָס איז טיפער און און אונענדליכער ווי דער טיפסטער קוואַל און עס שפרודעלט פון דאָרט ווערטער מיט אַזוי פיעל צער און האַרץ-וועהטאָג, מיט אַזוי פיעל עמפּפינדליכקייט, וואָס איז נור אימשטאַנד אַרויסצוגעהן פון אַ נביאיש-מוטערליך האַרץ, איבער דער צוקונפט פון איהר קינד. ביטערע דערזאָגטע און נישט-דערזאָגטע ווערטער, קלעבען זיך צו דער יונגער טאָכטער, ווערטער וואָס דאַרפען איהר בעגלייטען אויף ווייטען, סכנות'דיגען לעבענס-וועג, וועלכער קומט אויס דורכצו-מאַכען אַן עלענדע און פערלאָזענע, אָהן דער פּאָטעטישער ברכה

און עס טראַסקעט דער צוג, טראַסקעט און טראַסקעט אָהן אויפהער, לויפט פערביי ישובים און וויסטעגישען, פעלדער און וועלדער, אָט שווימט-אויף אַ הערליכער פייזאַזש פון אַ לאַנדשאַפט, בעציהרט מיט די לעצטע גאָלד-שטראַלען פון אַן'אונטערגעהענדער זון. פאַרוואָס זעטיגט זיך נישט דאָס אויג מיט די הערליכע נאַטור-לאַנדשאַפטען; פאַרוואָס געניסט נישט דאָס אויער פון דער הערליכער פאַרנאַכט-מוזיק, פון די זינגענדע פויגעלעך אויף די שפּיצען פון די הויכע בוימער, פאַר וואָס זויגט נישט די פערשמאַכטע ברוסט, דעם זיסען אַראָמאַט, וואָס פערשפּרייטען די בלומען-בייטען און קוויאַטען? צו געהער די נאַטור אַלעמען, אויסער מיר? פאַרוואָס איז מיר אַזוי שווער און שטיקענד, פאַרוואָס פליהען פון מיינע אויגען אַ מבול פון טרעהרען, וואָס זענען אימשטאַנד די וועלט צו פערפלייצען, ווען נישט יענע אור-אַלטע שבועה פון בורא, מעהר קיין מבול אויף דער וועלט נישט צו ברענגען? פאַר וואָס, פאַרוואָס, צו קאָן מיר עמיצער אַ תירוץ דערויף געבען? — — —

אַ שווערע נאַכט.

דער טרעהרען-קוואַל איז שוין פערטריקענט, איינער געשטיצט אויפ'ן אַנדערן, האָבען איינגעשלאָפען פון צרות. אָבער ווי אויף צו-להכעיס, ווילען זיך די אויגען נישט צונויפפאָהרען, כאָטש נעה זיי צונויף. אַן'איינגעהויקערט, געבויגען אין דרייען יודעל, זיצט זיך אויף א פעקעל ביים שיין פון אַ ליכטעל און זאָגט זיך תהילים, אַז דאָס האַרץ קאָן צוגעהן פון מתיקות. און מאָדנע געדאַנקען שווימען אויפ'ן ראַנד פון מח: צו קאָן אַזאַ פאָלק ליידען דערפון ווייל עס ווערט פון לאַנג אָבגעווישט און אַוועקגעשליידערט אין דער ווייטער וועלט אַריין?

ניין! ווען אַ יודעל לאָזט זיך אין דער וואַנדערשאַפט מיט אַ תהילים'ל אין האַנד, ווערן זיי ביידען נישט פערלוירען, דער יוד דאַרף דאָס תהילים'ל, דאָס תהילים'ל דאַרף דער יוד און זיי ביידען דאַרף און מוז האבען גאָר די וועלט, כדי זי זאָל אַקיום האָבען! — — —

עס טאָגט!!!

אַ בלויער פאַס-שטיק, פון כסא-הכבוד-קאָליר, קומט צו שווימען פון דער ווייטער אונענדליכקייט ברענגט נישט נור די גוטע בשורה, אַז דער טאָג איז נאָהנט, נאָר אויך אים פון האָפנונגען און טראַגיש-צובלוטיגטען האַרץ פון יעדען יוד. אָה, וויפיל טראַגיק האָט שוין די זון אָנגעזעהען פון ערשטען טאָג פון איהר געבוירען, צו איז זי דעריבער בלאַסער געוואָרען? חלילה! נישט ליידען, נישט יסורים, נישט נע ונד-זיין, נישט דאָס מאוים'דיגסטע איז בכח עטוואס אַראָבצוקרישלען פון דער גאַנצקייט פון פאָלק ישראל...

דער צוג קאָלערט זיך ווייטער מיט רוגזא איבער די קאַלטע רעלסען. דרך ארץ! איך פיהר-איבער אַ וואונדער-פאָלק אין אַ סביבה פון אַן'אונבעשטימטער ווייטקייט, כדי דאָרט צו לערנען די מענשהייט — ג-טהייט! — — —

ווען דער צוג שטעלט זיך, פיהלט זיך יעדער שטאַרקער און קרעפטיגער, מאַכען חשבון-הנפש, וואָס ער האָט אין דער גרויזאַמער נאַכט דורכגעמאַכט און געהט עמפּאַנגען מיט אַ קלאָרען געוויסען די צוקונפט — די צוקונפט פון אַ נע ונד-פאָלק — — —

תשרי פ"ה.

רבנו משה בן מיימון ז"ל (רמב"ם)

ד' תתצ"ה (1135) איז געבוירען געוואָרען רבנו משה בן מיימון (רמב"ם) ז"ל.

דער רמב"ם ז"ל איז געבוירען געוואָרען אין קאָרדאָווא (שפּאַניען), וואו ער האָט פערבראַכט זיינע יוגענד-יאָהרען און געלערנט תורה און אַנדערע חכמות ביי זיין פאָטער. צוליב דעם אָבער, וואָס ס'זענען דאַן אין שפּאַניען אויסגעבראָכען גרויסע רדיפות אויף יודען, איז דעם רמב"ם'ס פאַמיליע אַוועק פון דאָרט און זיך בעזעצט ענדליך אין מצרים דאָרט האָט דער רמב"ם ז"ל וועלכער האָט אַלס דאָקטאָר ביים סולטאַן זיך ערוואָרבען אַ הויכע מלוכה-שטעלונג, ענטוויקעלט זיין רייכע טעטיגקייט אַלס לעהרער און וועג-ווייזער פונ'ם גאַנצען יודישען פאָלק. זיין פירוש אויף משנה, אין וועלכען ער האָט מיט אַזאַ וואונדערבאַרער קלאָרקייט און סדר פערשטאַנען צו געבען אַ גענויע און זאַכליכע ערקלערונג פון אַלע משנה-שטעלען, ווי אויך זיין בעריהמט ספר „יד החזקה", אין וועלכען ער האָט אַרויסגענומען דעם תמצית-ההלכה פון ש"ס בבלי, ירושלמי, ספרא, ספרי און תוספתא און עס איבערגעגעבען מיט אַזאַ לייכטער און קלאָרער שפּראַך, — זענען באַלד נתפשט געוואָרען אין אַלע לענדער, וואו ס'איז נור געווען אַ יודישער ישוב און דער רמב"ם ז"ל איז געוואָרען דער גייסטיגער פיהרער פונ'ם יודענטום.

גלייכצייטיג איז דער רמב"ם ז"ל בעריהמט געוואָרען מיט זיין פילאָזאָפיש טעאָלאָגיש ספר „מורה נבוכים", וועלכע ער האָט פערפאַסט אויף אַראַביש און איז שפּעטער איבערזעצט געוואָרען אויף לשון קדש דורך רבי יהודה אבן תבון ז"ל. אינ'ם דאָזיגען ספר, וואָס איז געווען, ווי זיין נאָמען זאָגט, אַן'אמת'ער וועגווייזער פאַר די בלאָנזשענדע און פרעמדע לאַגערן, האָט דער רמב"ם ז"ל בעהאַנדעלט די עקרי האמונה, די יסודות פון דער יודישער רעליגיע און אויפגעוויזען זייער ריכטיגקייט און וואָהרהאַפטיגקייט. צוליב דעם, וואָס דאָס דאָזיגע ספר איז נישט לייכט פערשטענדליך פאַר יעדען מענש, האָבען די שפּעטערדיגע גדולים ז"ל פעראָרדנעט אַז לערנען אין דעם איז ערלויבט נור דעם דאָזיגען, וואָס האָט שוין א דעה מיושבת און בעזיצט שוין אַ גענינגענדע מאָס ידיעת-התורה.

דער רמב"ם ז"ל האָט פערפאַסט פיל אַנדערע קלענערע און גרעסערע חבורים אויף אַלע געביטען פונ'ם יודענטום און אויך פון וועלטליכע וויסענשאַפטען.

נפטר געוואָרען איז דער רמב"ם ז"ל אין יאָהר ד' תתקס"ו (1206) און איז נקבר געוואָרען אין טבריה.

פערבלאָנדזשעט...

עס זענען אַוועק צוויי יאָהר, שווערע, פיינליכע און דאָס קינד, וואָס זי האָט געבוירען, איהרע גאַנצע צערטליכקייט און ליבע אַוועקגעשענקט און דערביי אַ טרייסט געפונען, איז איהר פלוצלינג אָבגעשטאָרבען. און דאָס איז געווען דאָס וועהטאָגליכסטע, וואָס איהר איז אויסגעקומען אויף דעם שווערען, בלאָנזשענדיגען וועג איבערצולעבען. דער אויבערשטער האָט זי מיט איינמאָל מיט דעם שרעקליכסטען עלענד געוואָלט שטראָפען, און אין יענע מינוטען, ווען איהר האַרץ האָט זיך אין אַ ים טרעהרען געבאָדען, און זי האָט אַן'אַקסעל געזוכט, וואו דעם קאָפּ אָנצולעהנען, אַ טרייסט צו געפונען, האָט ער פאַר איהר בלויז איין וואָרט געהאַט: „זאַפּאָמני"... און דאָס איז געווען, ווי ער וואָלט איהר אַ שטיין אין האַרץ אַריין געוואָרפען. און פאַרנאַכט, ווען דאָס שטיבעל האָט זיך אין טונקעלהייט אָנגעהויבען הילען, און זי איז געזעסען מיט'ן קאָפּ צו די קניע געזונקען שוין מיעד פון וויינען און דאָס האַרץ האָט אַזוי געבענקט נאָך יודען, וואָס זאָלען קומען, דאָס שטיבעל אָנפילען, ליכט אָנצינדען, דאַווענען און אַוועקגעהענדיג אַ גוט טרייסט-וואָרט איבערלאָזען — דעמאָלט איז ער מיט זיינע חברים פון בית-עלמין צוריקגעקומען און אנשטאָט ליכט, האָט זיך בראָנפען אויפ'ן טיש בעוויזען... מען האָט זי, געגען איהר ווילען, צום טיש געפיהרט, און אַזוי אַרום, אויפ'ן עכט-גויישען שטייגער, דאָס אָנדענקען פון דער יונגער נשמה גענומען עהרען... שפּעט ביינאַכט, ווען אַלע זענען שוין שכור געלעגען, איז זי פון שטוב אַרויס און אַראָבלאָזענדיג זיך פון באַרג האָט זי נאָך געהערט זיין הייזעריג זינגען, וואָס איז פון אַ חברה שטימען אונטערגעכאַפּט געוואָרען און זיך ווייט, ווייט אין דער שטילקייט פערטראָגען.

די פולע לבנה האָט געשיינט אין הימעל. זי איז געגאַנגען צווישען די הויכע טאָפּאָל-בוימער, וואָס זענען געשטאַנען מיט זייערע לאַנגע שאָטענס אונטער זיך, ווי פערזונקען אין חלומות. זי איז געגאַנגען אַליין נישט-וויסענדיג וואו, נאָר דער וועג האָט זי געפיהרט צום רהיין. ווען זי איז געקומען, האָט זי זיך אויפ'ן הויכען ברעג געזעצט און דעם קאָפּ ווי פערשטיינערט אַראָבגעלאָזט. און דער טייך האָט גערוישט און גערוישט אַזוי איינטאָניג און מיעד און אַ לאַנגע טרויעריגע געשיכטע דערצעהלט, און אויסגעדאַכט האָט זיך איהר, אַז דאָס איז איהר געשיכטע, די געשיכטע פון יענער מינוט אָן, ווען זי האָט דעם טאַטענס הויז פערלאָזען און אין דער פרעמד אַריין פערוואָגעלט געוואָרען, און דערפיהלט האָט זי אַצינד, אַז עס מוז אַן'ענדע נעהמען צו דעם דאָזיגען לעבען, אַז זי מוז, איינמאָל פאַר אַלעמאָל זיך פון דעם קעסיל-גרוב אַרויסרייסען, ווען דער וועג זאָל זי אַפילו דאָ צוריק צום רהיין פיהרען אָבער וואַרט, ניין! ניין! זי וועט אַ היים... זי וועט זיך צום טאַטענס קניע וואַרפען, זיינע קישען און פערצייהונג בעטען... און אפשר איז שוין דער טאַטע מעהר אויף דער וועלט נישטאָ און אפשר וועט מען שוין אַצינד די טהיר פאַר איהר מיט פעראַכטונג צוקלאַפּען...

זי איז געלעגען מיט'ן קאָפּ אויף דער קניע מיט אַ ציטערדיג האַרץ און הייסע קוואַלען טרעהרען האָבען איהר די אויגען געבריהט.

און די נאַכט איז פערגאַנגען. דער ווייטער מזרח-ראַנד האָט זיך רויטלען אָנגעהויבען און דער טייך האָט אַלץ גערוישט און גערוישט, אָבער אַצינד שוין אַזוי צערטליך, אַזוי מילד, אַזוי מיטליידיג... און ווען זי האָט די אויגען אויפגעהויבען און אין דער ווייטקייט זיך פערקוקט, האָבען די לייכטע כוואַליעכלעך, וואָס האָבען קעגען הימעל זיך גערויטעלט, דוכט-זיך, געוואונקען צו איהר, זי גערופען און געבעטען, געבעטען: „קום, קום צוריק!" און דעמאָלט האָבען זיך איהר די לעצטע ווערטער פון פאָטער דערמאָהנט: „בעסער שפּעטער, איידער קיינמאָל נישט"... „יאָ! — האָט זי ענטשלאָסען אויסגערופען און פון אָרט אויפגעשפּרונגען. — בעסער שפּעטער, איידער קיינמאָל נישט!" — און אויסמיידענדיג דעם וועג, וואָס האָט זי צוריק צום קליינעם הייזעל אויפ'ן באַרג אַרויף געקאָנט פיהרען, איז זי מיט שנעלע טריט צום נאָהנטען שאָסע אַוועק, וואָס האָט זיך אין דער ווייטקייט צו דער באַהן-סטאַציע געשלענגעלט...

ענדע.

ש. ש.

אפאריזמען

פון רבי ידעי' הפניני.

ווען אַ מענש זאָל וויסען זיין סוף און זיינע גליקען, וואָלט ער פער'מיאוס'ט זיין געלד און זיין נאַרישע אַרומיאָגעניש נאָך דעם.

*

דער מענש אַרבייט פאַר זיינע יורשים און איהם אַליין ירש'נט דער קבר.

*

דאָס בעסטע אין דער וועלט איז געמישט מיט גיפט און אַפילו עסענדיג האָניג קאָן מען קראַנק ווערען און דערפיהלען ביטער.

*

ווען דיין בעסטע האָפנונג איז שוין, דאַרפסטו אָנפאַנגען ערוואַרטען דעם מאָמענט ווען דו וועסט עס פערלירען, ווייל פערלירען מוזטו דאָס אונטער אַלע אומשטענדען.

*

דער גרעסטער אָרימאַן איז דער אונצופרידענער.

*

ווען עס איז דיר צוגעקומען נאָך אַ שטיק גאָלד, האָסטו גאָר נישט פערדינט, ווייל דו האָסט זיך דערמיט נור שווערער געמאַכט דעם וועג צום גן-עדן, נור אויב דו האָסט מורא פאַר ג—ט און דו שטעלסט זיך מיט דיין געלד צו דיענען איהם, קומט דיר צו כח און אייביגע עהרע, מען מוז אָבער דערצו זיין אַ חכם און אַ גייסטיגער גבור.

*

ווער עס האָט אַ קליינעם בטחון, אַז ער וועט האָבען פרנסה, האָט דערווייל גרויסע דאגות און אומזיסטען צער.

*

דער וואָס שטעלט זיך נישט צופריעדען מיט וועניג און ער האַוועט, לויפט און איז מקנא אַנדערע, ווערען ביי איהם די אויגען אַלץ גרעסער און דער שכל קלענער.

*

איידער אָרימקייט איז בעסער דער קבר! דאָס זאָגען אָבער די יעניגע, וועלכע ווילען זיך נישט אַריינטראַכטען, ווי שלעכט ס'איז אין קבר!

*

ערגער איז דעם אָרימאַן, וועלכער וויל זיך פיהרען ווי אַמאָל, ווען ער איז נאָך געווען אַ נגיד.

*

דער געבילדעטער „פאנאטיקער"...

איינזאַם זיצט זי אין איהר צימער פערטיעפט אין איהרע געדאַנקען, וועלענדיג פערגעסען דאָס, וואָס זי האָט לעצטענס איבערגעלעבט און וואָס האָט איהר גורל, איהר צוקונפטיג גליק ענטשידען. דאָך וויפיל זי זאָל זיך נישט בעמיהען דעם טרויריגען עפיזאָד פון די געדאַנקען זיך ארויסצושלאָגען, זעהט זי דאָך פאַר זיך אַלע זאָגאַר איינצעלהייטען, און שווער, זעהר שווער איז איהר צו בעפרייען־זיך פונ׳ם דריקענדען קאָשמאַר.

וואָרום, באמת, ווער זאָל זיך דאָס ריכטען, אַז דאָס אונבעראחמנות׳דיגע, גרויזאַמע יודענטום וועט אַזוי צונישט־מאַכען אַלע איהרע ליכטיגע טרוי׳מען וועגען צוקונפט און גליק! דאַכט־זיך, אַ גאַנץ אונשולדיגע פראַזע געווען, אַ פראַזע, דורך וועלכער זי האָט געגלויבט, נעהנטער צום ציעל צו קומען. — ווער מען האָט עס אַלזאָ גאָר אויפ׳ן געדאַנק געקאָנט קומען, אַז אין צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט און דאַכט־זיך, אַ יונגערמאַן, וואָס האָט אַנ׳אוניווערזיטעט געענדיגט און אָט אַזאַ אייראָפּעער, זאָל זיך געפונען בעליידיגט פון אַ וואָרט, וואָס וואָלט ביי אַלע איהרע בעקאַנטע נור אַ געלעכטער אַרויסגערופען!...

און אָט שוועבען יעצט פאַר איהר עראינערונגען פון די קינדעריאָהרען, ביי איהרע גביריש־חסיד׳ישע עלטערן, אין אַ גרויסער מענשען־רוישיגער שטאָדט אין פוילען, צו 6—7 יאָהר האָט מען איהר — ווי די „מאָדע" איז אין אַזעלכע חסיד׳ישע הייזער! — אין אַ שולע אָבגעגעבען, וואו אַלע קענטניסען האָט זי ערוואָרבען, נאָר נישט קיין יודישע. קיין גרויסע ליעבע און אַכטונג צום יודענטום האָט זי, זעלבסטפערשטענדליך, נישט געפיהלט, פערקעהרט, ווי אַלע אַנדערע יודישע טעכטער, ערצויגען אין אַזעלכע שולען האָט זי אינערליך געשפירט זאָגאַר פעראַכטונג צו אַלע יודישע הייליגטימער, בעזונדערס האָט זי געהאַסט די יודישע מנהגים, גלויבענדיג אַז אַזוי פאַסט פאַר אַנ׳אינטעליגענטער פריילין. דאָך צו די עלטערן איז זי געווען בעזונדערס צוגעבונדען, און טראָץ דעם, וואָס זיי זענען שרעקליכע „פאַנאַטיקער" געווען, נישט דורכגעלאָזט דעם קלענסטען יודישען מנהג, האָט זי דאָך זיי געשעצט און געאַכט. וואָרום איין־און־איינציג איז זי ביי די עלטערן געווען און ליעב האָבען זיי איהר געהאַט גאָר אונבעגרעניצט. זי האָט דעריבער אין־דערהיים נאַרנישט געטהון אַזעלכעס, וואָס זאָל דעם פאָטער וועלכע־עס־איז אויפרעגונג פערשאַפען; זי האָט זיך געהיטען פון צו מאַכען וועלכע ס׳איז בעוועגונג, וואָס זאָל קאָנען אויסזעהען, ווי זי לאַכט־אָב פון אַ יודישען מנהג. דערפאַר האָט זי זיך געפיהלט „פראַנק־און־פריי" ווען זי האָט זיך געפונען ביי איהרע חבר׳טאָרינס צו גאַסט, דאָרט האָט זי, צוזאַמען מיט אַלע, געהאַט די מעגליכקייט אָבצולאַכען פון אַלע „קאַפּאָטשאַרזשעס" און זייערע ווילדע מנהגים.

איין זאַך אָבער האָט איהר שטענדיג געשראָקען: ווען זי איז עלטער געוואָרען און איהר לעבען האָט אַנ׳אַנדער כאַראַקטער אָנגענומען, — אויף וויפיעל זי האָט די עלטערן געליעבט און געוואָלט מיט זיי לעבען בשלום — האָט זי דאָך געפיהלט, ווי אַ קאַמף, ווי אַ שווערער קאַמף שטעהט איהר יעצט פאַר מיט זיי. די שדכנים דרעהען זיך אין שטוב אַריין און אַרויס, און געהערט האָט זי עפּיס „מאַחורי הפרגוד", אַז דער פאָטער האַלט שוין ביי אַ שדוך אַזעלכען ענדיגען, זאָגאַר נישט־פרעגענדיג איהר פריהער. זי האָט מורא געהאַט, דער פאָטער זאָל נישט נעהמען אַ חתן עפּיס אַ „פאַנאַטיקער".

נאָר אָט איז אין אַ שעהנען פריהמאָרגען דער פּאָסט־טרעגער מיטאַ בריעף געקומען, אין וועלכען ס׳איז פאַר איהר אַ פרעהליכע בשורה געווען. געווען איז עס אַ בריעף פון אַ בעקאַנטען רב אין אויסלאַנד, וועלכער לעגט־פאָר דעם פאָטער אַ פאַסענדען שידוך פאַר זיין טאָכטער מיט זייגס אַ תלמיד, וועלכער האָט דורכגעמאַכט זיין שטודיום אַלס ראַבינער און בעקומען דעם דיפּלאָם אַלס ד"ר פילאָזאָפיע.

ווי גליקליך איז זי דאַן, אין יענעם אויגענבליק געווען! דער פאָטער אַליין, הייסט בעשטעהט אויף אַ חתן אַ דאָקטאָר! נאָר צו וועט טאַקי דער חתן אויפ׳ן שידוך איינגעהען, צי וועט נישט זיין קיין שטערונג דאָס, וואָס זי איז ביי „פאַנאַטישע" עלטערן געבוירען און ערצויגען געוואָרען? זי האָט אַלזאָ בעשלאָסען פון זיך דעם „חשד" אראָבצונעהמען און „איהם" איבערצייגען, אַז זי איז פון לעבען נישט אָבגעשטאַנען...

די עראינערונגען ווערען וואָס־אַמאָל אַלץ מטושטש׳ער; נאָר דאָך דערמאָהנט זי זיך אַלע פערשיעדענע איינצעלהייטען. אָט איז דער פראַכטפולער גראַנדיעזער וואָקזאַל, וואָס שטעהט אויפ׳ן וועג, וועלכער פיהרט קיין ווארשא. הויך און שטאָלץ פלאַטערט ער צווישען די אַלע אַרומיגע געביידעס, אינוועניג די בעקוועמע מיט גרעסטען קאָמפאָרט איינגעריכטעטע זאַלען; און דאָרט, דאָרט האָט זי זיך מיט „איהם" צום ערשטען מאָל בעגעגענט מיט׳ן צוועק זיך צו בעקענען. זי מיט איהרע עלטערן האָבען זיך דאָרט געפונען, אויך „ער" מיט זיינע עלטערן. און דער טאָג! — ווי פרעכטיג האָט דעמאָלס די נאַטור איהר יום־טוב געפייערט! אַלץ אַרום האָט געלעבט! דער „געשפרעך" מיט „איהם" האָט זיך אָנגעהויבען איבער די גרויסע פאָרטשריטען פון דער לעצטער צייט, פון די נייעסטע ערפינדונגען, און איבערגעגאַנגען איז מען אויף ליטעראַטור און קונסט; און גליקליך האָט זי זיך דאַן געפיהלט, זעהר גליקליך... נאָר פלוצלינג שטעלט ער זיך אויף פון זיין אָרט און ערקלערט, אַז ער בעט ענטשולדיגונג, וואָס ער מוז דעם געשפרעך אויף אַ קורצע צייט איבעררייסען און אינ׳ם זייטיגען צימער אַריינגעהן. די ערשטע פאָר מינוט האָט זי געוואַרט, אַז ער זאָל אַריינקומען — דעם געשפרעך פאָרטזעצען, נאָר זעהענדיג, אַז עס דויערט לאַנג, האָט זי בעשלאָסען אויך אַריינצוגעהן — זעהן, וואָס ער זוימט דאָרט.

ווי איבעררַאשט איז זי געוואָרען, איבערטרעטענדיג די שוועל און בעמערקענדיג, ווי ער שטעהט מיט׳ן פנים צום אויוועז און שאָקעלט זיך הין און צוריק, דאַוונענדיג, פונקט, ווי זי איז געוואוינט געווען צו זעהן ביי איהר „פאַנאַטישען" פאָטער אין הויז.

ווי צוגעשמיעדט איז זי צו דער טהיר געוואָרען פון ענטטוישונג, זי האָט איהרע אייגענע אויגען נישט געוואָלט גלויבען. אַלזאָ, אַזאַ אינטעליגענטער יונגערמאַן, וואָס איז אין דייטשלאַנד ערצויגען געוואָרען, זאָל זיך נאָך נישט האָבען בעפרייט פון אַזעלכע „אַבערגלויבישע נאַרישקייטען"!...

מיט גרויס מיה האָט זי זיך אָנגעשטרענגט, ער זאָל איהר געלעכטער נישט הערען. און נור־ווען ער איז שמונה־עשרה אויסגעגאַנגען, האָט זי איהם מיט אַנ׳איראָנישען שמייכעל אַ פרעג געטהון: „זאָג מיר, מיין טייערער, וואָס האָט דיר דער אויוועז געזאָגט?" אַ וויילע האָט געדויערט, זיין פנים האָט אַנ׳ערנסט בעדעקט. און ענדליך האָט זי פאָלגענדע ווערטער דערהערט: „דער... אויוועז, יאָ, דער אויוועז האָט מיר געזאָגט, אַז זי קאָנען... מיין בעשערטע... נישט זיין!"... און אין דעם אויגענבליק האָט ער דאָס צימער פערלאָזט, און מעהר האָט זי שוין איהם נישט געזעהן...

אַ פראַזע איז עס געווען, אַנ׳אונשולדיגע פראַזע, נאָר ווער האָט עס זיך געקאָנט ריכטען, אַז אַנ׳איירָאפּעאיש־געבילדעטער מאַן זאָל דערויף אַכט לעגען?...

ש. י.

מאמעס און טעכטער

פון חנה גאלדע דיסקינד.

דאָס אַרטיקעל איז געווען געדרוקט אין אמעריקאַנער וואָכענבלאַט „דאָס יודישע ליכט". — צוליעב דעם וואָס די ג׳ אויטאָרין גיט אַ בילד פון חינוך הבנית אין אַמעריקא — גיבען מיר עס פאַר אונזערע לעזער.

רעדאַקציע.

טהייערע שוועסטערן און אידישע מאַמעס:

שוין אַ לענגערע צייט ווי מיר האָבען זיך ניט דורכגערעדט אַביסעל צווישען זיך, און עס בענקט זיך שוין טאַקי אַביסעלע. איך פערגין זיך יעצט דאָס פערגניגען אין אַ מיטען דאָנערשטאָג נאָכמיטאָג, ווען אַרבייט אָהן עין הרע פעהלט ניט, אַוועקצוזעצען זיך און מיט אייך זיך ווידער דורכשמועסען.

טהייערע שוועסטערען: אין די פריהערדיגע אַרטיקלען האָב איך בעשפראָכען די פראַגע פון „קינדער ערציהונג אין אַ יודישען וועג" אין אַלגעמיין, און מיר זענען אַלע איינשטימיג אַז אום צו ערציהען יודען אין דעם לאַנד, מוזען מיר אַכטונג געבען, אַז דאָס יונגעל זאָל עהען טאָג דאַוונען, בענשען, לייענען קריאת שמע, טראָגען אַן ארבע־כנפות, געהן אין ישיבות אנשטאָט אין איירָאפּעאישע שולען א. אַז. וו.

אָבער ליבע יודישע מאַמעס! וואָס הערט זיך עפּעס מכח אונזערע טעכטער? וואָס איז מיט זיי? וואָרום לאָזען מיר גאָר פריי די טעכטער? וואָס איז דאָס עפּעס, וואָס כמעט אין אַלע יודישע הייזער אפילו דאָרט וואו די יונגלעך געהען אין ישיבות אָדער תלמוד־תורות און ווערען געהיט ווי דאָס אויג פון קאָפּ, ווערען דאָרט די מיידלעך גאַנץ פערזעהען, פערנאַכלעסיגט, מען שיקט זיי אין קיין תלמוד־תורה און אין קיין חדר, מען הערט ווי די יודישע עלטערען זאָגען: אַ מיידעל איז גענוג וואָס זי ווייס, אַ מיידעל איז גענוג וויפיעל זי קען, אַ מיידעל דאַרף נישט בענשען נאָך יעדען עסען, אַ מיידעל דאַרף ניט וואַשען זיך צום עסען; אויב זי קען נאָר אַביסעל יודיש איז איבערגענוג, זי דאַרף וויסען הויז־ווירטשאַפט: קאָכען, באַקען, רוימען — דאָס אַלעס. מען פערלאַנגט נישט מעהר פון איהר, זי איז פטור פון יעדער זאַך.

פרעג איך אַ פראַגע: איז עס ווירקליך אַזוי ריכטיג? דאַרף מען טאַקי אַ מיידעל ניט לערנען גלייך מיט די יונגלעך? דאַרפען זיי ניט וויסען אַלעס אין אידישקייט ווי די יונגלעך? אַדרבה, נאָך מיין מיינונג און פערשטאַנד דאַרף דאָס היגע מיידעל נישט נור וויסען גלייך מיט דעם יונגעל, נור זי דאַרף נאָך מעהר וויסען, ווייל ערשטענס ווייסען דאָך יונגלעך אַליין אויך זעהר ווייניג פון אידישקייט, זיי שטודירען ניט קיין טיפע לומדות, נור עטוואַס חומש מיט רש"י, אַביסעל גמרא, און דאָס אַלעס אויפ׳ן שפּיץ פינגער; צווייטענס, זיינען די מיידלעך די צוקינפטיגע מוטערס פון דעם צוקינפטיגען דור און אויף די מוטערס ליגט אַ גרעסערער חוב אין דעם לאַנד צו ערציהען די קינדער ווי אויף די טאַטעס. די טאַטעס זיינען פערנומען גאַנצע טעג און יאָהרען אין די ביזנעס, אין די געוועלבער, און זיי ווייסען פון קיין זאַך ניט צו זאָגען, און אויב זיי ווייסען יאָ, קענען זיי ערשט ניט העלפען, זיי זענען פערנומען מיט פרנסה־זאָרג, פאַלט דאַדורך די גאַנצע פעראַנטוואָרטליכקייט אויף דער מאַמען, די גאַנצע שולד ליעגט טאַקי אויף איהר.

און מיר הערען טאַקי ביים היינטיגען טאָג, ווי די זעלבע מענער וועלכע האַלטען אַז פרויען דאַרף מען נישט לערנען, די זעלבע מענער, טאַקי זיינען די ערשטע צו בעשולדיגען די מאַמעס, אויב די קינדער זענען נישט גוט, ניט יודיש, ניט פרום. זיי האָבען אַ שפּריכוואָרט: „אוי די מאַמעלעך, די מאַמעלעך, זיי בעגראָבען די קינדער!" נו, פרעג איך טאַקי נאָך אַמאָל, ווי אַזוי פערלאַנגט מען, אַז די מאַמע זאָל ערציהען די קינדער, אַז מען זאָל ניט ערציהען די טעכטער? וואָס קען מען פערלאַנגען פון אַ מענשען וואָס ווייסט ניט, וואָס מען האָט איהם ניט געלערנט? קען מען דען יענעם לערנען אַ זאַך וואָס מען האָט אַליין ניט געלערנט, וואָס מען האָט קיין געפיהל ניט אין דעם? וואו איז די לאָגיק פון דער זאַך? איך וועל צוגעבען אַז אין דער אַלטער היים האָט געקענט פּאַסירען, אַז מען זאָל די טעכטער ניט אַזוי לערנען ווי די זיהן, און דאָך זענען זיי נאכהער געווען כשר׳ע, אידישע פיינע מאַמעס. אָבער ווייסט איהר וואָרום דאָס איז געווען? ווייל זיי האָבען איבעראַל בלויז יודישקייט צוגעזעהען מיט די אויגען, אַלעס אַרום איהר האָט געאָטהעמט מיט יודישקייט, די אַטמאָספערע איז געווען אידיש: די טאַטעס זיינען ניט געווען אַזוי פערהאַוועט אין אַ לעבען מאַכען, זיי האָבען ניט אָבגעגעבען די גאַנצע צייט דערויף, און צופיעל אַנדערע וויסענשאַפטען האָט מען די טאָכטער אויך ניט געלערנט, איז געווען פאַר איהר גענוג אַז זי האָט געהערט ווי די מאַמע האָט געלייענט דעם טייטש־חומש, אָדער פערטייטשט דעם פּרק, און ווער רעדט נאָך אַז זי האָט עס אַליין געקאָנט, איז דאָך געוויס גוט, איז זי געווען אַ וואויל־קענעוודיגע, מען האָט נאַכהער איינגעשאַצט אין נדן אַז זי קען דאַוונען און לייענען ווי אַ וואַסער.

אָבער דאָ, אין דעם לאַנד, איז אַנדערש. דאָס מיידעל קריגט אַן ענגלישע ערציהונג גלייך מיט דעם יונגעל — זי ווייסט די גוי׳אישע תורה גלייך מיט איהם. די גאַס, די אַטמאָספערע, די אומגעבונג זענען אַנטי־אידיש. דער טאַטע פערטהון אין ביזנעס, די מאַמע ווייסט דאָך ניט פון קיין זאַך. ווייסט די טאָכטער פון קינאָס, פון טעאַטער, פון מאָדע, און וואָס איהר ווילט, אָבער פון יודישקייט — גאָרנישט. ביי ווען זאָל זי דען לערנען עפּעס און ווי אַזוי זאָל מען נאכהער פון איהר פערלאַנגען אַז זי זאָל ערציהען יודישע קינדער? דאַרום מוז זי קריגען דאָ דיזעלבע ערציהונג ווי דער אינגעל. זי דאַרף וויסען פון אידישער געשיכטע, אידישער פערגאַנגענהייט, אידישער צוקונפט, אידישע דינים ומנהגים, זי מוז וויסען ווער עס זענען געווען די אידישע גדולים, די אידישע געלעהרטע, פונקט ווי זי ווייסט די ענגלישע, זאָל זי וויסען מיט וואָס זי האָט צו שטאָלצירען אַלס אידישע טאָכטער, דאַן איז צו ערוואַרטען, אַז דער קומענדער דור וועט זיין אַ גוטער.

און דאָס פאַלט אויף אייך ווידער, אידישע מאַמעס, צו זעהען, אַז אייערע טעכטער זאָלען קריגען די זעלבע ערציהונג וואָס אייערע זוהן. איהר, מאַמעס, מוזט אויך וויסען מיט וועמעס אייערע טעכטער פערברענגען, צו זענען די פריינדינס זייערע אידישע אָדער ניט, צי קומט זי אַריין אין הייזער וואו מען איז מחלל שבת אָדער ניט; איהר מוזט דאָס וויסען, אידישע מאַמעס, ווייל אויב ניט, וועט מען אייך שפּעטער בעשולדיגען, ווען זיי וועלען פערקריכען. מיר האָבען שוין אַזאַ מזל אַלע פרויען, אז אויב איינע האָט גוטע קינדער שרייבט מען עס צו דעם טאַטען: דער און דער האָט אַ גוטען זוהן, דער און דער האָט אַ גוטע טאָכטער. אָבער ווען די קינדער זענען ניט גוט, חלילה, איז עס דער מוטערס שולד! און אין דעם צווייטען פאַל וועלען נאָכהער אייערע טעכטער בעשולדיגט ווערען אויך פון זייערע מענער, דאַרום מוזען מיר זיך אָנשטרענגען צו געבען די טעכטער די זעלבע ערציהונג ווי די זיהן. איך האָב בעמערקט, אז ווען אַ מאַן הערט ווי אַ פרוי דריקט זיך עפּעס אויס אין העברעאיש, אָדער זי דערמאָהנט אַ פסוק פון דער תורה, בעוואונדערט ער די פרוי, און ער גלייבט דאָס זעלבע צו הערען, און אַז מען פרעגט איהם: „וואָס איז דער וואונדער?" ענפערט ער: פון אַ פרוי איז זעהר שעהן אַז זי ווייסט עס, היינט אַז עס איז שעהן, טאָ פאַר וואָס לערענט מען ווידער ניט די אייגענע טעכטער? אַ פרוי פונקט האָט אַזאַ גוטען קאָפּ ווי דער מאַן, וואָס מען לערנט מיט איהר דאָס קען זי און אַז מען וועט מיט איהר לערנען כל התורה ווי מיט דעם זוהן, וועט זי דאָס אויך קענען פונקט אַזוי גוט, עס איז גאָר ניטאָ וואָס צו וואונדערען זיך איבער איהם, און אין דעם לאַנד איז עס זעהר נויטיג מעהר ווי איבעראַל און ווי תמיד.

און איך ווענד זיך דעריבער צו אייך אידישע מאַמעס: לאָמיר אַלע זעהן אַז אונזערע טעכטער זאָלען קענען און וויסען אַלעס וואָס עס האָט צו טהון מיט אידישקייט, מיר מוזען זעהען אַז זייערע פריינדינס זאָלען זיין אידיש, זייערע פערגעניגענס זאָלען זיין אידישע, און מיר וועלען דאַן זוכה זיין צו זעהן ווי די גאַס וועט זיין אַ אידישע און אונזערע הייזער עכט אידישע!

דער קבר פון אונזער מוטער רחל.

נאָך כמעט אַ האַלבע שעה רייזע מיט'ן וואָגען פון בית·לחם· יהודה קומען מיר צום קבר פון אונזער מוטער רחל.

שוין פון דער ווייטענס, באַלד ווי מען פאָהרט·אַרויס פון בית·לחם, זעהט מען גאַנץ דייטליך דאָס געמויערטע שטיבעל איבער'ן קבר, און דאָס האַרץ הויבט·אָן שטאַרקער צו קלאַפּען פון ערוואַרטונג און יראת·הכבוד... אַזאַ עהנליך געפיהל בעהערשט דעם מענש, ווען ער דערזעהט פון ווייטענס דעם קבר פון זיין ליעבער געטרייער מוטער; און דאָ זעהען מיר דאָך דעם קבר פון דער ליעבער און געטרייער מוטער פון אונזער גאַנצען פאָלק!...

איינזאַם שטעהט דער קבר פון דער מוטער רחל; ער קומט·אויס אויף דער רעכטער זייט פונ'ם וועג, ווען מ'פאָהרט פון ירושלים קיין בית·לחם. ער שטעהט האַרט ביים וועג און בעשטעטיגט דערמיט די ריכטיגקייט פון פסוק: „און רחל איז געשטאָרבען און זי איז בעגראָבען געוואָרען אויפ'ן וועג קיין אפרת, דאָס איז בית·לחם. און יעקב האָט אויפגעשטעלט אַ מצבה איבער איהר קבר; דאָס איז די מצבה פון רחל'ס קבר ביז צום היינטיגען טאָג.” (בראשית ל"ה, י"ט—כ').

מיר האָבען געזאָגט „איינזאַם שטעהט דער קבר”. הגם אַרום איהם זענען פאַרהאַן אַ סך אַנדערע קברים און אַ טייל פון זיי האָבען איבער זיך נישט קיין סך קלענערע אוהלים, ווי דער אוהל פון דער מוטער רחל'ס קבר. באַלד פון דער מערב·וואַנד פון דעם דאָזיגען אוהל שפּרייט זיך אויס אַ גרויס אַראַביש בית·הקברות. די מחמעדאַנער פון די אַרומיגע דערפער האָבען עס דאָ זייער בשותּפות'דיג בית·הקברות. זיי האַלטען פאַר אַ גרויסע זכיה, בעגראָבען צו ווערען אין שכנות מיט דער מוטער רחל, און דעריבער האָבען זיי דאָ שוין זייט לאַנגע יאָהרען איינגעאָרדענט זייער בעגרעבניש·אָרט. אויך די קריסטען פערעהרען דעם קבר, אָבער זיי האָבען דאָ גאָרנישט איינגעאָרדענט. בלויז די אַרומיגע פעלדער און גערטנער געהערען צו די קריסטען פון בית·לחם. די דאָזיגע אַראַבישע קריסטען זענען אַ סך פלייסיגער, ווי די אַראַבישע מחמעדאַנער, דער רוב מנין און רוב בנין פונ'ם היינטיגען ארץ·ישראל. אָבער דערצו איז דאָ אויך דער באָדען גופא [זעהר אַ פרוכטבאַרער. נאָך אינ'ם אַלטערטום איז די דאָזיגע געגענד געוועזען בעריהמט מיט איהר פרוכטבאַרקייט. די פיינע באָדען·קולטור און די פּראַכטפולע נטיעות. אין בוים·וואוקס פון דער געגענד אַרום דער מוטער רחל'ס קבר איז בשום אופן נישט צו פערגלייכען מיט די מדבריות·שטחים אין מזרח און דרום·מזרח פון בית·לחם. וואהרהאַפטיג,' די ברכה פון דער מוטער רחל רוהט אויף דער דאָזיגער געגענד. און נישט אומזיסט פערעהרען איהר אַזוי שטאַרק, אַ חוץ די יודען, אויך מחמד'אַנער און קריסטען...

די מוטער רחל!... זי איז דאָך דער סימבאָל פון מוטערליכער רחמנות, געטריישאַפט און געדולדזאמקייט. ווען איך בין געשטאַנען פאַר איהר קבר (און דאָס איז געשעהן צעהנדליגער מאָל), פלעג איך מיר שטענדיג דערמאָהנען דעם למוד פון פרשת ויחי אינ'ם חדר און דעם רבי'נ'ס אויסרעדעניש און זיין אומעטיג·זיסער ניגון דערביי; און טרעהרען פלעגען מיר זיך שטעלען אין די אויגען. דער רבי האָט נעמליך פערטייטשט אַ שטעלע פון מדרש (בראשית·רבה, פרק פ"ב י'): פאַרוואָס האָט יעקב אבינו בעגראָבען רחל'ן אויפ'ן וועג קיין אפרת? ווייל ער האָט געזעהן ברוח·הקודש, אַז דאָ אַרום וועלען די פערטריבענע יודען דורכגעהן. און „ווען נבוזראַדן האָט געטריבען די יודען אין גלות אַריין” (די ווערטער האָבען אַ ספּעציעלען ניגון, וואָס איז אונזערע לעזער גוט בעקאַנט), איז רחל אמנו אויפגעשטאַנען פון איהר קבר און האָט פאַר זיי געבעטען ביים אויבערשטען, ווי אין פסוק שטעהט (ירמיהו ל"א י"ד ט"ז): „אַזוי זאָגט דער האַר: אַ שטים ווערט געהערט אין רמה, אַ קלאָג, א ביטער געוויין; רחל וויינט איבער איהרע קינדער, זי וויל זיך נישט לאָזען טרייסטען וועגען איהרע קינדער, וואָרום זיי זענען מעהר נישטאָ”.

אין דער דאָזיגער מוטערליכער שוץ פון דער מוטער רחל האָט זיך דאָס יודישע פאָלק נישט איינמאָל דערמאָהנט אויף זיין לאַנגען, שווערען גלות·וועג. וועלכער יוד האָט עס דען פון תמיד אָן נישט געשטרעבט, אויסצוגיסען זיין געבעט פאַר'ן קבר פון דער מוטער רחל? צו בעטען ביי איהר פאַר'ן פרט ווי פאַר'ן כלל? די יודען פון ארץ· ישראל, בפרט פון ירושלים (וועלכע איז זיבען קילאָמעטער אָדער אַנ'ערך פון אנדערטהאַלבען שעה רייזע פון דאַנען), טהוען טאַקי אַזוי. עס איז אַ מנהג אין ירושלים, יעדען ערב·ראש·חודש צו געהן אָדער פאָהרען אויף דער מוטער רחל'ס קבר. אַ חוץ·דעם קומט מען אַהער מתפלל·זיין אין אַלע טעג פונ'ם חודש אלול. אָדער די גרעסטע צאָהל מתפללים קלייבען זיך דאָ צונויף עלף טאָג אין חשון, אינ'ם יאָהרצייט פון דער מוטער רחל. אַ טייל פון די מתפללים נעכטיגען דאָ אין דער יאָהרצייט·נאַכט און זאָגען די גאַנצע צייט תהלים, וואָרט פאַר וואָרט אונטערזינגענדיג. אין די טעג פון אַ גאַנץ יאָהר קומען גאַנץ וועלטען מתפללים אויפ'ן קבר. דעריבער איז דאַן דער אוהל געשלאָסען. ווער עס וויל אָבער אין אַנ'אויסנאַהם·פאַל אַריינגעהן אינ'ם אוהל, דאַרף פערלאַנגען ד טהיר·שליסלען ביי איינעם פון די קהל·שמשים פון דער אשכנז'ישער אָדער ספרד'ישער קהלה אין ירושלים. דער רייזענדער, וואָס פאָהרט דאָ דורך נישט אינ'ם חודש אלול, נישט ערב ראש·חודש אָדער י"א חשון, האָט בלויז די מעגליכקייט, צו זעהן דעם קבר פון אויסענווייניג. דער שרייבער פון די דאָזיגע שורות האָט אָבער געהאַט די געלעגענהייט, צו זיין עטליכע מאָל אויך אינ'ם אוהל און ער וועט זיך בעמיהען צו געבען דעם לעזער אַ גענויע שילדערונג פונ'ם קבר.

דער אוהל איבער'ן קבר איז געבויט אין דער פאָרם פון די אוהלים איבער די קברים פון די „וועליס” (הייליגע) אין די מזרח· לענדער. עס איז אַ שטיינערנער איינשטאָקיגער בנין, וואָס איז דאָפּעלט לאַנג ווי ברייט. איין העלפט האָט אויף זיך אַ האַלב·קיילעכיגען קופּאָל און די צווייטע העלפט — אַ פלאַכען דאַך, אויסגעפלאַסטערט מיט שטיין·פּלאַטען. די ביידע העלפטען שטעלען·פאַר מיט זיך אינעווייניג צוויי בעזונדערע טיילען, יעדער פיער·קאַנטיג. דער טייל, וואָס האָט אויף זיך דעם פלאַכען דאַך, איז אַ מין פאָר·צימער. זיין פראָנט·זייט האָט צוויי פענסטער·לעכער אויפ'ן שאָסע אַרויס (ווי געזאָגט, איז דער קבר האַרט נעבען דעם שאָסע). אָבער די איינגאַנגס·טהיר איז אין דער רעכטער זייט פונ'ם בנין. באמת גערעדט איז עס נישט קיין טהיר נאָר אַ קשת·עפענונג, דורך וועלכען מען קומט·אַריין אינ'ם פאָר·צימער גלייך פון דרויסען קאָן מען נישט אַריינגעהן, נאָר מען מוז זיך אויפהויבען אויף פיער טרעפּ. קומט מען אויפ'ן העכסטען טרעפּ, מוז מען זיך אַביסעלע איינבויגען, כדי נישט צו געבען זיך קיין קלאַפּ אין קאָפּ אַריבערשפּרייזען די וואַנד און אַראָבניעדערן ווידער מיט פיער טרעפּ איצט געפינט מען זיך אינ'ם פאָר·צימער פונ'ם קבר. דער דאָזיגער צימער איז תמיד אָפען און כדי די אַראַבער זאָלען נישט קאָנען אַהער· קומען אָבצורוהען זייערע שאָף און רינדער זענען עס אַ בעוואָרעניש די טרעפּ אַרויף און אַראָב.

אין דער רעכטער וואַנד פון דעם פאָר·צימער געפינט זיך אַ קליינע טהיר, דורך וועלכער מען געהט·אַריין אין הויפּט·טייל פונ'ם והל, איבער וועלכען ע דער קופּאָל. די קליינע טהיר די

טיהר איז בעדעקט מיט אייזען און פערזעהען מיט פעסטע שלעסער, וואָס זייערע שליסלען געפינען זיך, ווי שוין אויבען געזאָגט, אין די הענד פון די קהלה·שמשים אין ירושלים.

קומט מען אַריין אין דעם דאָזיגען טייל פונ'ם אוהל נעהמט· אַרום דעם בעזוכער אַ מאָדנער יראת·הכבוד. כמעט סאַמע אין מיטען צימער שטעהט אַנ'אָבגעקאַלעכטער גרויסער שטיין. ער איז אַנ'ערך צוויי מעטער לאַנג. אַ האַלבען מעטער דיק און קנאַפּע צוויי מעטער, ד. ה. ווי אַ מענש די הויך; וואָס העכער ווערט דער שטיין אַלס דינער, אַזוי אַז אויבען איז ער כמעט קיילעכדיג. ער זעהט אַלזאָ אויס, ווי אַ ריעזיגע שטעהענדיגע מצבה. די ווייסקייט פונ'ם שטיין ווערט אָפּט פערשמירט דורך די מאַסען אויפשריפטען וואָס די בעזוכער מאַכען דאָ. מען האַלט עס פאַר אַ סגולה, אויפצושרייבען אויף דער מצבה פון דער מוטער רחל, פונקט אַזוי ווי אויף דעם כותל·מערבי, דעם נאָמען פון אַ חולה אָדער פון סתם אַ מענשען, וואָס דאַרף 'האָבען אַ ישועה. יעדער בעזוכער צינדט·אָן אַ בוימאייל·קנייטעל אין די גרויסע מעשענע הענג·לייכטער, וואָס הענגען·אַראָפּ אויף קייטען פונ'ם קופּאָל אַרום דער מצבה. דאַן שרייבט מען אָן דעם איי· גענעם נאָמען אויף אַ פּאַפּיר·קוויטעל (די מהדרין — אויף אַ שטיקעל פּאַרמעט) און מען לעגט עס אַרויף אויפ'ן שטיין. ביים אַריינקומען און אַרויסגעהען גיט מען אַ קוש די מצבה. אין די טעג ווען דער אוהל איז אָפען, הערט דאָ נישט אויף דאָס תהלים זאָגען. אינ'ם אוהל הערשט א האַלב·טונקעלקייט, ווייל בלויז, צוויי קליינע פערקראַטצוועטע אויבערפענסטערלעך ברענגען·אַריין אַ ביסעל ליכט. די וואַנד זענען אינגאַנצען בע· האָנגען מיט טייערע פרוכת'ן, וואָס זענען אַהער געשאָנקען גע· וואָרען פון פרומע יודישע ווייבער: די נעמען פון די מנדבות זענען מיט גאָלדענע אָדער זילבערנע אותיות אויסגענייט אויף די פרוכת'ן. טיילמאָל איז צום נאָמען פאַרהאַן נאָך אַ צוגאָב מיט אַ בקשה וועגען זרע של קיימא און דעסגלייכען.

דאָס איז דאָס אויסזעהן פון דער מוטער רחל'ס קבר ביי היינטיגען טאָג. יעצט לאָמיר זעהן ווי אַזוי ער האָט אויסגעזעהן פאַרצייטענס, בפרט אין מיטעלאַלטער, וואָרום ער ווערט כסדר דערמאָהנט אין אונזערע ספרים און אויך אין דער פרעמד· שפּראַכינער ליטעראַטור.

דער אַראַבישער געאָגראַף העדריסי, וואָס האָט געענדיגט זיין געאָגראַפיע·ווערק אינ'ם יאָהר 1145 (אַ כתב·יד אין דער פּאַריזער ביבליאָטעק און איז איבערזעצט אויף פראַנצויזיש), שרייבט: „אויפ'ן קבר פון רחל'ען געפונען זיך צוועלף שטעהענ· דיגע שטיינער, וועלכע זענען בעדעקט מיט אַ קופּאָל·בנין”. ר' בנימין פון טודילו (טאָלעדאָ), וואָס האָט בעזוכט ארץ ישראל אינ'ם יאָהר 1170, דערצעהלט אין זיין „ספר·המסעות”: „נאָהנט צו בית·לחם אַנ'ערך אַ האַלבער מייל נעפינט זיך רחל'ס קבר אויפ'ן מיטען וועג. די מצבה איז געמאַכט פון עלף שטיינער לויט דער צאָהל פון יעקב'ס קינדער (די סתירה צווישען דער צאָהל עלף און צוועלף ווערט ערקלערט ווייטער). איבער דער מצבה געפינט זיך אַ שטיינערנער קופּאָל אויף פיער זיילען. אַלע יודען, וואָס געהן דאָ פאַרביי, שרייבען·אויף זייערע נעמען אויף די שטיינער פון דער מצבה”. צוויי יאָהר שפּעטער האָט בעזוכט דער מוטער רחל'ס קבר ר' פתחי' פון רעגנסבורג (רע· גענסבורג) און ער שרייבט אין זיין „סבוב”: „אויף רחל'ס קבר זענען פאַרהאַן עלף שטיינער כנגד די עלף שבטים”; וואָרום בנימין איז געבוירען געוואָרען ערשט דאַן, ווען רחל האָט אויס· געהויכט איהר נשמה, דעריבער האָט ער דאָרט נישט קיין שטיין. די שטיינער זענען פון מאַרמאָר. איבער די אַלע שטיינער ליגט יעקב אבינו'ס גרויסער מאַרמאָרנער שטיין, אויף וועלכען עס איז אויסגעקריצט דער נאָמען יעקב, עס איז מעגליך, אַז ר' בנימין פון טולידו האָט נישט בעמערקט דעם דאָזיגען אויבערשטען שטיין און ער האָט איהם פערגעסען צו פערצייכענען.

אויך במשך פונ'ם דרייצעהנטען יאָהרהונדערט לויט דער געוועהנליכער צייט·רעכנונג האָבען מיר עטליכע גרוסען פון אונזער מוטער רחל'ס קבר. דער רייזענדער ר' מנחם בן פרץ החברוני דערצעהלט פונ'ם יאָהר 1211: „אין חברון האָב איך געזעהן די מערת·המכפלה, און פון דאָרטען בין איך געפאָהרען זעהן דעם קבר רחל אויפ'ן וועג קיין אפרת”. דער רמב"ן האָט בע זוכט די געגענד אינ'ם יאָהר 1267 און ער האָט געשריבען (אין זיין פירוש אויף דער תורה, בראשית ל"ב ט"ז): „און אַצינד, ווען איך האָב שוין זוכה געווען און בין אַ דאַנק דעם אויבערשטען געקומען אַליין קיין ירושלים, האָב איך מיט מיינע אייגענע אויגען געזעהן, אַז צווישען רחל'ס קבר און בית·לחם איז אפילו נישט פאַרהאַן קיין מייל מרחק”.

אין דער ערשטער העלפט פונ'ם פערצעהנטען יאָהר·הונדערט איז געווען אין ירושלים דער יודישער געאָגראַף ר' אשתור הפרחי פון פראַנקרייך און ער האָט פעסטגעשטעלט (כפתור ופרח פרק י'): „די מצבה איבער רחל'ס קבר געפינט·זיך אויף דרום זייט פון ירושלים אַנ'ערך אַ שעה ווייט”.

אינמיטען דעם פופצעהנטען יאָהר·הונדערט איז ר' עובדיה מברטנורא געווען אין ארץ ישראל, און ער שרייבט אין אַ בריף צו זיין הויז·געזונד (אינ'ם יאָהר 1488): „מיר זענען אַרויס· געפאָהרען פון חברון דינסטאָג אין דער פריה, י"ג ניסן. חברון איז ווייט פון ירושלים אַנ'ערך אַ טאָג רייזע. אויפ'ן וועג זענען מיר צוגעקומען צו דער מוטער רחל'ס קבר, אויף וועלכען עס איז אויסגעבויט אַ קיילעכדיגער קופּאָל. דער קבר געפינט זיך אויפ'ן מיטען וועג. בית·לחם איז ווייט פון רחל'ס קבר אַנ'ערך אַ האַלבע מייל” (דרכי·ציון דף ט"ו).

אין אַנ'אַנאָנימען כתב·יד פון אַ גרויסען איטאַליענישען רב, וואָס איז אַרומגעפאָהרען אין ארץ·ישראל צווישען די יאָהרען רפ"א און רפ"ג לאלף השישי ווערט דערצעהלט גאַנץ גענוי: „און אויפ'ן וועג פון ירושלים, פינף מייל*) ווייט, געפינט זיך דער קבר פון אונזער מוטער רחל. די מצבה אויפ'ן קבר איז אויפס· ניי אויפגעבויט געוואָרען. איבער דער מצבה שטעהט אַ קופּאָל אויף פיער זיילען. פון דאַנען קיין בית לחם איז אַמייל און דאָס מיינט מען מיט כברת ארץ”.

אָבער עס איז וואַהרשיינליך, אַז במשך פון די דאָזיגע אַלע צייטען האָט דער קבר, אַזוי ווי עד·היום דער פּלאַץ אַרום' געהערט צו די אַראַבער, ערשט אין אָנהויב פונ'ם זיבצעהנטען יאָהרהונדערט האָט, אַ פּנים, דער ירושלים'ער יודען·פריינדליכער פּאַשאַ מחמד איבערגעגעבען דעם קבר אין די יודישע הענד נאָכדעם ווי ער האָט איהם אויפסניי איבערגעבויט. וואָרום אָט וואָס עס דערצעהלט דער קאַראַאים שמואל בן דור, וואָס איז גע· ווען אין ארץ·ישראל אינ'ם יאָהר 1642: „און מיר זענען צוגעקומען צו דער מוטער רחל'ס קבר. ער'געפינט זיך אויפ'ן וועג קיין חברון, נאָהנט צי בית·לחם. אַרום דער מצבה פון איהר קבר האָט מחמד פּאַשאַ אויסגעבויט אַ קופּאָל·בנין, וואָס איז אַזוי שען ווי אַ שוועבענדיגע טויב”. אינ'ם יאָהר 1679

*) די סיבה, וואָס כמעט יעדער פון די פאַרצייטיגע יודישע רייזענדערס גיט·אָן אַנ'אַנדער מייל·ען·ציפער וועגען דער ווייטקייט פון דער מוטער רחל'ס קבר, ווערט ערקלערט דערמיט, וואָס דער רייזענדער פלעגט מיט'ן העבּרעאישען טערמין „מיל” (מייל) בעצייכענען אַזאַ שטח·איינהייט, וואָס איז געווען אָנגענומען אין דעם לאַנד. פון וואַנען ער האָט געשטאַמט. אלזאָ, א שטח, וואָס האָט ביי איינעם געהייסען מיל, האָט לויט'ן צווייטען געדאַרפט זיין פילפאַך גרעסער.

איז דער בנין שוין געווען צושטערט און האָט געמוזט אויפס-ניי געבויט ווערען.

דער דאָזיגער בנין איז עס דער אוהל, וועלכער עקזיסטירט ביז אויפ׳ן היינטיגען טאָג און וועלכען מיר האָבען אויבען גע-שילדערט. מיט דער צייט איז דער אוהל פערדאָרבען געוואָרען, ביז אינ׳ם יאָהר תקצ״ב איז געקומען קיין ירושלים ר׳ משה מאָנ-טעפיאָרע און ער האָט געלאָזט רעפערירען דעם אַלטען בנין און געמאַכט אַנ׳אייזערנע טיר, מען זאָל נישט קאָנען בעגנב׳ענען די ווערטפולע זאַכען (העננ-לייכטער, פרוכת׳ן א. אַז. וו.) וואָס געפינען זיך אינ׳ם אוהל.

צוזאַמען מיט ר׳ משה מאָנטעפיאָרע איז אויך געווען אין ארץ-ישראל זיין סעקרעטאַר דאָקטאָר לעווי (ר׳ אליעזר הלוי) און ער דערצעהלט אין זיינע שריפטען (איבערזעצט אויף לשון-הקודש אין „דביר״): „דער וועג פון ירושלים קיין חברון איז שטאַרק בחזקת סכנה. איך בין דאָ פונדעסטוועגען געפאָהרען איינער אַליין, אָבער קיין שום מקרה האָט מיט מיר נישט פּאַסירט. איך האָב געזעהען דער מוטער רחל׳ס קבר אויפ׳ן וועג, וואָס פיהרט קיין בית-לחם. איבער׳ן קבר שטעהט אַ פּיערקאַנטיגער בנין, וואָס האָט אויף זיך אַ שענעם דאַך. דער קבר איז ווייס אָבגע-קאַלעכט און אויף איהם זענען אָנגעשריבען צעהנדליגער טויזענדער נעמען מיט יודישען כתב״.

י. צ—ן.

לעזער-שטימען.

הרב נ. ה. בקוויס.

אָרטאָדאָקסישע פאָלקס-שולען און זייער לעזונג.

דיסקוסיאָנס-אַרטיקעל

אין זיין מאמר „צו איז דאָס די ריכטיגע לעזונג״ (בית יעקב 2) טרעט ה׳ פרידמאַן ארויס, געגען דער פּאַראָלע, — אָרטאָדאָקסישע מיטעל-שולען צו גרינדען, אין זער צייט ווען דאָס צוועקמעסיגסטע און פּראָדוקטיווסטע וואָלט געווען, אַ ברייטע נעץ פון אָרטאָדאָקסישע פאָלקס-שולען צו פערשפּרייטען.

און אָט, ערלויבט זיך עס נאָכאַמאָהל צושטעלען די פראַגע: צו איז דאָס שוין די ריכטיגע לעזונג? וואו נעמען מיר לעהר-קרעפטען פאַר אַזעלכע פאָלקס-שולען? אויב צווישען די פיל הערליכע מאָטיווען, וואָס האָבען געדינט דעם מחבר אין זיין דערמאָהנטען אַרטיקעל, פערנעמט אַ גרויס אָרט דער מאָמענט ווען די „וויכאָוואוואַניע״ לערנט דאָס קינד זיך וואַשען, און עסט אַליין פאַרן קינד אין די אויגען אומגעוואַשען — אָט דער מאָמענט שפּיגעלט זיך דאָך אָב, אויך אין דער מאָדערנער פאָלקס-שולע?

וואָס קאָן דאָ אויפטון די „בית יעקב״ לעהרערין, ווען דאָס קינד קען נישט אָריענטירען זיך, ווער ס׳זאָל זיין איהר ווירקליכער וועג ווייזער; צו די „פּאַניע״ וואָס פערטיכערט איהר מיט איהרע לעקציעס — און וואַרפט פיל מאָהל צווישען אַרײַן אונזערע — אין דער יודישער פיהרונג — ענטדעקטע „בייקעס״, אָדער הערען די רייד פון די „בית יעקב״ לעהרערין צו האַלטען דאָס יודישקייט א. ד. גל. אין דער צייט ווען די ערשטע טוט עס גוף שריט און טריט? און שוין אין דעם פאַל, ווען די עלעמענטאַרע לעהרערין זאָל שטעהן אין דער צייט פון די לעהר שטונדען אונטער אַ השגחה — וואָס איז זעהר שווער טעכניש ווי מאָראַליש דורכצופיהרען — ווירקט דאָך שלעכט... די אַלגעמיינע אויפיהרונג איהרע אויפן נאַאיווען קינד בעזונדערס אין דער נאַאיווער פּראָווינץ ווי דאָס קינד ווייזט אויף איהר לעהרערין אַלס שאַבלאָן פון וועלכען עס דאַרף זיך אָבשפּיגלען?

אָרטאָדאָקסישע פאָלקס-שולען מוזען געשאַפען ווערען. און ביי דער געלעגענהייט פון די עלעמענטאַר לימודים וועלכעס יעדעס קינד מוז היינט דורכמאַכען, זאָל מען עס אויך די געווינשטע דאָזע יודישע למודים איינפלאַנצען! און דאָ ענטשטעהט פאַר די אויגען די נאָגענדע פראַגע: וואו נעמט מען אָרטאָדאָקסישע עלעמענטאַר-לעהרקרעפטען פאַר אַ זעלכע פאָלקס-שולען?

פון דעם שטאַנדפּונקט, איז דער שלאָג וואָרט „אָרטאָדאָקסישע גימנאַזיומס״ דער פאַקטאָר, ארום וועלכען מיר מוזען קאָנצענטרירען אונזערן דענקען.

צו איז נישט אָבהענגיג פאָלקס-שולען און אָרטאָדאָקסישען גייסט — אין דער עקזיסטענץ פון אַ אָרטאָדאָקסישער העכערער לעהר-אַנשטאַלט, וועלכע זאָל פאַר די ערשטע, די נויטיגע צאָהל לעהר-קרעפטען ליפערען?

אויב די פראַגע פון לעהר-סעמינאַריום, פאַר דער בעפרידיגונג פון די וועלטליכע אויסבילדונג אין די חדרים, תלמוד תורה׳ס, וועלכע איז שוין פיל מאָל אין דער אָרטאָדאָקסישער פּרעסע, און קאָנפערענצען בעריהרט געוואָרען די נויטווענדיגקייט דערפון — איז ביז אויף היינטיגען טאָג געבליבען הענגען אין דער לופט — אָבוואָהל אין דער ליטאָ איז דאָס צושטאַנד געקומען מיט דער גרינדונג פון לעהר-סעמינאַר „יבנה״, האָט דאָ אין פּוילען געווירקט פיל פערשטענדליכע מניעות טעכנישע ווי מאָראַלע, וואָס האָט אַזאַ לעהר-סעמינאַר נישט געקאָנט צו שטאַנדמאַכען. פאַר וואָס זאָל עס נישט געשעהען ביי דער טעכטער ערציהונג? זאָלען מיר דען זיצען מיט פערלייגטע הענד, ווען דער וועג צום אָבגרונד ווערט וואָס אַמאָהל אַלץ נאָהנטער חלילה? עס מוז אַ ברייטע נעץ פון אָרטאָדאָקסישע פאָלקס-שולען פערשפּרייט ווערען און דערצו נויטיגט מען זיך דאָך אין לעהר-קרעפטען, וואָס נור אַ אָרטאָדאָקסישע מיטעל-שולע ספּעציעל אָרטאָדאָקסישע לעהרערין אויפצושטעלען קאָן דאָס בעפרידיגען! דאָ פערשוואונד שוין די מורא אונזערע קינדער דוקא גימנאַזיאַלע בילדונג צו געבען וואָס סוף כל סוף איז עס ווייט פון דער יודישער אַנשויאונג. ווייל דאָ האַנדעלט זיך נישט וועגען אַ לוקסוס-פערגעניגען, וואָס מען קומט בעפרידיגען וועמענס קאָפּ. ריזען זיין טאָכטער פאַר אַ „מאַטורזשיסטקע״ צו מאַכען; נור דאָ לייגט זיך גאָר אַרויף אַ פליכט פאַר אַ בעשטימטע טייל טעכטער, צו ערפילען די שווע-רע אויפגאַבע וואָס די היינטיגע צייט וואַרפט אויף זיי אַרויף: נעמליך, צו זיין די אמתע יוכבד-ערציהערינס אויפהאָדעווענדיג די יודישע צוקונפט אויף דער אמת-יודישער שויס!

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

אַ וויכטיגע אויפגאַבע.

איך האַלט פאַר אַ חוב, אויפמערקזאַם צו מאַכען די יעניגע וואָס זענען פעראינטערעסירט צו פערשטאַרקען דעם רעליגיעזען גייסט ביי אונזערע טעכטער אויף זעהר אַ וויכטיגע אויפגאַבע: נעמליך, עס זענען פערהאַנדען אַ חשוב׳ער טייל יודישע טעכטער וואָס זענען צוליב נויט און אָרימקייט גע-צוואונגען זיך צו פערדינגען ביי פרעמדע אַלס משרתים; דיזעלבע פערבלייבען אָהן אַלגעמיין, און יודיש וויסען, וואָס דאָס איז אַ סבה צו זייער דערווייטערט-קייט פון יודישקייט און פאַלען אַריין אין נעצען פון נישט געוואונשענע עלעמענטען.

עס ליגט דעריבער אַ היילגע פליכט אויף די יודישע פרויען אין יעדער שטאָדט אונאָבהענגיג דערפון צו עס געפינט זיך אויפ׳ן זעלבען אָרט אַ „בית יעקב״ שולע צו עפנען קורסען אויף צוויי שעה אין יעדען אָוונד פאַר אָט דעם עלעמענט פאַר יודישע און אַלגעמיינע למודים.

לאָוויטש, ק. אמת.

די אויפגאַבען פון דער „בית יעקב״ אָרגאַניזאַציע.

לויט ווי די „בית יעקב״ אָרגאַניזאַציע איז יעצט געשטאַלטעט איז זי נור, אַזוי צו זאָגען, אַ קולטורעלע אָרגאַניזאַציע, וואָס אינטערעסירט זיך נור מיט ערציהונג, ערציהען די יונגע קינדער, ווי אויך די עלטערע מיידלעך און פרויען, איבערהויפּט אַלעס וואָס געהט נור ארונטער אונטערן בעגריף פון אַ קולטורעלע אָרגאַניזאַציע איך וויל אָבער דאָ אויפמערקזאַם מאַכען אויף פאָלגענדען:

ווי בעוואוסט, איז נאָך פריהער ד. ה. איידער „בית יעקב״ איז ענט-שטאַנען טעטיג געווען, און עס האָבען נאָך פריהער עקזיסטירט און עקזיסטירען אויך היינט פרויען-אָרגאַניזאַציעס, א. נ. „פרויען-פעראיין״ א. דגל. וואָס זייער ציל איז נור פילאַנטראָפּיע, וואָס בעשטעהט אין בעזאָרגען די קראַנקע פון שפּיטעלער, אָדער אין דערהאַם מיט עסען, מילך א. א. וו. און אַמאָל אויך צו בעזאָרגען די אָרימע „תלמוד תורה״ קינדער מיט הלבשה א. א. וו. אויך ביי אונז אין סאָסנאָוויץ עקזיסטירט אַזאַ „פרויען-פעראיין״ וועלכער האָט שוין בעוויזען פיל אויפצוטהון אין דער הינזיכט, אַז אַזאַ פעראיין איז עקזיסטענץ בערעכטיגט, אין דעם איז דאַכט זיך קיין צווייפעל נישטאָ.

און אַז דער „בית יעקב״ איז היינט נויטיג, ווי לופט צום אָטעמען, ברויך מען אויך נישט בעווייזען, מיר האָבען שוין געהאַט לערן-געלד ביז יעצט גענוג, איבער גענוג...

היינט פאַר וואָס זשע זאָל מען אָט די צוויי פעראיינען נישט פעראיי-ניגען אין איין גרויסע אָרגאַניזאַציע „בית יעקב״? וועלכע וועט ערפילען אָט די ביידע אויבענדערמאָנטע אויפגאַבען פילאַנטראָפּיש און קולטורעל.

איבערהויפּט איז עס אַ גאַנץ לייכטע זאַך, (איך ווייס נור זאָגאַר פון אונזער שטאָדט, ווי אַממעהרסטען פערוואַלטונגס-מיטגלידער זענען שטאַרקע אָנ-העגגער פון „בית יעקב״ געדאַנק עס פעהלט נור ביי אונז די געהעריגע מענשען וואָס זאָלען דאָס דורכפיהרען).

מען ברויך נור מעהר אַביסעלע ענערגיע און די זאַך ווערט געלעזט. איך האַלט דעריבער דאָס אַלע „יודישע״ פרויען-אָרגאַניזאַציעס אין אַלע שטעדט און שטעדטליך, ברויכען גרינדען „בית יעקב׳ס״ וועלכע זאָל אין זיך ענט-האַלטען ביידע אי קולטור, אי פילאַנטראָפּיע וועלכע זאָל זאָרגען פאַר די „נשמה״ און פאַר דעם „גוף״ און אַזוי ארום וועט ווערען די „בית יעקב״ אָרגאַניזאַציע דאָס וואָס זי ברויכט, אין אמת׳ן צו זיין.

די גרויסע יודישע פרויען-אָרגאַניזאַציע „בית יעקב״

ב. ד.

אַ מיטגלידערין אין סאָסנאָוויצער „פרויען-פעראיין״

רעטעניש׳ז.

I

ווי אַזוי איז מעגליך אַז צוויי מענשען, זאָלען זיך אָנגע-הערען איינער דעם צווייטען אַ פעטער.

II

כ׳האָב געזעהן אַ לעבעדיגען מת אין אַ לעבעדיג קבר, וואָס האָט זיך געריהרט פון אָרט און דער מת האָט געדאַוונט.

III

דיין פּאָטער איז מיין פּאָטער, דיין זיידע איז מיין מאַן, איך בין דיין שוועסטער און דו ביזט מיין זיהן.

IV

האָסט אַ זאַך וואָס געהער צו דיר, ס׳איז שטענדיג מיט דיר צוזאַמען יעדאָך בענוץ איך עס מיין ווי דו.

די וואָס וועלען די ערשטע טרעפען די רעטענישען וועלען בעקומען אַ שענע מתנה און די נעמען וועלען פערעפענטליכט ווערען.

פון חודש צו חודש.

זאַוויערציע.

ראש חודש אלול איז אין אונזער שטאָדט געעפענט גע-וואָרען אַ „בית יעקב״ שולע אויך מיט למודי חול אונטערריכט. די שולע האָט זעהר פיל נוצען געברענגט לטובת דעם פער-שטאַרקען דאָס יודישקייט ביי אונזערע פרויען.

שבת שובה איז פאָרגעקומען אַ גרויסע פרויען-פערזאַמלונג אויף וועלכע פרל. פיגא נאָדעלשטעכער האָט געהאַלטען אַ אינ-טערעסאַנטען רעפעראַט א. ד. ט. „די ערוואַכונג פון אָרט. בע-וואוסטזיין ביי די יודישע פרויען״. דער רעפעראט האָט גע-מאכט אַ טיפען רושם און איז אויפגענומען געוואָרען מיט בייפאַל. נאָכדעם איז פאָרגעקומען געשפּרעכען איבער די בעדייטונג פון ראש השנה, שבת שובה, יום כפור, — דורך די שילערינס: כלי פראָמער; פערל פראָהמאַן; יהודית צווייגעל; פערל כוואַט; שרה באָרנשטיין; חוה גראַנדאַפעל.

די געשפּרעכען האָבען געמאַכט אַ אונבעשרייבליכען איינ-דרוק אויף די צוהערער.

אַ נייע ישיבה אין ארץ ישראל.

ירושלים. א. י. פ. ב. — אַ אַנאָנימער נדבן האָט געשענקט אַ גרויסען שטח ערד אין דער אַמעריקאַנישער קאָלאָניע „רעננה״, צום צוועק אויפשטעלען אַ ישיבה, וואו די בחורים וועלען זיך גלייכצייטיג אויך בעשעפטיגען מיט׳ן בעאַרבייטען פון דעם דאָזי-גען באָדען, די ישיבה טראָגט דעם נאָמען „נחליאל״ דערווייל בעשעפטיגען זיך ז׳ מיטגלידער פון דער קאָלאָניע, צוליב דאָס שמיטה-יאָהר, מיט׳ן אויפשטעלען פון וואוין-הייזער, באַלד נאָכ׳ן שמיטה-יאהר וועלען זיי אָנהייבען צו בעאַרבייטען דעם באָדען, 5 שעה אין טאָג זענען געווידמעט דעם למוד התורה.

די סלאָבאָדקער ישיבה אין חברון.

ירושלים. א. י. פ. ב. — די סלאָבאָדקער ישיבה, וועלכע איז איבערגעטראָגען געוואָרען קיין הברון האָט נאָך ראש השנה אָנגעהויבען איהר טעטיגקייט, דערווייל געפונען זיך אין חברון 7 תלמידים, איינציגווייז וועלען נאָכקומען די איבריגע סלאָבאָד-קער תלמידים.

הרב וויינבערג אויפגענומען אינ׳ם רבנים-סעמינאַר אין בערלין.

בערלין. א. י. פ. ב. — הרב ד״ר י. ווייינבערג איז אויפ-גענומען געוואָרען אין ראַבינער-סעמינאַר אין בערלין אויף תלמוד און תלמודישע ליטעראַטור אויפ׳ן קומענדיגען ווינטער-סעמעסטער.

אַ נייע אגודיסטישע צייטשריפט.

קעלן. א. י. פ. ב. — עס איז שוין ערשינען דער צווייטער נומער פונ׳ם אָרגאַן פון צעירי אגודת ישראל מיט דער בעטייליגונג פון די בעסטע אגודיסטישע יונגענד-קרעפטען פון מערב.

געגרינדעט אַ גרויסע טעכטער-שולע אין וויליאַמסבורג.

ניו-יאָרק. א. י. פ. ב. — ווי דאָס „יודישע ליכט״ טיילט מיט האָט זיך אין וויליאַמסבורג געגרינדעט אַ גרויסע אָרטאָדאָק-סישע טעכטער-שולע א. נ. „תורה ודעת״.

פון דער רעדאַקציע.

— אַרטיקלען ווערען אָנגענומען אין אַלע שפּראַכען.

— די וואָס שיקען איין אַרטיקלען מוזען שרייבען מיט טינט אויף איין זייט און אויף שמאָלע שטיקלעך פּאַפּיר.

— אַלע אָרט. טעכטער-שולען ווערען געבעטען אונז איינצו-שיקען גענויע בעריכטען איבער זייער מצב.

— אומעדום ווי עס קומען פאָר פרויען-פערזאַמלונגען, פאָר-טראַגען, זאָל מען אונז תיכף דערוועגען גענוי בעריכטען.

— אויף בריף און אָנפראַגען ווערט געענטפערט נור ווען עס איז ביייגעלעגט פּאָסטמאַרקען.

— פון קונפטיגען נומער אָן וועט דער קינדער-גאָרטען זיין גרעסער בכמות און איכות. אַלע אָרט. טעכטער-שולען ווערען געבעטען אונז איינצושיקען פּאָטאָגראַפיעס פון די שולען פאַר׳ן קינדער-גאָרטען. ביי די פּאָטאָגראַפיעס דאַרף מען ביילעגען אַ רשימה מיט די נעמען פון די קינדער וואָס געפינען זיך אויף דער פּאָטאָגראַפיע.

בית יעקב קינדער-גאָרטען.

דער זקן און זיין לידעלע

מיט אַ סך יאָהרען צוריק איז עס געווען, — אַזוי האָט מיר מיין אַלטיטשקע בובעניו דערצעהלט, אַמאָל, אין אַ שבת'דיגען פאַרנאַכט — האָט זיך אויף דער וועלט אַרומגעדרעהט אַנ'אַלטער בעטלער מיט אַ פליכצוואַטען קאָפּ, און אַ גראָבען הוילצען שטעקען אין האַנד. און געוואַנדערט האָט ער, דער זקן, ווי געטאָגט נישט גענעכטיגט. געווען אין אַ ישוב, גענומען זיין שטיקעלע ברויט, זיין נדבה און ווייטער געוואַנדערט, ווי ער וואָלט אַ וויכטיגע שליחות געהאַט צו ערלעדיגען. רעדען האָט ער נישט גערעדט מיט קיינעם, ווי ער וואָלט שטים געווען, אָבער: ווי נור ער האָט דערזעהן אַ גרופּע קליינינקע קינדערלעך שפּילען זיך, איז ער צוגעקומען און מיט זיין שטעקעלע אַ לידעלע פאַר די קינדערלעך אויסגעפייפט. דערפאַר האָבען איהם די קינדער אַ ביסעלע עסען דערלאַנגט פאַר וועלכען ער האָט זיי געבענשט און איז באַלד פערשוואונדען.

און פערשפּרייט האָט זיך צווישען אונז קינדער פאַנטאַסטישע מעשה'לעך וועגען דאָזיגען וואַנדערנדען זקן. גערעדט האָט מען וועגען איהם מיט פערחלומטע אויגען, ווי וועגען אַ הייליגען זוין. אַלע האָבען געגלוסט איהם צו זעהן און הערען.

אַמאָל, כ'געדענק עס ווי היינט, אין אַ נעפּעלדיגען טאָג איז עס געווען, ווען דער דאָזיגער מערקווירדיגער זקן איז אין שטעדטעל פּלוצים אָנגעקומען ער האָט ווי זיין שטייגער אָנגעהויבען געהן פון שטוב צו שטוב נאָך זיינע בעשיידענע נדבות. מיר קינדערלעך האָבען זיך אָבער באַלד דערוואוסט פון איהם און צונויפקלויבענדיג זיך אין א גרעסערע גרופּע, איהם גענומען אויפזוכען.

נעבען אַ חרוב'דיגען הייזעל האָבען מיר איהם אין מיטען אַ תפילה געטראָפען. לאַנג האָט געדויערט ביז ער האָט זיין תפילה געענדיגט, ענדליך האָט ער זיך אומגעקעהרט צו אונז, מיט פאַרשענדע בליקען:

— זיידעניו! זינג עפּעס אונז, קליינע קינדערלעך
— האָבען מיר אַלע מיט איין קול אויסגעשריגען.

דער אַלטיטשקער האָט זיינע פייכטע אויגען אויף אונז אָנגעהאָגגען, בעטראַכט אונז מיט גרויס הנאה און גענומען זינגען אַ לאַנגען ליד פון וועלכען כ'געדעגק נור אָט די סטראָפּקע:

נישט פערעהר דעם אַלטען
מיט'ן האַרץ דעם אייז-קאַלטען!
כבוד פאַר'ן יוגגען
וואָס האָט זיין ליד אויסצוזינגען!...

— — — — — —

ווען מיין בובעניו, די אַלטיטשקע, האָט מיר דאָס דאָזיגע מעשה'לע דערצעהלט האָב איך עס, אמת, נישט פיל פערשטאַנען, בעזונדערס דאָס מערקווירדיגע לידעלע, ערשט איהר ליבינקע שוועסטערלעך, בית-יעקב-תלמידות, האָט מיך דאָס דאָזיגע לידעלע דערמאָהנט און אויפגעקלעהרט און כ'זאָג אייך, פערקוקט אייך נישט אויף אייערע עלטערע שוועסטערן, די קאַלטע פערשטיינערטע הערצער, קאַלט צו ג—ט, צום אייגענעם פאָלק, לאַכט אויס זיי, לערנט אייך נישט פון אַנ'אַלטען מיט אַ האַרץ אַ קאַלטען!

אָבער איהר יונגיטשקע שוואַלבען, איהר הויבט אָן, ווי די נאַכטיגאַלען אַ הייליג ליד אויסצוזינגען, אַ ליד צו ג—ט! —

כבוד אייך! גרויסע שטאָלצע „בית-יעקב"-טעכטער!

ש. ראָטה.

אָרטאָדאָקסישע טעכטער-שולע אין ירושלים.

„ווען ג—ט איז מיין פאַסטוך"

(ד' רועי לא אחסור)

אָט זינגט זיך אַ לידעל
דער קעניג פון יודען,
וואָס מאַכט איהם העכסט גליקליך
און אמת צופרידען!

ווען ג—ט איז מיין פאַסטוך,
דאַן דאַרף איך נישט זאָרגען!
אַ גליקליכער היינט,
אַ צופרידענער מאָרגען.

אויף גרעזעלעך גרינינקע
לעג איך מיך צו,
ביי וואַסערלעך שטילינקע
האָב איך מיין רוה.

מיין האַרץ וועט ביי ג—ט
קיינע קשיות פרעגען,
ער פיהרט דאָך מיך תמיד
אויף ריכטיגע וועגען.

און ווען איך זאָל האַלטען
זאָגאַר ביי דעם טויט,
איז ער מיין ערלעזער,
מיין רעטער אין נויט.

און ווען איך דאַרף שטיצע,
איז דו נאָר, ג—ט, ווייסט,
דו שיקסט מיר דיין הילף
דיין רעטונג, דיין טרייסט.

אַ טיש אַ געגרייטען
זאָלסטו פאַר מיר שטעלען,
און זאָלען די שונאים
אין הונגער זיך קוועלען.

און דאַן וועט פערפולט זיין
מיין בעכער מיט פרייד,
כ'וועל אייביג נאָר הערען
די ג—טליכע רייד.

אַזוי האָט געזונגען
אַ קעניג אַמאָל,
דער שטאָלץ פון-די יודען,
דער מלך ישראל.

ערשטער און צווייטער קורס פון דער „בית יעקב" שולע אין קראָקאָ.

די „בית יעקב" בעוועגונג.

לעצטענס, דערהאַלטען מיר כסדר ידיעות פון גאַנצען לאַנד איבער די קאָמיטעטען וואָס ווערען געשאַפען אין צעהנדליגער שטעדט און שטעדטליך, מיט'ן צוועק צו גרינדען „בית יעקב" שולען. אויך אין די גרעסערע שטעדט ווי אין לאָדז און וואַרשאָ האָט מען ענדליך אָנגעהויבען איינזעהען דאָס וחיצות דערפון און גאַנץ בקרוב ווערען געעפענט „בית יעקב" שולען. מיר קאָנסטאַנטירען מיט פרייד דאָס אַ גרויסען חלק דערין האָט דער „בית יעקב" זשורנאַל וואָס וועקט אונאויפהערליך צו זאָרגען פאַר דער רעליגיעזער ערציהונג פון אונזערע טעכטער.

נישטאָ דאָס אָרט ווי עס דערגרייכט נאָר דער „בית יעקב" זשורנאַל, מ'זאָל זיך נישט באַלד נעהמען צו דער גרינדונג פון אַ שולע.

צוויי „בית יעקב" שולען אין לאָדז.

אין לאָדז ווערען ענדליך געעפענט צוויי „בית יעקב" שולען, איינע אויף אָלגינסקא 14 און די צווייטע אויף נאָוואָמיעסקא 22.

א בעזונדערע שמחה האָט ארויסגערופען ביי די ברייטע אָרטאָדאָקסישע מאַסען דאָס עפנען זיך פון דער „בית יעקב" שולע אינ'ם ראַיאָן פון נאָוואָמיעסקא-אַלטשטאָדט. אינ'ם סאַמע צענטרום ווי ס'וואוינען אין קאָמפּאַקטע מאַסען די רעליגיעזע יודען געמליך, אויף נאָוואָמיעסקא-אַלטשטאָדט האָט מען שוין פון לאַנג מיט שפּאַנונג משתוקק געווען אויף אַזאַ שולע. ליידער איז צוליב פערשידענע סבות ביז אין דער לעצטער צייט אונמעגליך געווען עס צו פערווירקליכען. יעצט איז אין דעם ראַיאָן די „בית יעקב" שולע שוין ב"ה אַ געשעהענער פאַקט; און דער ברייטער אָרט. עולם בעציהט זיך מיט אונגעהוירער התלהבות צו דער גרויסער זאַך. די למודים וואָס וועלען זיך אָנהויבען אי"ה פּינקטליך חודש כסלו וועלען פאָרקומען אינ'ם פּרעכטיגען לאָקאַל פון דער שולע אויף נאָוואָמיעסקא 22, פּראָנט, 2-טען שטאָק.

די איינשרייבונגען האָבען געדויערט אַ קורצע צייט און האָבען בעוויזען ווי רייף עס איז שוין דער געדאַנק

קראָקאָ.

רעדע פון ד"ר נתן בירנבוים אין דער „בית יעקב" שולע.

בעת דער זיצונג פון צ. ר. פון „אגודת ישראל" אין קראָקאָ האָבען בעזוכט די „בית יעקב" שולע די חשוב'סטע אגודה-פיהרער די לעצטע, בעזונדער די אָרטאָדאָקסישע פערזענליכקייטען פון מערב אייראָפּאַ האָבען אויסגעדרוקט זייער ענטציקונג פאַר דער ערודיציע פון די שילערינס אין אַלע פּרטים פון יודישקייטס-וויסען. די בעזוכער האָבען מבטיח געווען מאָראַליש און מאַטעריעליש צו שטיצען די „בית יעקב" שולען און דעם לעהרערין-אינטערנאַט.

אום שבת נאָך דער צ. ר. זיצונג האָט ד"ר נתן בירנבוים געהאַלטען א העכסט-אינטערעסאַנטען און טיף בעגייסטערטען רעפעראַט ספּעציעל פאַר די שול-קינדער און פרויען. דער גרויסער נעה-זאַל אין וועלכען דער רעפעראַט איז פאָרגעקומען איז געווען איבערפולט אַזוי דאָס א גרויסע צאָהל פרויען האָבען געמוזט אָוועקגעהן נישט קענענדיג אַריינקומען אין זאַל.

ד"ר בירנבוים האָט די קינדער געגעבען צו ערקלערען, אַז דאָס וואָס זיי לערנען אין דער שולע, יעדע קליינינקייט וואָס ווערט זיי געלערנט צו ערפילען איז וויכטיג און הייליג פערפליכטענד באַם זיי ווילען זיין טרייע טעכטער פונ'ם פאָלק ישראל. ד"ר בירנבוים האָט זיי אויך מיט טיפזיניגע און האַרציגע ווערטער געוואָרענט אויף דער צוקונפט, ווען זיי וועלען זיך שוין נישט געפונען אינ'ם רשות פון דער שולע און קומען אין דער גרויסער ברייטער וועלט אַריין וועלען זיי בעגעגנען מענשען וואָס וועלען זיי אויסלאַכען און מאַכען חוזק בפרט פון די כלומרשטע קליינינקייטען ווי א ברכה מאַכען וכדומה — זאָלען זיי אָבער וויסען דאָס די לעצטע ווייסען א ק ר ע נ ק... וואָרין, יעדע גרויסע קולטור בעשטעהט פון בלויז קליינינקייטען.

ד"ר בירנבוים האָט געמונטערט די שילערינס צו שטאָלצירען מיט'ן יודישקייט.

די רעדע פון ד"ר בירנבוים וואָס האָט געדויערט איבער א שעה צייט האָט איבערגעלאָזט א טיפען רושם אויף אַלע אַנוועזענדע בפרט אויף די שילערינס

אָסטראָוו לאָמז.

מוצש"ק הצא איז אין אונזער שטאָדט פאָרגעקומען א פאָרטראַגס-אָוונד דורך די ג' לעהרערינס פון דער „בית יעקב" שולע פרל. ח. שטיינמאַן און מ. שטאַרקמאַן.

אום 9 אָוונד הויבען זיך אָן די פאָרטראַגען ביי א פול געפּאַקטען זאַל. די געשפּרעכען וואָס האָבען געדויערט א לענגערע צייט לאָזען איבער א טיפען איינדרוק. אנטייל גענומען און זיך גוט אויסגעצייכנט האָבען פאָלגענדע שילערינס: חנה בראַטשיק, ס. פריימאַן, א. קראָנענבערג, ה. קצב חוה בראַטשיק, א. אווגוסטאָווער, א. א. סוקעניק, פ. גאַלאַדושער, ח. ליכטענשטיין, צ. ראָזעוויטש, ר. פּאַטגעראָוויש, ב. באַגאָן, י. ניימאַרק, ט. זילבערנאָגעל, ר. פאָדבילעוויטש, ע. גאָלדשטיין, ד. שאַפּראַנאָוויטש.

י. מ. בר.

פּולטוסק.

ביי אונז עקזיסירט א „בית יעקב" שולע אין וועלכע עס לערנען ביז 200 שילערינס. די שולע ענטוויקעלט זיך זעלטען גוט. אויפ'ן ווינטער ווערט די שולע פערגרעסערט. מיר דריקען אויס דעם וואונש עס זאָל ווערען צוגעגעבען א ביילאַגע פאַר קינדער צום „בית יעקב" זשורנאַל.

די אַגודה.

I zaczęło się teraz opłakane życie nieszczęśliwych wygnańców. Nie było z czego się utrzymać. Trzeba było znosić, głód i chłód. Nie mieli także stałego dachu. Przenosili się z jednej lepianki do drugiej. Zamiast pościeli posiadali miarę słomy. Rozpieszczona Rachela, która jadła na złocie i srebrze najwyszukańsze potrawy, teraz cierpiała głód i często kontentowała się kawałkiem czerstwego chleba.

Pewnego ranku siedział Akiba w swej chacie. Wtem otwotzyły się drzwi i wszedł nędzarz, bosy w łachmanach.

— Zlitujcie się — szlochał — darujcie mi trochę słomy... Żona moja co tylko urodziła, nie mam czem podesłać jej i nowonarodzonemu... Rozumi się że Akiba zaraz spełnił żądanie biedaka. Patrz, droga Rachelo, — rzekł Akiba do swej żony — są ludzie, którzy jeszcze więcej są nieszczęśliwi niż my — —

IV.

Nareszcie rabi Akiba przystąpił do spełniania ślubu. Pokonywając zmartwienie rozłączenia się z żoną poszedł do miasta Liddy, gdzie była wówczas akademja. Tu przebywali najznakomitsi w całej Judei nauczyciele.

Po drodze Akiba pewnego razu zatrzymał się u strumyka. Widzi, że w jednem miejscu strumyk pędzi przez skałę; w środku skały woda wyżłobiła otwór. Akiba zaczął rozmyślać: „Woda w przeciągu długiego czasu, kropla za kroplą, przebiła dla siebie otwór w tej twardej skale; czyż serce moje, stworzone z ciała, nie podda się potężnemu słowu Bożemu?" —

I rzeźwo poszedł dalej.

Mając już czterdzieści lat, jeszcze się niczego nie uczył. Musiał zacząć prawie od alfy; jednakże zadziwiająco bystre czynił postępy. Codziennie poszedł zbierać wiązankę drzewa, sprzedał ją, i za otrzymaną niewielką sumę pieniędzy utrzymywał siebie i ubierał się. Jednakże taka nędza nie ochładzała jego zapału do nauki w której bezustannie postępował naprzód.

Już minęło dwanaście lat. Akiba stał się jednym z najwybitniejszych uczonych. Sława o nim brzmiała wtedy w całym kraju. Pewnego razu, naprzykład, spóźnił się do akademji, która już była pełna narodu i dla niego nie było miejsca. Zobaczywszy go, uczeni zawołali: „Halacha na ulicy, religja na ulicy"... Poprosili go zaraz wejść i dali mu najzaszczytniejsze miejsce.

Po dwunastu latach, zaczął jednakże myśleć o powrocie do domu.

Rachela tymczasem cierpliwie oczekiwała swego kochanego męża. Pracą rąk dostarczała sobie pożywienie. Miała ona niedogodziwą sąsiadkę, która ciągle ją martwiła i mówiła:

— Jakiego masz niedobrego męża. Zostawił cię wdową żywą (to jest wdową przy żywym mężu).

— Jeżeliby mnie się posłuchał — odpowiedziała Rachela, — onby jeszcze raz tyle czasu poświęcił nauce.

Tą mowę donieśli Akibie. Pomyślał sobie: „Jeżeli moja droga Rachela tego życzy sobie, niech że tak będzie.

d. c. n.

JEJ GODNOŚĆ.

(Szkic.)

Z peruką na bakier, czerwona jak pomidor Rojza przez cały dzień targowy pędzi ze straganu do straganu, obnosząc nowiny dzienne.

Wiedzą wszyscy, że Rojza jest żywą gazetą miasteczka, starają się też zapisywać w jej szpalty sążniste artykuły, donoszące o życiu i pożyciu bliźnich.

Powiedzcież, moi ludzie, czy może być ciekawszy krupnik niż u sąsiadki? —

Ba, gdybyż tylko u sąsiadki — ale kiedy całe miasto krupników na jej głowie!

Jednak — trza jej przyznać, choć wszędzie wsadzi woje trzy grosze — uczciwość aż z jej nosa kapie...

* * *

Dzisiaj mamy targ czwartkowy i to nie byle jaki. Słońce sypie garściami złote promienie, i zwaliło się chłopów huk, aż dudni ziemia.

Targuje się Rojza z babami, a te babska, niby bydlęta jakie — liczą i liczą; nareszcie głową taka pokiwa i niezjednana powiada z chytrą miną: „chyba nie sprzedam, a dyć żydówka mnie osukała o groszy pięć..."

A gdy słonce stuliło wszystkie promienie w gruby ognisty kłąb, chłopki z białemi kołowrotkami na fury się gramolą. Zaprzęga chłop kobyłę i — dalejgo jazda! Nowoływania i wrzaski. Hola, dzisiaj byli górą nasi! —

* * *

Stanąwszy za budką Srula, Rojza głęłoko odetchnęła. Błyszczą jej oczy szarawe, głęboko osadzone na dnie czaszki, a spocona – rozpina barchanową bluzkę i publiczności ukazuje się brunatna zapadła deska piersiowa.

Jakimś wesołym uśmiechem usta otwiera, wystawiając trzy żółte ząbiska, niby sztachety w zwalonym parkanie.

To jest śmiech co się zowie, bo Rojza kocha życie całą mocą biedaka!

Wielkie tam rzeczy! Że się chłeb zielony od pleśni w żołądek pusty pakuje, a jeżeli się też w przegniłej norze mieszka niewielka to sztuka, jeśli się tak mocno życie kocha, gdyż nie to przyjemne, co dobre – lecz co kochane.

* * *

Skonczył się targ. Złożył już Kranarik i „hokus-fokus amerykański", chłop cwany z błyszczącemi bucikami, który sprzedawał „10 sztuk glicerynowego mydła i 5 grzebieni i jeszcze jakiś nadzwyczany dodatek, wszystko razem za jednego złotego."

Nagle pośród pozostałych przekupek uczynił się ruch — to Rojza idzie. I odrazu „wsiadła" na cipę:

„A ty flądro jedna, wykupiłaś mi trzy kopy jajek

i młodego gąsiora... targujesz się i targujesz – a tu paskudstwo takie włazi i wykupuje!..."

I wycierając czoło wytłuszczonym fartuchem, zwraca się do wszystkich:

„Ażebyście mi tak szczęśliwie żyły – po co ona mi w drogę łazi, poco?..."

Podniosła się Cipa z skurczonemi pięściami i wziąwszy się pod boki lunęła na Rojzę potokiem przekleństw: — Przeklęta cham skalduszo...

Jak biciem te słowa Rojzę uderzyły. W duszy jej się skłębiło gorących ogni rój. Jej, prawnuczce rabina, jej, żonie starego Chaima, który dzień i noc nad wielkiem księgami w bóżnicy się kiwa i spiew, niby anioły – jej mówią: chamka? Ha, to już za wiele...

Na ceglastą twarz Rojzy rumienice malować się poczynają.

Zatrzepotała w powietrzu rękoma -- Rozdymają się skrzydła długiego kościstego nosa: — „Idź na złamany łeb i szyję, podła! Tóż twój mąż nawet w modlitewniku czytać nie potrafi, skąd ty więc do mnie? I ciepce plecy zwróciła.

Przekupki poważnie kiwały głowami, a że zmieszch już gęsto parkł poczęły się rozchodzić.

I. L. Kadisonówna.

Różne.

— Niedługo rozpoczęte zostaną roboty na zabudowanie kolejki zębatej na szczyt góry Ararat, gdzie projektowane jest urządzenie stacji klimatycznej na tem samem miejscu, na którem zatrzmała się arka Noego podczas potopu.

— Na koncert filharmonji Warszawskiej w dn. 8 września w którym brały udział najwybytniejsze siły artystyczne, sprzedano wszystkiego ...12 biletów. Jak wiadomo, był to sądny dzień — יום הכפורים.

— Jak donoszą z Kalisza w tamtejszym szpitalu żydowskim zdarzył się niekzwykły wypadek, przypominający czasy Króla Salomona, którego wyrok byłby wskazany. Oto dwie niewiasty powiły prawie jednocześnie córeczki. Dzieci wzięto do kąpieli, podczas której jedno z nich zmarło, a każda z matek domaga się przyznania pozostałego przy życiu dziecka.

— Walcząc z „zalewem żydowskim," sfabrykował „Kurjer Poznański" (nr. 224) list, rzekomo otrzymany od „żyda z Łodzi". List i ten brzi w interpretacji „Kurjera Poznańskiego" jak następuje:

— „Po co tesz Pan te słome młóci z nami — Twoja psiakr... polska krew na próżno się buży i co masz z tego, gonisz za wiatrami o nie dogonisz. Po co to wojnę prowadzić z wiatrakami, to szkoda na to platu i farby a papir jest drogą i farba tesz. A jak wy się to ośmieszacie waszą zbiranine ze wszystkich kątów Waszej t. zw. Wielkopolski. Co wy chcecis tymi głupimi błazynstwami zrobić, to wy pewne myślicie, co na, zabijecie waszymi głupimi głowami. Te wasze głupie łby to takie głupie i twarde, że dobrze by wybrukować którą ulicę, bo z namy wy rady ńie dacie, to pamientejcie. Nie takiego Kurjera Poznańskiego umim buzię zamknąć. My tesz musim życi a wy myślicie, że ten Poznań to tylko dla was, a ta Polska to tysz pewne telko dla was i my tu mamy do gadania jak wy bo żeby nie my, toby wasz wszy zjadły i t. d.".

Dodatek do miesięcznika „Bajs-Jakow".
Redakcja rękopisów nie zwraca.
Adres redakcji: ŁODŹ, Aleksandrowska 28.
Kierownik literacki: W. LAJCHTER.

אנקעטע.

מיר ווענדען זיך צו אַלע אָרטאָדאָקסישע עסקנים און עסקנות, וואָס קומען אין נאָהנטער בעריהרונג מיט'ן ברייטען אָרטאָדאָקסישען עולם, דער עיקר צו די אַגודה-פיהרער, אָרטאָדאָקסישע לעהרער און לעהרערינס א. אַ. וו. מיט א בקשה אונז תיכף צו ענטפערען זייער מיינונג וועגען דעם זשורנאַל „בית יעקב" לויט פאָלגענדען פּלאַן.

1) ווי געפעלט אייך בכלל דער זשורנאַל און וועלכע אַרטיקלען בפרט?

2) אויף וועלכע טעמעס זאָל מען זיך דאָס רוב אָפּשטעלען?

3) צי זענען די געדרוקטע אַרטיקלען גענוג פערשטענדליך פאַר'ן ברייטען לעזער-פובליקום?

4) ווער לייענט ביי אייך מעהר דעם זשורנאַל מענער צו פרויען, עלטערע צו יוגענד?

5) צי האָט דער זשורנאַל שוין געהאַט עפּעס אַ ווירקונג און צי ווערט דער ציל צוליב וואָס דער זשורנאַל איז געשאַפען געוואָרען ערגייכט?

6) ווי קען מען דערגרייכען אַז דער זשורנאַל זאָל וואָס מעהר פערשפרייט ווערען?

אייער ענטפער אויף די דאָזיגע פראַגען בעטען מיר צושיקען וואָס גיכער, כדי מיר זאָלען זיי קאָנען אויסנוצען אויף צו פערבעסערן דעם אינהאַלט פון זשורנאַל און נאָך מעהרער צופאַסען צו אייערע פאָדערונגען.

רעדאַקציע.

פון דער אדמיניסטראציע.

— מיר מאַכען אויפמערקזאַם די אַגענטען און אַבאָנענטען דאָס שפּעטסטענס 8 טאָג נאָכ'ן ערהאַלטען די עקזעמפּלאַרען צו שיקען דעם בעטראַג.

— דער גורל פון דער ביכער-פרעמיע קומט פאָר אי"ה צעהן טאָג אין חודש כסלו. ביז 8 טאָג אין כסלו ווער עס וועט נישט האָבען איינגעשיקט די 3 קופאָנען פון די נומערן 8, 9, 10-11 וועט פערלירען דאָס רעכט זיך צו קענען בעטייליגען אין גורל. די וואָס צאָהלען האַלב-יעהרליכען אַבאָנענטס-בייטראַג — אַפילו פון יעצט אָן — דארפען די קופאָנען נישט שיקען זיי געהען אַזוי אויך אַריין אינ'ם גורל. אין קינפטיגען נומער וועט זיין פערעפענטליכט דער נאָמען פון געווינער.

— די וואָס שאַפען 5 האַלב-יעהרליכע אַבאָנענטען צו 5 זלאָטעס בעקומען 1 עקזעמפּלאַר דאָס זעלבע האַלבע יאָהר גאַנץ אומזיסט.

— אין דער אַדמיניסטראַציא „בית יעקב" איז צו בעקומען די נומערען: 3, 4, 5-6, 7, 8, 9. אַלע נומערען צוזאַמען קאָסטען 5 זלאָטעס מיט פּאָרטאָ.

מיר צאָהלען הויכע פרייזען פאַר די נומערען 1 און 2.

jej zgadzam się nawet. Uznaję w nich najlepszą wolę i — przy takiej mnogości inaczej wcale być nie może, — że wykazują wielką siłę, która niekiedy ma nawet dobre następstwa, jednak, co się tyczy zagadnienia wszystkich zagadnień, zasadniczej kwestji: „Bóg a świat" nie różnią się niczem, zdaje się, od asymilantów, których tak zawzięcie potępiają.

Czuję duch buntu we wszystkich ich ruchach i słowach. Widzę. że ich gust, moralność i duch idą po tych samych pogańsko-buntowniczych ścieżkach na których kroczą i tamci. Widzę, że chociaż bawią się istotami z potem na czole,– brak im jednak prawdziwej istoty, tak samo jak jej brak tamtym; że oni, tak samo jak tamci, przygotowani są do każdej mody i do każdego artystycznego błazeństwa, do każdego targowiska idei; że w każdej chwili gotowi są ujawnić swą skłonność dla starego, głupiego, bezpłodnego fabrykującego dziennikarstwa i próżności literackiej; bezsilni wobec upadku żydowskiego uczucia społecznego i żydowskiej idei dyscypliny. Nie zdumiewa mnie ta kropla uporu, którą wykazują celem demonstracji. Widzę, zupełnie jasno, że i oni ubiegają się o łaskę innych, że i oni poddają się obecnemu przyzwoleniu i przykrawają żydostwo podług woli obcej. I widzę, że we swych marzeniach, tęsknotach i pragnieniach, są oni tymi samymi buntownikami pogańskimi, jak w rzeczywistem swem życiu. Widzę, że starają się przerobić lud, który szuka świat przez B-ga — zamienić go w naród zdążający w przeciwną stronę. Widzę, że uznanie ludowości żydowskiej jest dla nich jedynie uznaniem odrębnego żydowskiego zabarwienia narodowego lub odrębnej żydowskiej narodowej żądzy władzy, obok innych narodowych zabarwień i żądz władzy w obrębie dobrej lub złej europejskości, i że sama ludowość B-ża nie przychodzi im wcale na myśl. I jeżeli się już niekiedy wydaje, że wybiło się u nich na wierzch wspomnienie o tem, widzę i wtedy brak prawdziwej odwagi, by przypomnieć sobie B-ga, brak poczucia tego, jak wielka łaska B-ża kryje się we wspólnej rękojmi wszystkich wierzących żydów i w dumie pokory, a to wszystko zastępuje umizgliwe szukanie lub rzeźbienie B-gá. Widzę, że żydowski kraj, wedle tego, jak oni go pragną i za nim tęsknią, nie jest tą ziemią żydów, którą B-g obdarzył swego ludu, by tam żył dla Niego, lecz zwyczajnie, historycznym przytułkiem, który należy uzyskać na nowo, by tam żyć życiem narodowem, „narowni z ludami." Widzę, że oni są zapalonymi miłośnikami języka hebrajskiego nie dlatego, że hebrajski jest językiem w którym pisany jest Zakón i który miał szczęście, że przezeń został wyrażony patos wieczności, lecz głównie dlatego, że jest językiem narodu hebrajskiego. Widzę, że oni dążą do praw narodowych i narodowej autonomji w krajach wygnania nie dlatego, że chcą sobie tem zabezpieczyć możność życia w kulturze Zakonu, właśnie jako lud B-ży, lecz dlatego, że chcą się w ten sposób urządzić wedle ostatniej m o d y europejskej. I wydaje mi się, że czyny i skutki, które tworzą się z takich pragnień, żądań i faktów — nawet najważniejsze wobec ich wymiaru i istoty — nigdy nie mogą być odpowiedniemi dla istoty żydostwa, nigdy nie mogą reprezentować żydowskiej doskonałości, nie mogą nic urzeczywistnić prócz pogańskiego buntu na sposób niby żydowski.

(D. c. n.) **Przełożył M. W.**

Życie Abarbanela.

5) (Koniec).

Tymczasem Karol VIII wtargnął dnia 22 lutego do Neapolu. Wojsko jego zrabowało całe miasto i rozchwyciło między innemi cały majątek Abarbanela, tudzież wzięto w niewolę syna jego Leona.

Pozbawiony takim sposobem swego majątku, drugiego syna i króla przyjaciela, Abarbanel opuścił Włochy i wydalił się na wyspę Korfu, gdzie tameczni żydzi z zachwyceniem go przyjęli. Wtenczás Abarbanel był już starym i głowa jego okryta była siwizną, a postawa jego majestatyczna zaczęła już chylić się pód brzemieniem lat. Jedynem jego zajęciem na wyspie Korfu, była literatura. Ztąd znowu pojechał do Włoch, gdzie żył samotnie dla zajęć spokojnych, naukowych. W roku 1503 Abardanel znowu oderwanym został od spokjnych prac literackich i wezwanym na świetny zawód dyplomatyczny. Rzeczpospolita wenecka wchodziła wtenczas w układy z królestwem Portugalskim w sprawach Sycylji i o handlu na morzu Śródziemnem. Signora wenecka wezwała Abarbanela dla uskutecznienia ostatecznych układów i nadała mu charakter umocowanego pośrednika między obydwoma mocarstwami. Spółczesnym brak było wyrazów podziwu dla jego rozumu dyplomatycznego i sumienności, z którą wypełniał poruczone sobie obowiązki.

Kochany od swych współwyznawców, poważny od wszystkich Abarbanel, przebywał w Wenecji do roku 1508, w którym umarł w 71 roku życia swego. Zostawił 24 dzieł treści teologicznej, filozoficznei i komentarnej. Nie będziemy tu wyszczególniali treści tychże dzieł, czynimy tylko uwagę, że te wszystkię są dotychczas kwiatem literatury hebrajskiej. Zwłoki Abarbanela przeniesione zostały do miasta Padua i tamże pochowane z wielką uroczystością na starym cmentarzu na przedmieściu „Długi Ogon" zwanym. W czasie oblężenia tego miasta przez Maxymiljana, grób Abarbanela zniszczonym został. I jeszcze obecnie tameczni żydzi z okolicy zgromadzają się tam corócznie dla wynurzenia swego żalu i odprawienia nabożeństwa w bliskości grobu pocieszyciela narodu żydowskiego.

B. G.

„BEJS JAKOW"

W poprzednim artykule poruszyliśmy naszą wielką bolączkę społeczną — brak przywiązania kobiet żydowskich do etyki i kultury żydowskiej. Czyż można to samo twierdzić o wszystkich kobietach żydowskich? — Nie! Życie nam pokazuje, iż tylko m ł o d z i e ż niewieścia odznacza się wielką ignorancją naszej kultury rodzimej, oraz prześwietnej historji naszego narodu i bagate zlizuje wszystko, co nosi na sobie piękno ludu żydowskiego.

Jasnem jest, że w tem zagadnieu zasadniczą rolę odgrywa wychowanie szkolne młodzieży żeńskiej.

Jakie szkoły wychowują naszą młodzież Rodzice nasi, zarówno zamożni jak niezamożni, starają się oddawać swoje córki do szkół średnich, wyposażonych w najrozleglejsze prawa. Mniejsza o to, czy wychowanie w danej szkole odpowiada ideom rodziców, czy wychowanice otrzymują w danej szkole jakąś wiedzę z zakresu naszej kultury tradycyjnej, czy też dana szkoła wpaja swoim wychowanicom wzgardę do przeszłości naszej! Prawie wszystkie żeńskie szkoły żydowskie w Polsce należą do ostatniego typu. Cała żydowska młodzież płci żeńskiej uczęszcza do tych to szkół, głoszących, że wiara i etyka żydowska są przeżytkami. Cóż tego dziwnego, że młodsze pokolenie kobiet żydowskich staje się z dnia na dzień bardziej obce zasadom żydowskim? Nie chodzi nam wytoczenie zarzutów rodzicom naszych, że oddają swoje dzieci do wspomnianych szkół. Wszak narazie nie stworzyliśmy innych szkół żeńskich w Polsce. Ortodoksyjne gimnazjum żeńskie „Chawacelet" w Warszawie lub w Białymstoku nie rozwiązuje jeszcze zagadnienia przez nas poruszonego. Oczywiście, obecny stan materjalny żydów w Polsce,, nie sprzyja przedsięwzięciu akcji społecznej zakładania ortodoksyjnych szkół żeńskich na szerszą skalę. Zresztą społeczeństwo żydowskie odnosi się obecnie z pewną nieufnością do społecznych przedsięwzięć szerszej miary. Chodzi nam jedynie o wytworzenie, atmosfery powszechnego zrozumienia konieczności żeńskich szkół ortodoksyjnych mianem „Bejs Jakow".

Już najwyższy czas, abyśmy wszyscy zrozumieli, że obecne szkoły żeńskie tworzą chiński mur między nami a naszemi dziećmi.

Zadaniem właśnie stowarzyszenia „Bejs Jakow" jest urabiać opinję ortodoksji żydowskiej w kwestji niezbędności religijnych szkół żeńskich. Niechaj dążeniem rodziców żydowskich się stanie ortodoksyjna szkoła żeńska. Gdy takie dążenie opanuje społeczeństwo żydowskie — znajdzie się już sposób urzeczywistnienia tej myśli. Czy to drogą inicjatywy prywatnej lub społecznej, siłą rzeczy powstaną odpowiednie szkoły religijne.

Narazie trzeba stworzyć rację bytu takich szkół przez przygotowanie odpowiednego moralnego podłoża w społeczeństwie, a to jest jedną z zasadniczych dziedzin pracy organizacji „Bejs-Jakow".

I. Sz. R.

RABI AKIBA

JEGO ŻYCIE I DZIAŁALNOŚĆ.

L. Rabinowicz.

III.

Takim sposobem, pierwsza szkoła była założona w Jamni, która stała się dla żydów drugą Jerozolimą. W krótkim czasie to miasto, tak samo i inne miasta, pokryły się całą siecią szkół. Cała plejada uczonych mężów w tych szkołach wykładała i nauczała żydowską młodzież, która niebawem zaczęła unosić się nauką o wiele więcej, niż światowemi sprawami.

Najczynniejszym, najenergiczniejszym i najbardziej wpływowym ze wszystkich w swoim stuleciu był rabi Akiba ben-Josif. Kto go znał młodzieńcem, nigdy by nie powiedział, że z niego z czasem wyjdzie taki niepospolity człowiek.

Był pastuchem i służył u bogatego właściciela ziemskiego, niejakiegoś Kalbo-Szabua. Nasi starożytni mędrcy i uczeni nie pogardzali zajmować się rzemiosłem albo i inną jaką pracą szlachetną. Naprzykład rabi Szeszet piłował drzewa w lesie, rabi Jochanna był szewcem, rabi Josif — młynarzem, rabi Hillel — drwalem, rabi Szama — budownikiem, rabi Chanina — ogrodnikiem, rabi Joszua ben Chananja — kowalem. Aba-Chelkia i Jose bar-Chałafta — kuśnierzem? Akiba nawet potem gdy stał się wielkim uczonym, mówił o pracy: „Nie pogardzaj nigdy pracą jaką by ci się nie wydawała poniżająca. Nie mów: nie przystoi mnie pracować — ja jestem kapłanem, jestem wielkim mężem."

Praca zdobi człowieka.

Już w młodości Akiba wyróżniał się wielu zaletami. Był wysokiego, kształtnego wzrostu, bardzo piękny, nieograniczenie dobry, nadzwyczaj skromny, szczery i serdeczny w obejściu.

Tymi swoimi przymiotami zachwycił i ujął młodą i piękną córkę swego pana, Rachelę. Ojciec Racheli nigdy, rozumi się, nie zgodziłby się wydać córkę za jakiegobądź nieznanego pastuchą. Ale miłość we wszystkich i u wszystkich narodów pokonywała wszelkie przeszkody. Młoda para potajemnie się zaręczyła. Przed weselem Akiba ślubował Racheli zająć się głębieniem religji. Bo tylko z takim warunkiem Rachela zgodziła się wyjść za niego za mąż. Ale taką tajemnicę niełatwo długo zachować. Wkrótce ojciec się dowiedział wszystko i wypędził ze swego domu i pastucha i swoją rodzoną piękną córkę. Nie dosyć tego — rozgniewany bogacz ślubował pozbawić ją spadku.

WSCHÓD

ROK II ŁÓDŹ, PAŹDZ.-LISTOPAD / תשרי-חשון 1924 № 7

POWRÓT!...

(Rozmyślania o dniu יום הכפור)

„Powrót. wstecz?" — któż się to ośmiela wyrzec podobne słewa w czasie wielkiego postępu; któż się to odważa przypominać o powrót, o cofanie się wstecz, wówczas kiedy wszystko postępowi hołd składa? —

„Kto się odważa?" — dajcie spokój! — Jest nim wielki B-g!—

I czy nie jesteście głupcami jeżeli dajecie się drażnić i podniecać gr–blahych słów? Gdy naprzykład ten „postęp" okazałby się cofaniem wstecz, czy nie nazwalibyście owego „cofania" wielkim postępem?

Wszystko zależy od tego, czy ma się wytknięty cel przed oczyma, czy też za plecami. Zawsze robi się postępy, jeżeli na właściwej drodze się kroczy, zawsze zaś wstecz się idzie, gdy z tej drogi się zbacza.

Taka jest treść całej mądrości życia.

Wystarczy — raz w mgnieniu oka — z prawdziwej drogi zboczyć, aby jej nigdy więcej nie znaleźć.

*

„Powrót!" — swego B-ga bezwstydnie wyśmiewacie, mówiąc: „wcale się nie mylimy!" I ani razu nie chcecie sobie uświadomić, że znajdujecie się na rozdrożu. I nie chcecie też przyłożyć badawczej dłoni do własnych stosunków życiowych, czynów swego ducha i życia; do własnych myśli, uczuć, słów dążeń; do swego wychowania i życia rodzinnego, gminnego i społecznego.

Ale poczem poznać można prawdziwą drogę? Jak dotrzeć do prawdziwego celu? Gdzie kompas, co wskazałby drogę na pustynnem morzu? Gdzie drogowskaz, — kiedy szał, namiętność i lekkomyślność wystawiają swe sygnały w wszelkich kierunkach?

Jednak prawdziwi żydzi nie mogą błądzić: Arka praw jest arką przymierza. Na boskich prawach spoczywa boskie przymierze, a dokąd arka przymierza spieszy — to tego miejsca błogosławieństwo B-ga. Tam leży prawdziwa droga i tam spoczywa wielkie szczęście.

Postępujcie naprzód. gdzie słowo boskie rozbrzmiewa i świeci, i powracajcie do Niego kiedy odeń odwróciliście się.

Nie możemy powrócić — powiadacie — zbyt Ojca, co w niebie, rozgniewaliśmy? A gdzie fałsz zasiano, — tam szczęście się nie rodzi a gdzie kłamstwo pielęgnowano, – tam klątwa zamieszkuje! Pozorny wstyd was krępuje; brak wam odwagi — ale przedewszystkiem brak rozumu! Oddawna straciliście poczucie powagi dla wszystkiego, co jest święte, obca wam jest nadziemska radość, dziko harcuje namiętność i bezsilni jesteście w obliczu wroga. —

A jednak: Wróćcie!...

Istnieje wielki dzień — יום·הכפורים!

Podług Hirsza — Wl.

Dr. N. Birnbaum / Lud Boży

8) (Ciąg dalszy)

Pozostali, znaczy, bez najmniejszej cząstki rozwagi, — ci paskudni, rozbujani, rozczochrani z pomiędzy wszystkich buntowników.

I co za doskonały i świetny dowcip historji, że nie żydzi rozgniewali się jeszcze na nich za to — nawet ich koledzy, buntownicy, a co dopiero ci, co nie mogą zrzec się tej kropli żydowstwa, która głęboko wsiąkła w duszę ludów zachodu od dwuch tysięcy lat a którzy chcą zabezpieczyć swą kulturę, a zgwarantowana tą kroplą, od pogańskiej reakcji! I co za nieprzeciętna pozycja w długim rachunku żydowsko-poganskich grzechów, że zjawiają się ludzie z poczciwemi i ograniczonemi mózgami albo sercem pełnem gniewu i odważni wobec zakazanych środków albo też z egoistycznemi poglądami; na miejscu mieszczańskiego gniewu występuje u nich antysemicka pycha a stosownie ich wnioskom wydaje się, że to nie my, lecz oni są ci uwiedzeni!

Jednocześnie — chcę zaznaczyć, że pod żydów pogań mam na myśli nietylko tak zw. asymilantów. Co prawda, nie wątpię, iż ci wszys y, którzy wypowiedzieli się za ideę asymilacji albo co jej oddziedzicili, którzy trzymają się jej świadomie lub nie świadomie, ci wszyscy są żydami poganami i tu nie gra roli do jakiego stopnia uddało im się przyswoić pewnego cudzego narodowego typu: asymilacja jest to przecież „emancypacja" tylko widziana z odwrotnej strony a obie razem wzięte, stanowią pierwszy i istotny skutek żydowsko-pogańskiego buntu. Jednak nie daję sobie wmówić, że tylko asymilator ma właściwie sobie perwiastki do przyjęcia pogaństwa.

Zrzekając się pustego deklarującego się nacjonalizmu i uznając potrzebę istoty żydowstwa — przedewszystkiem świeckiego, później religijnego — musiałem koniec końcem uświadowić sobie, że tam gdzie jądro żydowstwa znajduje się w stanie osłabienia i wyczerpania, nie można je ratować wypowiedzeniem się za nacjonalizmem.

Nie zaprzeczam, że żydowskim nacjonalistom należy się uznanie za to, że przestali odstępować od ogółu żydowskiego, a wolą pozostać w jego obrębie, a jeszcze większe podziękowanie za to, że postawili fakt żydowskiej narodowości tak wyraziście, że już nie sposób ją unicestwić kłamliwemi i niedorzecznemi argumentami przyjętemi na wiarę. Uznaję, że najważniejsze ich cele mają konkretną treść, a z częścią

שיקט גראַטולאַציעס

פאַר אייערע בעקאַנטע און
פריינד צו זייערע שמחות דורכ'ן

„בית יעקב" זשורנאל

פרייז 15 גראָשען אַוואָרט

די גראַטולאַציע-אַנאָנסען
ווערען רעיעל און
פּינקטליך אויסגעפיהרט

שיקט דירעקט אין דער אַדמיניסטראַציע

צו דער חתונה פון ה' **משה נטע וואַקסמאַן**
מיט פרל. **יוטא מיעלא גאָלדבערג** פון קאַליש, וואָס איז
פאָרגעקומען דעם 3-טען אלול ווינשט מז"ט

די רעדאַקציע און אַדמיניסטראַציע
פון „בית יעקב" זשורנאַל.

אַ אָרטאָדאָקסישע פריילין

בעזיצט 7 קלאַסען גימנאַזיאַלע בילדונג זוכט אַפּאָסטען אין
אַ אָרטאָדאָקסישע טעכטער-שולע וואו ס'ווערט אויך געלערנט
אַלגעמיינע בילדונג.

זיך צו ווענדען אויף דער אַדרעס:
P. Mondry, Mława, Ziemia Warszawska.

כל העתונים, המצאות, ומולים החרדים, מתבקשים לשלוח
את עתוניהם וספריהם בשני אכסמפלרים ללשכת „פועלי אגדת ישראל"
על הכתבת:
P. A. I. Jerusalem P. O. B. 513.
שמות השולחים נפרסם „בקול ישראל"

מזל טוב!

אַ הערצליכען „גליק ג-ט"
ווינש איך פריילין **ה. ל. קאַדישזאָהן** צו איהר פערלאָבונג
הינדא בירנבוים, קראָקאָ.

:: געדענקט דעם אַדרעס! ::

דאָרטען קאַמיענאַ צוויי
קריגט מען היטלען אַלערליי
היטלעך, פון די בעסטע סאָרטען
שעהן, און ביליג, קריגט מען דאָרטען
היטלעך, קאַפּלען חסידיש און יודיש
שעהן ביליג און נגידיש
ער איז אַ מייסטער גאָר אַ גוטער
אויך פון פעלצוואַרען און פוטער

פערגעסט נישט די אדרעס:

חיים האכענבערג, לאָדז
קאַמיענאַ 2

קופּאָן № 3.

אויף דער ביכער-פּרעמיע.

נאָמען און אדרעס פון צושיקער:

אַ בשורה טובה

פאַר די

לאָדזער יודישע עלטערן

פונ'ם ראַיאָן

נאָוואָמיעסקא-אַלטשטאַדט.

ראש חדש כסלו תרפ"ד. י. ווערט געעפענט אויף
נאָוואָמיעסקא 22, פראָנט, 2-טען שטאָק,
רעליגיעזע קורסען פאַר מיידלעך

„בית יעקב" שולע

פון 7 יאָהר אָן און ווייטער.

עס זענען אַנגאַזשירט געוואָר'ן די בעסטע
לעהר-קרעפטען און אַ לייטערין פון דער
קראָקאָווער „בית יעקב" שולע.

דער לאָקאַל פאַר דער שולע איז אין פרעכטיגע גרויסע, ליכטיגע
צימערען וואָס זענען שוין אויסגעפערטיגט מיט'ן שענסטען קאָמ-
פאָרט און אַלערליי נוצליכע איינריכטונגען.

די קורסען וועלען
פונקציאָנירען אַ גאַנצען טאָג
אַזוי, דאָס די קינדער וואָס לערנען אין
גימנאַזיומס און פאָלקס-שולען וועלען קענען בעזוכען
די „בית יעקב" שולע אין די שעה'ן וואָס עס וועט זיי פּאַסען

די למודים וועלען בעשטעהען פון:

עברי, דאַווענען, פירוש המלות, דינים, די בעדייטונג פון שבתים און יודישע יומא דפגרא'ס, יודישע מאָראַל, יודישע געשיכטע, ערקלערונגען איבער'ן לעבען, שאַפען און ווירקען פון יודישע גדולים, לשון הקדש לעזען און שרייבען, יודיש לעזען און שרייבען
א. אַ. וו.

די שולע וועט שטעהען אונטער דער הויפט-אָנפיהרונג פון ה'

א. ג. פרידענזאָן

(רעדאַקטאָר פון „בית יעקב" זשורנאַל).

עס וועט שטאַרק געזאָרגט ווערען דאָס די שילערינס זאָלען
בעקומען אַ בעגייסטערטע יודיש-רעליגיעזע ערציהונג.

גאַנץ בעזונדער וועט זיך אין שפּיץ פון דער שולע
געפינען אַנ'אויפזיכטס-קאָמיטעט פון אָנגעזעהענע
אָרט. יודען וואָס וועלען האָבען די געהעריגע השגחה.

איינשרייבונגען ווערען שוין אָנגענומען צו זעהר ביליגע פרייזען
אין לאָקאַל פון דער שולע **נאָוואָמיעסקא 22, פראָנט,**
2-טען **שטאָק**, יעדען טאָג פון 6 ביז 9 אַ זייגער אָווענד.

בעמערקונג: צוליב די בעגרעניצטע צאָהל פּלעצער בעטען
מיר זיך צוצואיילען מיט'ן איינשרייבען.

גענויע אינפאָרמאַציעס קאָן מען בעקומען אינ'ם שול-לאָקאַל
יעדען טאָג פון 6 ביז 9 אָווענד.

די ליי טונג.

WSCHÓD

ROK II ŁÓDŹ, PAŹDZ.-LISTOPAD [illegible] 1923

POWRÓT!...

(Rozmyślania o dniu [illegible])

„Powrót, wstecz?" — któż się to ośmiela wyrzec podobne słowa w czasie wielkiego postępu. Któż się to odważa przypominać o powrót, o cofanie się wstecz, wówczas kiedy wszystko postępowi hołd składa —

„Kto się odważa?" — dajcie spokój — Jest nim wielki B-g!

I czy nie jesteście głupcami jeżeli dajecie się drażnić i podniecać grą błahych słów. Gdy naprzykład ten „postęp" okazałby się cofaniem wstecz, czy nie nazwalibyście owego „cofania" wielkim postępem?

Wszystko zależy od tego, czy ma się wytknięty cel przed oczyma, czy też za plecami. Zawsze robi się postępy, jeżeli na właściwej drodze się kroczy, zawsze zaś wstecz się idzie, gdy z tej drogi się zbacza.

Taka jest treść całej mądrości życia.

Wystarczy — raz w mgnieniu oka — z prawdziwej drogi zboczyć, aby jej nigdy więcej nie znaleźć.

„Powróć" — swego B-ga bezwstydnie wysmiewacie, mówiąc „wcale się nie [illegible]". I [illegible] nie chcecie sobie uświadomić, że [illegible] [illegible]

[illegible]

Dr. N. Birnbaum / Lud Boży

(ciąg dalszy)

[illegible]

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

„BAJS-JAKOW“—miesięcznik literacko-ortodoksyjny.

WSCHÓD

ZESZYT VI ROK II

TREŚĆ:

Powrót!...—Hirsz—Wl. Dr. N. Birnbaum—Lud Boży. „Bejs Jakow“—I. Sz. R. Rabi Akiba—L. Rabinowicz. Jej godność—I. L. Kadisonówna. Życie Abarbanela—B. G. Różne.

Adres redakcji i administracji „BAJS JAKOW" Łódź, Aleksandrowska 28.
Redaktor i wydawca: L. G. Frydenzon. Tłocznia B-ci Smolarskich, Łódź, Piotrk. 44.